

A pozsonyi

Orvos-Természettudományi Egyesület

közleményei.

Uj folyam XXIII. kötet. Az egész sorozatnak XXXII. kötete.

1912. évfolyam.

Szerkesztette

Kováts Lajos dr.

v. tiszti orvos,
másod titkár.

P o z s o n y.

1913.

Kiadta az egyesület saját költségén.
Stampfel Hugó akadémiai könyvkereskedő bizományában.

A pozsonyi

Orvos-Természettudományi Egyesület

közleményei.

Uj folyam XXIII. kötet. Az egész sorozatnak XXXII. kötete.

1912. évfolyam.

Szerkesztette

Kováts Lajos dr.

v. tiszti orvos,
másod titkár.

P o z s o n y.

1913.

Kiadta az egyesület saját költségén.
Stampfel Hugó akadémiai könyvkereskedő bizományában.

Verhandlungen
des
Vereins für Natur- und Heilkunde
zu Pozsony.

Neue Folge: XXIII., der ganzen Reihe XXXII. Band.

Jahrgang 1912.

Redigiert von
Dr. Ludwig Kováts
städt. Bezirksarzt,
II. Sekretär.

Pozsony.
1913.

Herausgegeben auf Kosten des Vereines.
In Kommission bei Hugo Stämpfer, akademischer Buchhändler.

ÉRTEKEZÉSEK.
ABHANDLUNGEN.

Dr. SCHMID HUGÓ.

Mélyen tisztelt kartárs uraim!

A kötelesség parancsolja végtelen fájdalmunkat felujítani, hogy dr. Schmid Hugó kartársunknak emlékét méltóan vessük be egyetünk lapjaiba, a kit mindnyájan emberi és orvosi kiválóságai miatt nagyon becsültünk és szerettünk, ki fényesen meginduló egyetemi pályáját otthagyta, hogy a budapesti és több külföldi alma materen szerzett tapasztalatait itt érvényesítse és az ott nyert impulzusok után itt teljesen önálló gyakorlati és irodalmi sebészeti működést fejthessen ki.

Dr. Schmid Hugó egy ősrégi bécsi orvosi családból származott, biztos hogy ükapjától kezdve minden elődje hirneves és tudományosan képzett orvos volt. Édesatyja, kinek még két testvére is orvos volt, mint Grassalkovich herceg orvosa Gödöllőn telepedett meg és itt teljesen asszimilálódva új magyar hazájával magyar szellemben nevelte fel gyermekeit, kiknek minden érzése és gondolata igazi magyar volt és így érthető, hogy a Bécsből származó Schmid nemzeti magyar hivatást jött teljesíteni akkor mikor a harminc év előtt még tulajdonképpen német nyelvű Pozsonyban telepedett le, hogy itt a hol különösen az orvosi körök a közelfekvő világhírű orvosi fakultásnak Bécsnek befolyása alatt, a szép

fejlődésnek induló magyar orvosi tudományt nem igen ismerték, a hazai tudománynak életrevalóságát bizonyítsa és annak elismerést szerezzen. Hogy ez sikerült neki, annak tanubizonysága egyleti életünk utolsó évtizedei és azért nem csak mi álltunk könnytelt szemekkel ravatalánál, hanem velünk sírt a budapesti alma mater, a magyar tudomány, a Haza.

Orvosi pályájának kezdete, mint mindnyájunké a kik kortársai voltak, a természettudományok és így az orvostannak is legdicsőbb korszakába esett. A szellemek forrtak, sohse remélt új felfedezések, új eszmék végtelen sora hevítette a tudománnyal foglalkozók agyát. Sohse látott nagy száma a nagy elméknek tűnt fel egyszerre sok évtizedes munkájuk dicső eredményével a laboratoriumok sötét magányából. Érzéki szerveink kivált látásunk a mikroszkop bámulatos kialakulása által ezerszeresen élesebben működtek. A nap fehér fényét a színek legvégsőbb káprázatos sugaraiba elemezték. Egy eddig láthatatlan tömege a magasabb organikus élet megsemmisítésére törő szervezeteknek — a bakteriumok — egyszerre láthatóvá, foghatóvá, minden tulajdonságaiban ismertté lett és velük szemben egy ádáz élethalál harcnak haditerve készült. Az emberiség legnagyobb jótevői geniális felfedezésükkel mindenünnen boldogították a szegény, betegségektől sanyargatott emberségét. Igazán öröm volt ezen korszaknak kóválygó alakulásaiból az igazság tiszta ércfényének feltűnését szemlélni, ezen korszaknak izgalmaiban részt venni. Woehler, Wallace, Darwin, Semmelweis, Lister, Pasteur, Koch, Helmholtz, Maier, Rokitansky, Brücke Behring és káptalan lenne annak feje ki mind e nagyoknak nevét tudná felsorolni, alapvető munkáikkal mámorban tartották az előre törekvő tudósokat. A chemia,

fizika, anatomia, pathologia új ismeretei, természetes, hogy a sebészetet is teljesen átalakították. Itt is nagy száma az éles elméknek tudományuk szolgálatába állították az új tanok eredményeit, fényes bámulatos sikerrel. A hasüreg megnyitását, melyet Hyrtl még egy sakrilegiumnak tartott, most minden veszély nélkül nem csak a gyógyítás céljából, hanem még diagnostikus célból látjuk végezni. Rengeteg száma az eddig hozzáférhetlen és azért végzetes rombolásaiban meg nem akadályozható betegségeknek, tute, cito et jucunde váltak gyógyíthatókká. A sebészet a forrongás ezen éveiben az orvosi tudományok legelső, a többiektől irigyelt, sikerei által jogosult, magas helyre küzdötte fel magát. Mint vezéralak ezen pályafutásban gyönyörű harmonikus egyéniségevel, bámulatos tudásával és szerencsés kezűgyességgel Billroth állott monarchiánk sebészeinek élén, kinek páratlan előadásait és műtéteit Schmid barátunk fogékony lelkével halgatta, látta és magába fogadta. Mindenki a szerencse fiának nézte Schmid Hugót, hogy ezen időben a budapesti Rókuskórházban működési pályáját kezdve, komoly, szolid és előkelő modorával Lumniczer sebésztanárnak figyelmét magára vonta és oly szerencsés volt Lumniczer klinikájára kerülni. Mert ezen mélytudásu, széles látkörű sebésztanár oldalán az új tannak minden egyes elméletét és tapasztalatát mestere kritikai elméjének élességével látta bírálni, utánvizsgálni, elejteni vagy elfogadni. Sokszor beszélt Schmidünk ezen felejtethetlen órákról, melyekben mestere tanítványai előtt mintegy magával vitázva, fejtegette, erősítette vagy elvetette az újonnan felmerülő nézeteket. Ezen órák megdönthetetlen befolyással voltak rája és nem volt alkalom a hol ő hálás érzéssel nem emlékezett volna genialis tanítójára.

Lumniczer iskolájából akkor került ki Schmid, mikor tanára maga azon szavakkal adta át az önálló működésnek: „Tőlem már nem tanulhatsz, a jövőre nézve Tőled várok sokat.”

Ezen áldással jött Schmid Hugó Pozsonyba, hogy az állami kórházban a sebészi osztály elsődorvosi állását foglalja el.

Pozsonyban Schmidet úgy az orvosi kar mint a nagy közönség eleinte nagy tartózkodással fogadta. De az ő kedves modora, tudományos képzettsége gyorsan mindenkit meghódított és igen gyorsan vált közkedvelt orvossává városunknak. Igen szép száma a sikeres műtéteknek lassanként legyőzte az egész Magyarország betegeit nagy hírének varázsával magához vonzó bécsi sebészi klinikák egyeduralmát és úgy mint Budapesten így Pozsonyban is sikerült a hazai sebészetnek érvényesülni. De nemcsak itthon juttatta érvényre hazai sebésztünket, de a bécsi nagy sebészek előtt is. Megható volt az az elismerés és tisztelet, mellyel Billroth nagymesterünk őt kitüntette, a kivel gyakran igen súlyos esetekben dolga volt és a ki sohse mulasztotta el az alkalmat ha magyar beteggel volt dolga, Schmidnek nagy sebészi kvalitását kiemelni.

Igy fontos kulturmissziót teljesített Schmid Hugó és méltó lett minden magyarnak hálájára és elismerésére.

Ezen kulturmissziót Pozsonyban szakszerű előadásokkal és orvossebészi irodalmi munkássággal igyekezett teljesíteni.

Mint előadó kitünt az által, hogy mindig lett legyen előadásának tárgya egy mindennapi sebészi betegség vagy egy komplikáltabb műtét, a legnagyobb skrupulozitással előkészült, hogy sohse engedett meg magának pongyola kifejezést, hanem mindig arra volt

figyelemmel, hogy előadása könnyen érthető, minden sallangtól ment, komoly és akadémikus nivóju legyen. Előadásainak hirdetése biztosan gyűjtötte össze a helybeli és környékbeli orvosokat az egyleti helyiségben mert mindenki tudta, hogy innen új ismeretet vagy fontos utbaigazítást visz haza. Ilykor szorgosan kerülte az idegen műszavakat és a hol csak lehetett elfogadható, a magyar nyelvérzékét nem sértő, magyar kitévelt használni, igyekezett azt körünkben meghonosítani. Ha mint előadó lépett az asztalhoz külsőleg, ruházatában is szerette kimutatni azt a tiszteletet, melyet tárgya és hallgatósága iránt érzett. Az előadást követő eszmecsereben Schmid Hugó képzeltségének dús, gazdag tárházából bőségesen szolgáltatva a nézetét támogató érveket. Öröm volt és gazdag nyereség vele vitatkozni, mert előkelő modora sohse engedte a vitát a tárgytól eltérni..

A magyar kultúra eszméinek szolgálatába állította irodalmi működését is. Már a klinikán való tartózkodása alatt írta meg rendkívül nagy sikert ért „Vezérfonalát a sebészeti műtétekhez.“*) Ezt kiinduló pontul véve, itt Pozsonyban a kórház nagy anyaga, önálló működése és hullákon szorgalmasan gyakorolt műtétek által sebészi öntudatának teljességét elérve, megírta a 862 oldalra terjedő „Sebészeti műtéttanát.“ Ezen művét nagy örömmel fogadta a szakbirálat**) mint oly könyvet, melyre már nagy szükség volt, hogy orvostan hallgatóink a gyakorlati szakmából is el legyenek látva eredeti hazai tankönyvvvel. Ismertetését így folytatja az „Orvosi hetilap“: „Az orvosi tudományoknak épen a

*) Ez a jeles munka, az orvos szigorlók kezében sok ideig volt az egyedüli, alapos és nagy tudással megírt segédkönyv. Dr. Pávay emlékmű 1907.

**) Orvosi hetilap.

sebészet azon egyik ága, melynek tanulása idegen nyelven írott vagy fordított tankönyvekből nehezen vezet a kívánt sikerre. Az idegen vagy átültetett tankönyvnek eszmemenete a tanulóra mindig idegen marad már csak azon okból is, mert az előadások látogatása alatt attól sokban vagy teljesen eltérőt hall; a műtétek és azok kivitelére szolgáló kézfogások leírását nehezen vagy épen nem érti meg, miután az előadásokon látottak azoktól sokban néha teljesen elütők.

Eredeti hazai nyelven írott tankönyvek legyenek hivatva első sorban az alapvetésre, s ha az alapot megszereztük, ismereteink, látkörünk kibővítésére használjuk az idegent.

Szerző munkáját Lumniczer tanárnak, mint volt tanítójának, ajánlja és hangsúlyozza előszavában, hogy ezen iskolának elveit követi és azokra mint szilárd alapra építhet.

A munkát mint helyes és modern alapra fektetett, kellő tájékozást nyújtó tankönyvet, melegen ajánljuk az orvostanhallgatók és gyakorló orvosok figyelmébe. Óhajtjuk hogy e munka minél előbb befejezésre jusson (Orvosi hetilap 1889. 19. sz.).

Ezen óhaj 1891-ben teljesült, midőn a műnek III. része megjelent.

Az ismertetés így vezeti be a teljes munkát:

„Az egész munkában az előadás könnyedségéből és világosságából kilátszik, hogy szerző az előadott anyagot nemcsak elméletileg ismeri, hanem gyakorlatilag is bírja. Igen természetes, hogy a mű alapját a Lumniczer tanár vezetése alatt álló egyetemi második sebészeti kórodán divó művi eljárások képezik. Azonkívül azonban a mű kiterjeszkedik más idegen szerzők által ajánlott művi eljárásokra is, és talán az első magyar sebészeti

munkának tekinthető, a melyben hazai sebészeink működése méltánylást nyer. Így a mű több helyén fel-
említve találjuk a szerző mesterének nevén kívül, Balassa,
Bókai, Darányi, Kovács József, Kézsmárszky, Tauffer,
Ivancsics, Dollinger stb. neveket. A munka orvosaink és
orvostanhallgatóink kezében igen jó segédkönyvül fog
szolgálni, s e téren jelenleg hiánypótlónak mondható.
(Orvosi hetilap 1891. 11. sz.)

Egyletünknek 1907-ben megjelent 50 éves fenn-
állásának ünnepére írott emlékművében így ír dr. Pávay
ezen munkáról: „Sebészi műtéttan.“ Ez a 800 oldalas
nagy munka, dr. Schmid irodalmi működésének a koro-
nája, mert ezzel ő magának a sebészeti irodalom terén,
ércnél maradandóbb művet alkotott“.

Dr. Schmid Hugó a magyar sebésztársaság 1907.
évi első alakuló gyűlésén ezen előkelő társaság felszólí-
tására mint első referens előadta „A f é r e g n y ú l -
v á n y l o b“ című referátumát — dr. Herzl correferenssel
— mely a tárgynak legbehatóbb ismeretét tanusította.
Az egy évtized óta rengeteg mód fölszaporodott iro-
dalomnak teljes és éles kritikával való átdolgozását
bizonyította és egy előadás szűk keretében mindenről
tájékoztatót, a mi ezen betegségről és annak kezeléséről
ismeretes. Ezen műben különösen kitűnt az ő tömör
és precíz irálya, mely ötlet nem csak sebészmasternek, de
írómasternek is avatta. A tudós társaság tagjai nagy
figyelemmel és elismeréssel honorálták a szerző elő-
adását és ugyanazon ülésen az igazgatóság tagságával
megtisztelték. Később a magyar sebésztársaság meg-
kínálta az elnöki állással, a melyet azonban szerényen
magától elhárított hivatkozva egészségi állapotára azon
szavakkal: „Most nem, majd később“. Sajnos ezen
később már nem következett be.

Irodalmi tevékenysége révén a legujabb tudományos kitüntetés akkor érte, mikor a pozsonyi állami kórház orvosainak egyhangú jelölésével a továbbképző tanfolyam bizottságába a magas közoktatásügyi kormány által lett meghíva.

Ha Schmid Hugót mint műtőt akarjuk jellemezni, akkor legjobban járunk el ha tankönyvének azon fejezete szerint indulunk, melynek címe „A műtőorvos kellékei“ a mely ekkép hangzik:

A műtőnek kell, hogy tudományos képzettséggel s bizonyos lelki és testi tulajdonokkal (műtőképességgel) birjon.

A műtősebészet művelőjének mindenekelőtt általános orvosi képzettségre van szüksége. A belső szervek bajainak felismerésére vezető tárgyilagos vizsgálati módszereknek teljes birtokában kell lennie. Helyes, általános kórismerő képesség nélkül szakavatott műtő nem képzelhető. Tudományos képzettség nélkül a műtevés veszedelem a szenvedőkre, melyért a hivalkodó műtő rossz lelki- és önismerete marad felelős. A műtőnek bizonyos tudományszakokban kell, hogy különös jártassággal birjon. Ezek között első helyet foglal el a sebészi bonctan. Ép oly szükséges, hogy a műtő kórbonctani jártassággal birjon. Nem fontosság nélkül való a fejlődéstan ismerete is.

Kíváncsi továbbá, hogy némi jártasságot szerezzen a természettan és erőműtanban. Végre buvárszellem tekintsen a műtősebészet történelmébe, hogy megóvassék haszontalan kísérletek és csalódások ellenében.

„A műtősebészet véres harc a betegséggel az életért, harc életre-halálra“ (Dieffenbach.) Felfogható tehát, hogy az ügy komolysága jellemstilárdságot követel. Ez

az első lelki kelléke egy műtőnek. Legyen bátor, de nem vakmerő, öntudatos, lelkiismeretes, működése legyen őrzője lélekjelenlétének, melyet elveszitenie sohasem szabad. Legyen türelmes és nyájas, elnéző a szegény szenvedő iránt, de határozottan ragaszkodjék jól megfontolt tervéhez, ha ezt egyedüli mentőeszköznek találja. Éles legyen a műtő elméje, a megállapított tervet, adott viszonyok között, villámgyorsan legyen képes helyesen megváltóztatni. De tettei józan ész és érett megfontolás bírálatát állják ki. Kell továbbá, hogy élénk képzelő erővel bírjon, a műtét terét képzeletében mintegy átlássa, hogy mikor műszerével sötét helyen dolgozik, tevékenysége ne legyen automatikus, hanem leleményes, mély megfigyelés természetes következménye.

A sebész műtőképességének másik feltételét előnyös testi tulajdonok képezik. Nem annyira testi erő, mint inkább szívósság, az érzékszervek magasabb fejlettsége s ügyesség képezik a műtő egyéni, alkalmas sajátosságait. Tehát látó és tapintó érzékünk fejlesztésére, mindkét kezünk egyenlőfokú ügyességére (ambidexteritásra) törekedjünk.

Csalódnék azonban, aki ügyesség s előnyös testi tulajdonok birtokára támaszkodva magát a műtősebészet pályájára már hivatottnak képzelné. Művészet és tudomány az egyaránt. Hogy az legyen, fáradhatlan buvárszellem lengje át s a kéz működését gondolkodó elme vezesse.

Mind ezen kellékeknek Schmid teljesen megfelelt és csak azon csodálkozunk, hogy ezen kellékek közé nem vette fel a Schmidet, mint műtőt, leginkább jellegző kelléket, hogy a műtőnek mindenekelőtt a beavatkozásának tárgyát képező betegben látni kell: az embert, az ő minden testi és lelki tulajdonságaival — az embert

mint teste vérét; a z e m b e r t mint szentséget, melybe, úgy mint az áldozó pap a szentélybe csak teljes testi és lelki tisztasággal léphet be, — a műtő is csak szellemének és testének szeplőtlen tisztaságával járulhat a beteghez; a z e m b e r t, a kit még akkor is, ha a műtő jártassága és tudománya nem szabadithatja meg a bajból, részvételével és szívének melegéből eredő érzelmével vigasztalni kell.

Egy másik kelléket sem említ könyvében, hogy a műtőnek ugyanazon megfontolással és rigorozitással kell a mindennapi vagy úgy mondjuk kisebb műtéteket elvégezni mint a nagyokat, pedig ez irányban fiatal segédeit szüntelen tanította és kérlelhetlen volt biralatával, ha egy varratot, egy pólyát nem alkalmaztak úgy a mint azt az eset legcélszerűbb kezelése követelte.

Hivatalos működésének egy nagy feladata, de egyszersmind legkedvesebb foglalkozása volt azon fiatal orvosoknak sebészi kiképzése, kik nála mint gyakornokok és másodorvosok voltak beosztva. Velük fáradhatatlan volt foglalkozni, buzditotta őket, kik eddig többnyire csak a diploma elérésére tanultak, hogy általános tudásukat gyarapítsák, hogy oly részeit az orvosi tudománynak, melyekben gyengéknek bizonyultak, fokozott szorgalommal pótolják, hogy helyes természettudományi gondolkodásra szokjanak, hogy kézi ügyességüket gyakorlatok által műveljék, hogy az észlelteket precize igyekezzenek leírni és jellemezni, hogy társadalmi magaviseletükben szerénységet és a tudomány által nekik jogos tulajdonuk — előkelőséget mutassanak, hogy tartózkodók legyenek ítéletükben, utóljára de nem utolsónak, hogy minden betegben embertársukat lássák, kinek szenvedéseit hivatásunk meggyógyítani és a kit sohse szabad csak munkánk tárgyának, hanem mindig felebarátunknak tekin-

tenünk, hogy ezt legjobban érzük el jósággal és szeretettel erre maga adta mindennap és minden esetben a legfényesebb példát.

Működése orvosi egyletünkben igen élénk volt és különösen fontos volt mindnyájunkra nézve azon következetesség, mellyel az appendicitis kérdésének időközönkénti állásával bennünket folyton tudott érdekelni és tanítani. Már a 90-es években különös figyelmet keltett hasüregi műtéteivel. 1902-ben egy nagyon beható tanulmányát adta elő: „A jobb oldali csipőárokban lefolyó gyulladásokról“. 1903-ban: „Az appendicitis gyógykezelésénél uralkodó különböző irányokról“. A következő években betegek bemutatásával ezen kérdést mindig napirenden tartotta és tapasztalataival gazdagította, míg végre 1907-ben a magyar sebésztársaság első megalakuló közgyűlésén valóban alapvető referátummal rögzítette a nagy sebész közönség előtt ismereteit.

Ezen nagyobb szabású előadásain kívül, igen gyakran mutatott be betegeket, a kiknek kórrajzával és a levont következtetésekkel mindig lekötötte a hallgatóság figyelmét.

Orvosethikai kérdésekben is mindig résztvett az ügy tisztázásában és igen gyakran keltett mély hatást puritán gondolkozásával. Mindig a vesztes félnek erkölcsi indokait kereste azon elvnel fogva: „*Victrix causa Diis placuit, sed victa Catoni*“. Ezen elvével gyakran magával ragadta az ethika betűihez ragaszkodókat engesztelő bírálatra. A versengés kellemetlenségeiben néha oly naiv, igazán gyermekded nézeteket vallott, hogy valóban csak egy átérzett kézzsoritással lehetett felelni. Jó volt egész az önmegtagadásig.

Mélyen tisztelt kartárs uraim!

Ez volt Schmid mint orvos, sebész, műtő, tanító, író, kartárs és egyesületünk tagja. Nem felelnék meg feladatunknak, ha Schmid Hugó külső életrajzát nem vázolnám, itt azonban nem tehetek jobbat, mint hogy dr. Pávay kartársunk szeretetteljes de minden adatában objektív életrajzát Schmidnek jubiláris emlékművünkől ide iktatom:

Dr. Schmid Hugó orvos, sebésztudor, szülésmester, budapesti egyetemi magántanár, a pozsonyi m. kir. állami kórház sebész főorvosa született Gödöllőn 1852-ben. Orvosi tanulmányait a budapesti egyetemen végezte, ahol 1875. év január havában orvostudorrá, majd szülésmesterré, a következő évben pedig sebésztudorrá avattatott. 1875-ben a Marcibányi-féle ösztöndíjjal Bécsbe ment, hol a közkórházban az orvosi gyakorlat terén képezte magát. Onnan visszatérve 1875. év végén a Rókus-kórháznak sebészi, majd szülési osztályán gyakornoki minőségben működött; 1877-ben segédorvos lett ugyanezen kórház nőgyógyászati, később pedig I-ső sebészeti osztályán. A boszniai hadjárat után, melyben mint főorvos vett részt, ismét átvette tisztjét a sebészi osztályon. 1879-ben alorvosnak, 1880 őszén pedig, mikor ezen osztály boldogult Lumniczner Sándor vezetése alatt II-ik egyetemi sebészklínikává alakítottatott át, első tanársegédnek neveztetett ki. 1884-ben még mint tanársegéd a budapesti kir. egyetemen a sebészi műtéttanból magántanárrá képesítették s mint ilyen, 1885 tavaszán a pozsonyi m. kir. állami kórház sebészi osztályának főorvosává nevezték ki.

1887-ben elvette erdődi Báró Török nyug. tábornok leányát Margitot, kivel négy gyermeke volt, akik közt felejthetetlen fia Géza és leánya Clara korán elhunytak.

1909-ben Ő Felsége „buzgó szolgálata“ elismeréseül a királyi tanácsosi címmel tüntette ki.

Dr. Schmid Hugót mint magánorvost azonnal letelepedésétől Pozsonyban mindvégig a legelőkelőbb családok tisztelték meg bizalmukkal. Ő már természeténél fogva hivatva volt a magasabb körök orvosa lenni. De bizott benne még a legszegényebb is, mert a szegényeknek ép oly készséggel nyújtott segílyt, mint a gazdagnak és szívének szép vonása, hogy nem csak orvosi tanácscsal de anyagilag is támogatta szegény betegeit.

1912. Január hó 25-én Pozsony városa egész közönségének, a magyar hazának és tudománynak mély gyászára meghalt dr. Schmid Hugó életének 59-ik, orvosi működésének 37-ik, államkórházi főorvosi pályájának 27-ik évében. Halálát a pozsonyi sajtó*) mély fájdalommal ekkép tudatta a közönséggel.

Schmid Hugó dr.

1852 – 1912.

A kötelességtudás egy vértanúja kiszenvedett.

Az önmehtagadás egy hőse elesett.

Egy istentől megáldott művész keze megbénult.

Az emberi test minden részében otthonos, éles szeme egy kitűnő kórismerőnek megtört.

Műtélének esélyeit a legcsekélyebb részletekig előre megfontoló tervezője megbukott.

*) Nyugatmagyarországi Hiradó, Dr. Dobrovits.

A legérzékenyebb szív, mely hatszoros páncélba vértelte magát, ha betegeinek érdekében irgalmatlannak kellett lenni, már nem dobog.

A legjobb kartárs, aki néha saját előnyét, saját jó hírnevét kockáztatta kartársai megvédésére, elhagyott bennünket.

A beteggel együttérző vigasztaló, ha tudományunk se segíteni, se enyhíteni már nem tudott, vigasztalanul hagyott el.

Mások gyengéinek elnéző bírálója már nem ítéltet jóságos szellemben.

A klasszikus, precíz kifejezést uraló sebész író kezéből kiesett a toll.

A szerető, gondoskodó atya és férj, kinek önön magát kinzó gyengédsége gyakran vádolta hivatását, mely annyi meleg érzést és szeretetet von el családjától, most nem érez és kihűlt szeretetének melege.

A háladatos fiú, ki utolsó leheletéig dicsőítette szüleinek bölcsességét és jóságát, utánuk ment.

A mi büszkeségünk, barátunk és segítőnk, kinek tudását és munkabírását irigység nélkül ismertük el, nincs már az élők közt.

Schmid Hugó dr.,
kir. tan., sebész-főorvos a pozsonyi állami kórházban,
magántanár a budapesti tudományegyetemen
meghalt.

Őrizzük meg hű szívünkben emlékét, áldjuk bemenetelét a békesség és fájdalommentes boldogság országába!

Temetése 1912. I. 27-én Pozsony város és megye összes előkelőségeinek, tudományos és társadalmi egyleteinek, az orsz. sebésztársaság és a belügy-minisztérium képviselőinek, a jó szívű doktort sirató

gyógyult betegeinek kíséretében mély gyászban ment végbe.

Az egyházi beszentelés után dr. Pantocsek mint a pozsonyi állami kórház tagját ilykép búcsúztatta:
Megtört szívvel állunk sirod előtt!

Kórházunkat a legsúlyosabb csapás érte, mert elköltözéssel intézetünk elveszítette leghatalmasabb oszlopát. Eltávoztál örökre Te, a jó ember, Te, a jó orvos, árván hagyva fényes működésednek kedvenc színhelyét. De sebészi és orvosi működésed, bár azt az illető körök nem úgy méltányolták, mint ahogy megérdemelted, — emléked ezek dacára, nemcsak mint árván hagyott hozzá tartozóid, igaz barátaid, hálás tanítványaid és általad az életnek megmentettek ezrei élnek, — de addig, míg földgömbünket olvasni tudók lakják, tovább fog élni, mert tudományos, alapvető sebészi műveiddel neved számára az irodalomban a kútfői halhatatlan nevet biztosítottad.

És klasszikus tested az anyaföldbe vissza kerülén, ott elemeire, molekulákra és atómokra felbontva, örökös transzformáció által tovább fog élni, — mert a földön az elpusztulás csak látszólagos.

Lelked pedig oda száll, hol egyedül csakugyan nyugalom, szeretet, boldogság, egyenlőség és igazság uralkodik.

A viszontlátásra ezen ideális szép helyen!

Utána dr. Dobrovits a Pozsonyi Orvos-Egylet elnöke ily szavakkal vált el tőle:

Szeretett kartársunk, kedves barátunk!

Mély megilletődéssel adja a Pozsonyi Orvos-Egylet volt hű elnökének és mindvégig buzgó tagjának a végtisztességet. Te igazi, vérbeli orvos voltál! Benned a keresetlen előkelőség,

az orvosi ethika legrigorózusabb felkent papja, a tudománynak mélységes ápolója, az orvosi érdekek tántorithatatlan képviselője hagy el bennünket, maradjon köztünk a Te harmónikus lelkednek egy része, hogy oly híven, mint Te, szolgáljuk áldásos tudományunkat a lelki és tisztaság és az emberszeretet jelében. Így Te nem halsz meg itt a földön egészen, mert egyesületünk történetében, a Te kartársaid szívében, ifjú orvosi nemzedékünk munkájában, gyógyult betegeidnek imájában élni fogod az anyagi örökkévalóság kimért életét, ott fönnpedig a lélek azurkék örök hazájában aratod jutalmát annak, hogy nagy dolog volt Reád bízva és Te, mint hű sáfár váltál be.

Vale Collega! Vale!

Végül dr. Manninger Vilmos úr, budapesti egyetemi magántanár, mélyen meghatva a magyar sebésztársaság nevében a kiváló sebésztől, a magyar tudomány és a magyar kultúra hősétől vett búcsút. Ezen beszéd mély hatást gyakorolt a gyászoló közönségre és behatása alatt könnytelt szemekkel hintették az utolsó üdvözlést, a béke porát, a sirgödörbe.

Isten Veled!

A lutillai ragpalában előforduló Bacillariák vagy Kovamoszatok leírása.

Közli Dr. Pantocsek József, a pozsonyi m. kir. állami kórház
igazgató-orvosa.

A lutillai ragpala fehéres színű, krétaszerű, rétegzett, könnyen hasadazható, könnyű fajsúlyú kőzet, lelőhelyét Bars-megyében, Teschler körmöczbányai tanár fedezte fel és a kőzetet ipari célokra ki is aknászta.

A kőzetben előforduló Bacillariák legnagyobb része a dubravica-i ragpalában — mely fizikai tulajdonságaira nézve is teljes hasonlatú a lutillai kőzettel — is előfordulnak, mely kőzet mikropaleontológiai vizsgálatát A. Grunow végezte, s melynek eredményét *Beiträge zur Kenntniss der fossilen Diatomeen Österreich Ungarns* című dolgozatában (*Moyssisovič: Beiträge zur Paleontologie Österreich Ungarns*, II, 4. 1882.) közzé is tette.

A kőzet neogen kori, édes vizi rakodmány több határozottan sósvizi Bacillaria alakkal. — A lelőhely eredetileg tó volt, a víz hőfoka pedig állandóan 0 feletti volt, úgy hogy az soha be nem fagyhatott. Ezen állításomat a kőzetben előforduló *Melosira undulata* (E.) Kg. bizonyítja, mely faj csak meleg vizekben előfordul, mint azt: „a szliácsi finom andesittuffa Bacillariai“, című dolgozatomban annak 4-ik lapján hangsúlyoztam.

A kőzetben 59 Bacillaria fajt és válfajt határoztam meg.

Használt irodalom.

- Cleve P. T. Synopsis of the Naviculoid Diatomes I—II. Stockholm 1894, 1895.
- Ehrenberg C. G. Mikrogeologie. Leipzig 1854.
- Grunow A. Beiträge zur Kenntnis der fossilen Diatomeen Österr. Ungarns. Wien 1882.
- Héribaude J. Les Diatomées fossiles d'Auvergne Clermont-Ferrand 1902, 1903, 1908.
- Kützing F. T. Die kieselchaligen Bacillarien oder Diatomaceen Nordhausen 1844.
- Meister Fr. Die Kieselalgen der Schweiz. Bern 1912.
- Müller O. Rhopalodia ein neues Genus der Bacillarien. Leipzig 1895.
- Pantocsek J. Beiträge zur Kenntnis der fossilen Bacillarien Ungarn I—III. Nagy-Tapolcsány 1886—1892. Editio secunda II. Berlin 1903.
- Pantocsek J. A Balaton kovamoszatai, vagy Bacillariái. Budapest 1901.
- Pantocsek J. A szliácsi finom andesittuffa Bacillariái. Pozsony 1903.
- Pantocsek J. Új Bacillariák leírása. Pozsony 1905.
- Pantocsek J. A Fertő tó kovamoszat viránya. Pozsony 1912.
- Pantocsek J. A kopacseli andesittuffában előforduló kovamoszatok. Budapest 1913.
- Rabenhorst L. Flora europea Algarum. Lipsiae 1864.
- Schmidt A. Atlas der Diatomeenkunde Heft 1—73. Arscherleben. — Leipzig 1913.
- Smith W. Synopsis of the British Diatomaceae I. II. London 1853—1856.
- Van Heurck H. Synopsis des Diatomées de Belgique-Anvers 1880—1885.

Leiró rész.

Raphideae.

Naviculoideae.

Cymbella Ag. 1830.

1. *Cymbella alpina* Grun.: Verh. Wien 1863, pg. 148, tab. 4, fig. 19; Meister Fr.: Schw. Kieselalgen, Bern 1912, pg. 189, tab. 32, fig. 9.

Long. $19.2\ \mu$; latit. $4.8\ \mu$; striis 11 in $10\ \mu$.

Lutilla Praep. 7; Coord. $\frac{2.6.5}{1.0}$.

I. tábla 11. ábra $\frac{8.6.6}{1}$.

Var. *notata* nov. var.

Centrum valvae ad ventrem unilateraliter poro solitario notatum.

Long. $19.2\ \mu$; latit. $4.8\ \mu$; striis 11 in $10\ \mu$.

Lutilla Praep. 4, Coord. $\frac{2.2}{8}$.

I. tábla 12. ábra $\frac{8.6.6}{1}$.

2. *Cymbella aspera* (E.) Her. — Syn. *C. gastroides* Kg.

Long. $132\ \mu$; latit. $27.6\ \mu$; striis ad dorsum 8—9, ad ventrem 11—12 in $10\ \mu$.

Lutilla Praep. 7, Coord. $\frac{2.2.8}{4.6}$.

I. tábla 3. ábra $\frac{1.0.0}{1}$.

Var. *dubravicensis* Grun.: Beitr. pg. 141, tab. 29, fig. 30.

Long. $116.4\ \mu$; latit. $25.2\ \mu$; striis 6—8 in $10\ \mu$.

Lutilla Praep. 7, Coord. $\frac{2.5}{3.2}$.

I. tábla 4. ábra $\frac{1.0.0}{1}$.

Var. *remotestriata* nov. var.

Valvis cymbiformibus $123.6\ \mu$ longis, $24\ \mu$ latis, robustis ad dorsum arcuatis, ad ventrem modice inflatis, cum polis obtusis rotundatis. — Striis radiantibus, ad medium cum longioribus brevioribusque intermixtis, remote dispositis, punctatis, ad dorsum 6—8, ad ventrem 6—7 in $10\ \mu$.

Lutilla Praep. 10 Coord. $\frac{2.5}{9.6}$.

I. tábla 5. ábra $\frac{1.0.0}{1}$.

3. *Cymbella Clementis* Pant.: Beitr. III. pg. 41. tab. 20, fig. 303.

Long. 175.2μ ; latit. 27.6μ ; striis ad dorsum 8—10, ad ventrem 10—11 in 10μ .

Lutilla Praep. 10, Coord. $\frac{2.6}{9} \cdot \frac{2}{5}$.

I. tábla 1. ábra $\frac{6.0}{1} \cdot 0$.

4. *Cymbella cymbiformis* E. var. *producta* Pant.: Beitr. pg. 41, tab. 23, fig. 346.

Long. 69.6μ ; latit. 12μ ; striis dorsalibus 8—10, ventralibus 10 in 10μ .

Lutilla Praep. 7, Coord. $\frac{2.5}{5} \cdot \frac{8}{3}$.

I. tábla 10. ábra $\frac{7.0}{1} \cdot 0$.

5. *Cymbella inflexa* nov. spec.

Valvis cymbiformibus 66μ . longis, 18μ . latis, ad polos obtusis, cum dorso arcuato et ventre subplano. Striis punctatis 11—12 in 10μ , dorsalibus subradiantibus, ventralibus transversis parallelis. — Raphe directa, ad centrum hamuliforme, ad polos arcuato inflexa, ab area nuda cincta.

Lutilla Praep. 7, Coord. $\frac{2.5}{2} \cdot \frac{8}{9}$.

I. tábla 6. ábra $\frac{7.0}{1} \cdot 0$.

6. *Cymbella latestriata* Pant.: Beitr. pg. 43. tab. 1, fig. 9.

Long. 33.6 — 50.1μ ; latit. 13.2 — 14.4μ ; striis 7—8 in 10μ .

Lutilla Praep. 7, Coord. $\frac{2.4}{3} \cdot \frac{9}{6}$.

I. táb. 13 ábra $\frac{7.0}{1} \cdot 0$.

7. *Cymbella Neupauerii* Pant.: Beitr. II. pg. 40, tab. 11 fig. 187.

Long. 32.4μ ; latit. 8.4μ ; striis 10 in 10μ .

Lutilla Praep. 7, Coord. $\frac{2.4}{8} \cdot \frac{4}{5}$.

I. tábla 15. ábra $\frac{7.0}{1} \cdot 0$.

8. *Cymbella obtusa* Pant.: Beitr. III. pg. 43, tab. 5. fig. 79.

Long. 14.4μ ; latit. 6μ ; striis dorsalibus 10, ventralibus 8 in 10μ .

Lutilla Praep. 7, Coord. $\frac{2.4}{1} \cdot \frac{1}{9}$.

I. tábla 8. ábra $\frac{7.0}{1} \cdot 0$.

9. *Cymbella spectabilis* nov. spec.

Valvis assymetrice lanceolatis, 139.2μ . longis, 25.2μ . latis, cum dorso arcuato, ventre medio modice inflato, et polis obtusis, rotundatis. Striis punctatis ad dorsum 8—9 in

10 μ . subradiantibus, ad ventrem 8—10 in 10 μ . subtransversis. — Raphe arcuata, duplicata, ad polos dorsumversus inflexa, ab area longitudinali nuda dilatata cincta.

Lutilla Praep. 10, Coord. $\frac{2.6.1}{9.9}$.

I. tábla 2. ábra $\frac{1.0.0}{1}$.

10. *Cymbella Sturii* Grun.: Beitr. pg. 140, tab. 30, fig. 35. Long. 233 μ .; latit. 36.1 μ .; striis 10—11 in 10 μ .

Lutilla Praep. 10, Coord. $\frac{2.7.5}{8.2}$.

I. tábla 9. ábra $\frac{4.5.4}{1}$.

11. *Cymbella turgida* Greg. Micr. Journ. IV., pg. 5, tab. 1, fig. 18.

Long. 36 μ .; latit. 9.6 μ .; striis dorsalibus 10—13, — ventralibus 11—14 in 10 μ .

Lutilla Praep. 7, Coord. $\frac{2.5.6}{8.8}$.

I. tábla 7. ábra $\frac{1.0.0}{1}$.

12. *Cymbella ventricosa* nov. spec.

Valvis cymbiformibus 49.2 μ . longis, 13.2 μ . latis dorso arcuatis, ad ventrem inflatis, gibbosis, cum polis obtusis. Rapha ad polos arcuato inflexa, ab area longitudinali nuda cincta. Striis punctatis, abbreviatis, transversis, parallelis, ad dorsum 8—10, ad ventrem 10—11 in 12 μ .

Lutilla Praep. 4, Coord. $\frac{2.0}{4.9}$.

I. tábla 14. ábra $\frac{1.0.0}{1}$.

Stauroneis E. 1843.

13. *Stauroneis Phoenicenteron* E.: America tab. II. 5. fig. 1, etc.

Long. 132 μ .; latit. 26.4 μ .; striis 15 in 10 μ .; latit. stauri 6 μ .

Lutilla Praep. 7, Coord. $\frac{2.6.1}{4.5}$.

I. tábla 17. ábra $\frac{1.0.0}{1}$.

Pinnularia E. 1843.

14. *Pinnularia major* Kg. var. *andesitica* Pant.: Beitr. III., pg. 73, tab. 7, fig. 113.

Long. 166.8 μ .; latit. 24 μ .; striis 7—8 in 10 μ .

Lutilla Praep. 10, Coord. $\frac{2.3.2}{5.4}$.

I. tábla 18. ábra $\frac{1.4.6}{1}$.

Var. *abbreviata* nov. var.

Valvis validioribus, brevioribusque $150\ \mu$. longis, $24\ \mu$. lat. medio modice inflatis, ad polos obtusis. Striis abbreviatis 6 in $10\ \mu$., distantioribus. Raphe duplex, directa, ad polos inflexa, ab area longitudinali medio inflata, ad polos rotundate dilatata cincta.

Lutilla Praep. 10, Coord. $\frac{21}{6}$.

I. tábla 20. ábra $\frac{700}{1}$.

15. *Pinnularia subsolaris* (Grun.) Cleve: Synops. II. pg. 84.

Long. $112.8\ \mu$.; latit. $16.8\ \mu$.; striis 8—10 in $10\ \mu$.

Lutilla Praep. 7, Coord. $\frac{24}{4 \cdot 3}$.

I. tábla 21. ábra $\frac{700}{1}$.

16. *Pinnularia viridis* E. var. *producta* nov. var.

Valvis linearibus $72\ \mu$. longis $13.2\ \mu$. latis, cum polis modice productis, obtusis. Raphe directa medio inflata. Striis 8—10 in $10\ \mu$., radiantibus, ad polos adscendentibus.

Lutilla Praep. 7, Coord. $\frac{23}{7 \cdot 8}$.

I. tábla 26. ábra $\frac{700}{1}$.

17. *Pinnularia oblonga* W. Sm. var. *directa* Pant.: Balat. pg. 41, tab. 4, fig. 77.

Long. $118.8\ \mu$.; latit. $18\ \mu$.; striis nudis! 6—10 in $10\ \mu$.

Lutilla Praep. 4, Coord. $\frac{24}{6 \cdot 8}$.

I. tábla 23. ábra.

17. *Pinnularia pygmaea* E.: Microgeol. tab. X₋₁, fig. 9. Syn. Navicula hungarica Grun.: Verh. 1860, pg. 539, tab. 3, fig. 30.

Long. $26.4\ \mu$.; latit. $4.8\ \mu$.; striis 10 in $10\ \mu$.

Lutilla Praep. 4, Coord. $\frac{22}{8}$.

I. tábla 38. ábra.

Navicula Bory 1822.

a) Radiosae.

19. *Navicula ammophila* Grun.: Beitr. pg. 149, tab. 30, fig. 66—70.

Long. $30\ \mu$.; latit. $6\ \mu$.; striis 13 in $10\ \mu$.

Lutilla Praep. 7, Coord. $\frac{27}{7 \cdot 6}$.

I. tábla 32. ábra $\frac{866}{1}$.

Var. *lterior* nov. var.

Valvis latioribus 25.2μ . longis, 7.2μ . latis. Striis 10 in 10μ . distantioribus.

Lutilla Praep. 4, Coord. $\frac{18.8}{7.8}$.

I. tábla 33. ábra $\frac{8.6}{1}$.

20. *Navicula dubravicensis* Grun.: Beitr. pg. 144, tab. 30, fig. 49.

Long. 84μ .; latit. 10.8μ .; striis 11—12 in 10μ . punctatis punctis 25 in 10μ .

Lutilla Praep. 7, Coord. $\frac{22.1}{16.3}$.

I. tábla 34. ábra $\frac{7.0}{1}$.

21. *Navicula Haueri* Grun.: Beitr. pg. 143, tab. 30, fig. 48.

Long. 122.4μ .; latit. 18μ .; striis 6—7 in 10μ .

Lutilla Praep. 7, Coord. $\frac{2.1.9}{4.8}$.

I. tábla 24. ábra $\frac{7.0}{1}$.

22. *Navicula tenella* Bréb. in Kg.: Spec. alg. pg. 74.

Long. 36μ .; latit. 6μ .; striis 13 in 10μ .

Lutilla Praep. 7, Coord. $\frac{2.1.9}{9.3}$.

I. tábla 16. ábra $\frac{7.0}{1}$.

23. *Navicula vulpina* Kg.: Bac. pg. 92, tab. 3, fig. 43.

Long. 81.6μ .; latit. 14.4μ .; striis 10—11 in 10μ .

Lutilla Praep. 7, Coord. $\frac{2.2}{4.1}$.

I. tábla 28. ábra $\frac{7.0}{1}$.

β) *Aratae*.

24. *Navicula arata* Grun.: Beitr. pg. 145, tab. 30, fig. 58.

Long. 79.2μ .; latit. 24μ .; striis 8—10 in 10μ .

Lutilla Praep. 7, Coord. $\frac{2.3.3}{8.2}$.

I. tábla 27. ábra $\frac{7.0}{1}$.

Nodosae.

25. *Navicula lacunarum* Grun. var. *notata* nov. var.

Valvis linearibus 51.6μ . longis, 8.4μ . latis, fasciatis Fascia transversa 2.4μ . lata ad porum centalem bilateraliter striolis abbreviatis lineas duas longitudinales constituentes notata.

Lutilla Praep. 7, Coord. $\frac{2.1}{6.2}$.

I. tábla 22. ábra $\frac{7.0}{1}$.

26. *Navicula neogena* Pant.: Beitr. III. pg. 75. tab. 17, fig. 252.

Long. 61.2μ .; latit. 10.8μ .; striis 16 in 10μ .; latit. stauri transversi 3.6μ .

Lutilla Praep. 7, Coord. $\frac{2.5}{6} \cdot \frac{3}{5}$.

I. tábla 25. ábra $\frac{7.0}{1} \cdot 0$.

Bacillae.

27. *Navicula pseudobacillum* Grun.: — V. H. Synops. pg. 106, tab. 13, fig. 9.

Long. 34.8μ .; latit. 20.4μ .; striis 13 in 10μ .

Lutilla Praep. 7, Coord. $\frac{2.7}{4} \cdot \frac{5}{2}$.

I. tábla 37. ábra $\frac{7.0}{1} \cdot 0$.

Minutissimae.

28. *Navicula Roteana* (Rab.) Grun. var. *staurofora* nov. var.

Valvis diminutis elongato ellipticis, 24μ . longis, 7.2μ . latis. Striis radiantibus punctatis 18 in 10μ . ad medium valvae stauro 3μ . lato, totam valvam, transverse percurrente interruptis. Raphe directa.

Lutilla Praep. 7, Coord. $\frac{1.9}{5} \cdot \frac{1}{1}$.

I. tábla 19. ábra $\frac{8.6}{1} \cdot 6$.

Diploneis E. 1840.

29. *Diploneis elliptica* (Kg.) Cleve var. *minor* Grun.: Beitr. pg. 145, sub *Navicula*.

Long. 27.6 — 33.6μ .; latit. 14.4 — 18μ .; striis grosse punctatis 8—10 in 10μ .; punctis 12—13 in 10μ .

Lutilla Praep. 7, Coord. $\frac{2.5}{9} \cdot \frac{6}{8}$.

I. tábla 29. ábra $\frac{7.0}{1} \cdot 0$.

30. *Diploneis carpathorum* Pant. sub *Navicula*: Beitr. III. pg. 65, tab. 17, fig. 246; — Syn. *Navicula elliptica* var. *grandis* Grun.: Beitr. pg. 145.

Long. 108μ .; latit. 43.2μ .; striis punctatis 10 et punctis 10 in 10μ .

Lutilla Praep. 7, Coord. $\frac{2.6}{8} \cdot \frac{3}{1}$.

I. tábla 35. ábra $\frac{7.0}{1} \cdot 0$.

Frustulia Ag. 1824.

31. *Frustulia rhomboides* (E.) Cleve var. *amphipleuroides* Grun.: Clev.-Grun. arctische Diatom. pg. 47, tab. 3, fig. 59.

Long. 85.2μ ; latit. 14.4μ ; striis transversis 25, longitudinalibus 20 in 10μ .

Lutilla Praep. 4, Coord. $\frac{2.5.8}{8}$.

I. tábla 36. ábra $\frac{8.6.6}{1}$.

Gomphonemaeae.*Gomphonema* Ag. 1824.

32. *Gomphonema dubravicensis* Pant.: Beitr. III. pg. 54, tab. 20, fig. 294, 296; — A. Schm.; Atlas tab. 16, fig. 24, 25 etc.

Long. $60-88.8 \mu$; latit. $6-13.2 \mu$; striis punctatis 8—10 in 10μ .

Lutilla Praep. 7, Coord. $\frac{2.2.1}{8.8.1}$.

I. tábla 39. ábra $\frac{1.0.0}{1}$, II. tábla 57, 58. ábra $\frac{1.0.0}{1}$.

33. *Gomphonema intricatum* Kg. var. *fossilis* Pant.: Beitr. II, pg. 56 tab. 11, fig. 201.

Long. $31-36 \mu$; latit. 6μ ; striis 11 in 10μ .

Lutilla Praep. 7, Coord. $\frac{2.6.2}{6.1.2}$.

II. tábla 59, 60. ábra $\frac{8.6.6}{1}$.

34. *Gomphonema pinnatum* nov. spec.

Frustulis elongatis, sub cuneatis, 27.6μ . longis, 6μ . latis, ad polos modice productis, obtusis. Striae validae transversae 10 in 10μ . Centrum valvae unilateraliter poro solitario notatum.

Lutilla Praep. 4, Coord. $\frac{2.2}{5}$.

II. tábla 61. ábra $\frac{8.6.6}{1}$.

35. *Gomphonema subclavatum* Grun.: V. H. Synops. pg. 125, tab. 23, fig. 39—43.

Long. $20.4-30 \mu$; latit. $6-7.2 \mu$; striis 11—13 in 10μ .

Lutilla Praep. 4, Coord. $\frac{2.1.8}{5}$.

II. tábla 64. ábra $\frac{8.6.6}{1}$.

Var. *staurophora* nov. var.

Valvis cuneatis 20.4μ . longis, 6μ . latis, striolatis; striis transversis punctatis parallelis 13 in 10μ , ad medium valvae stauro nudo unilateraliter interruptis.

Lutilla Praep. 4, Coord $\frac{2 \cdot 1 \cdot 8}{5}$.

II. tábla 63. ábra $\frac{8 \cdot 6 \cdot 6}{1}$.

Achnanthideae.

Achnanthidium (Kg.) Grun. 1880.

36. *Achnanthidium lanceolatum* (Brèb.) Cleve var. *elliptica*
Cleve: Diat. of Finland pg. 51, tab. 3, fig. 10—11.

Long. $19 \cdot 2 \mu$; latit. $9 \cdot 6 \mu$; striis 13 in 10μ .

Lutilla Praep. 7, Coord. $\frac{2 \cdot 5}{5 \cdot 8}$.

I. tábla 30, 31. ábra $\frac{7 \cdot 0 \cdot 0}{1}$.

Cocconeideae.

Cocconeis (E.) Grun. 1868.

37. *Cocconeis balatonis* Pant.: Balat. pg. 82, tab. 7, fig. 183.

Long. 18μ ; latit. $10 \cdot 8 \mu$; poris in lineas arcuatas et longitudinales dispositis 11 in 10μ .

Lutilla Praep. 7, Coord. $\frac{2 \cdot 4}{2 \cdot 3}$.

II. tábla 42. ábra $\frac{7 \cdot 0 \cdot 0}{1}$.

38. *Cocconeis boryana* Pant.: Beitr. III., pg. 31, tab. 2, fig. 33.

Long. $20 \cdot 4 \mu$; latit. 12μ ; striis 15 in 10μ .

Lutilla Praep. 7, Coord. $\frac{2 \cdot 6}{4 \cdot 5}$.

II. tábla 43. ábra $\frac{8 \cdot 6 \cdot 6}{1}$.

39. *Cocconeis californica* Grun. var. *hungarica* Pant.: Beitr. pg. 31, tab. 10, fig. 164.

Long. 18μ ; latit. $10 \cdot 8 \mu$; striis punctatis 13 in 10μ ; margo $1 \cdot 2 \mu$. latus.

Lutilla Praep. 7, Coord. $\frac{2 \cdot 3 \cdot 8}{3 \cdot 2}$.

II. tábla 44. ábra $\frac{7 \cdot 0 \cdot 0}{1}$.

Pseudoraphideae.

Epithemiaeae.

Epithemia Brèb. 1838.

40. *Epithemia Cistula* (E.) Grun. var. *lunaris* Grun.: Beitr. pg. 137, tab. 29, fig. 1, 2.

Long. $69 \cdot 6 \mu$; altit. $14 \cdot 4 \mu$; cortis 3, striis 10 in 10μ .

Lutilla Praep. 2, Coord $\frac{2 \cdot 2 \cdot 9}{4 \cdot 3}$.

II. tábla 56. ábra $\frac{100}{1}$.

Var. *producta* nov. var.

Valvis parum arcuatis, melius prolongatis 122·4 μ . longis, 18 μ . altis; costis 2, striis punctatis 11—13 in 10 μ .

Lutilla Praep. 7, Coord. $\frac{24 \cdot 1}{8 \cdot 1}$.

II. tábla 55. ábra $\frac{100}{1}$.

Eunotia E. 1837.

41. *Eunotia Arcus* E.: Infus. pg. 191, tab. 21, fig. 22.

Long. 110·8 μ .; latit. 6 μ .; striis 10 in 10 μ .

Lutilla Praep. 7, Coord. $\frac{25 \cdot 9}{3 \cdot 1}$.

II. tábla 41. ábra $\frac{100}{1}$.

42. *Eunotia fossilis* nov. spec.

Frustulis concatenatis, 66 μ . longis, 3·6—4·8 latis. Valvis elongatis striolatis, striis 16 in 10 μ .

Lutilla Praep. 7, Coord. $\frac{25 \cdot 9}{9 \cdot 7}$.

II. tábla 46. ábra $\frac{100}{1}$.

Fragilariaceae

Synedra E. 1831.

43. *Synedra lanceolata* Kg. var. *abbreviata* nov. var.

Valvis lineare lanceolatis, 81·6 μ . longis, 9·6 μ . latis, cum polis productis subcapitatis, striatis; striis 8 in 10 μ . medio semistauro 10 μ . lato, unilateraliter interruptis.

Lutilla Praep. 7, Coord. $\frac{22 \cdot 8}{4 \cdot 8}$.

II. tábla 47. ábra $\frac{100}{1}$.

44. *Synedra Ulna* E. var. *crassa* nov. var.

Valvis linearibus 121·2 μ . longis, 7·2 μ . latis, apicibus subcapitatis, striatis; striis medio valvae stauro 7·2 μ . lato interruptis 7—8 in 10 μ .

Lutilla Praep. 7, Coord. $\frac{27 \cdot 9}{4 \cdot 5}$.

II. tábla 48. ábra $\frac{100}{1}$.

Fragilaria Lyngb. 1819.

45. *Fragilaria Harrisonii* (W. Sm.) Grun. var. *ovalis* nov. var.

Valvis ovalibus diminutis 7·2 μ . longis, 6 μ . latis, cum costis nudis validis abbreviatis 3—4 in 10 μ .

Lutilla Praep. 7, Coord. $\frac{2.4.9}{6.3}$.

II. tábla 74. ábra.

Var. *lanceolata* nov. var.

Valvis lanceolatis $13.1-13.2 \mu$. longis, $7.2-8.4 \mu$. latis
polis obtusis. Costis marginalibus nudis validis 6 in 10μ . Pseudo-
raphe ad formam areae longitudinali nudae notata.

Lutilla Praep. 7, Coord. $\frac{2.2.9}{7.1}$.

II. tábla 72, 73. ábra $\frac{7.0.0}{1}$.

Var. *fossilis* Pant.: Új Bacill. leirása, pg. 53, tab. 2, fig. 22.

Long. $27.6-39.6 \mu$; latit. $16.8-25.2 \mu$; costis validis
nudis subradiantibus $5-6$ in 10μ .

Lutilla Praep. 4, Coord. $\frac{2.0.5}{7.2}$.

II. tábla 70, 71. ábra $\frac{7.0.0}{1}$.

Var. *amphitetras* Grun.: Beitr. pg. 139, tab. 29, fig. 18.

Long. $34.6-46.8 \mu$; latit. $33.8-44.4 \mu$; costis validis
nudis transversis, parallelis $5-6$ in 10μ .

Lutilla Praep. 2, Coord. $\frac{2.4.2}{6.5}$.

II. tábla 50, 53. ábra $\frac{7.0.0}{1}$.

46. *Fragilaria pinnata* E. var. *ovalis* nov. var.

Frustulis linearibus concatenatis. Valvis ovalibus diminutis
 $13.2-24 \mu$. longis, $4.2-4.8 \mu$. latis; striis abbreviatis, margina-
libus $11-13$ in 10μ .

Lutilla Praep. 7, Coord. $\frac{2.6.2}{9.2}$.

II. tábla 66, 67. ábra $\frac{8.6.6}{1}$.

Var. *linearis* nov. var.

Frustulis concatenatis, valvis elongato ellipticis 20.4μ .
longis, 3.6μ . latis, striis marginalibus abbreviatis, transversis,
parallelis 13 in 10μ .

Lutilla Praep. 2, Coord. $\frac{1.8.8}{3.8}$.

II. tábla 65, 68. ábra $\frac{7.0.0}{1}$.

47. *Fragilaria Venter* (E.) Grun.: Beitr. pg. 139, tab. 29,
fig. 10—12.

Long. 10.8μ ; latit. 6μ ; striis 16 in 10μ .

Lutilla Praep. 7, Coord. $\frac{2.4}{8}$.

II. tábla 62. ábra $\frac{7.0.0}{1}$.

48. *Fragilaria Clevei* Pant. var. *linearis* nov. var.

Valvis linearibus lanceolatis $19\cdot4\ \mu$. longis, $4\cdot8\ \mu$. latis, cum polis productis, subrostratis. Costis validis 10 in $10\ \mu$., abbreviatis, transversis, parallelis nudis.

Lutilla, Praep. 4, Coord. $\frac{2\cdot1}{5}$.

II. tábla 77. ábra $\frac{8\cdot6\cdot6}{1}$.

Nitzschia Grun.

Hantzschia Grun. 1870.

49. *Hantzschia dubravicensis* Grun.: Beitr. pg. 140, tab. 29, fig. 23.

Long. $38\cdot4\ \mu$.; latit. $7\cdot2\ \mu$.; poris carinalibus 6—8, striis 16 in $10\ \mu$.

Lutilla Praep. 7, Coord. $\frac{2\cdot0\cdot3}{8\cdot9}$.

II. tábla 75. ábra $\frac{8\cdot6\cdot6}{1}$.

Nitzschia (Hass.) Grun. 1877.

50. *Nitzschia acutiuscula* Grun.: in V. H. Synop. tab. 68, fig. 19.

Long. $42\ \mu$.; latit. $7\cdot2\ \mu$.; poris carinalibus 8, striis 15 in $10\ \mu$.

Lutilla Praep. 7, Coord. $\frac{2\cdot4\cdot1}{7\cdot2}$.

II. tábla 76. ábra $\frac{7\cdot0\cdot0}{1}$.

Surirelloideae.

Surirella Turp. 1827.

51. *Surirella Clementis* Grun.: Beitr. pg. 140, tab. 29, fig. 19.

A latere visa $200\ \mu$. longa, $12\ \mu$. alta, costae 2—3 in $10\ \mu$.

Lutilla Praep. 10, Coord. $\frac{2\cdot4}{2\cdot1}$.

II. tábla 40. ábra $\frac{4\cdot5\cdot2}{1}$.

52. *Surirella gracilis* Grun.: Verh. 1862, pg. 450, tab. 10, fig. 11.

Long. $154\cdot8\ \mu$.; latit. ad polos $28\cdot8\ \mu$.; ad constrictionem $26\cdot4\ \mu$.; costis 3 in $10\ \mu$.; striis 16 in $10\ \mu$.

Lutilla Praep. 2, Coord. $\frac{2\cdot4\cdot1}{7\cdot8}$.

II. tábla 49. ábra $\frac{7\cdot0\cdot0}{1}$.

53. *Surirella saxonica* Auersw.: Rbh. Flor. Alg. I., pg. 53.
 Long. 156 μ .; latit. 45·6 μ .; costis 1—2 in 10 μ .
 Lutilla Praep. 10, Coord. $\frac{2}{3} \cdot \frac{4}{5}$.
 II. tábla 70. ábra $\frac{1}{1} \cdot \frac{0}{0}$.

Centricae.

Melosiraeae.

Melosira Ag. 1824.

54. *Melosira arenaria* Moor. var. *hungarica* Pant.: Beitr. III., pg. 59, tab. 39, fig. 546.

Recedit a specie per centrum disci semper nudum. Diametrum valvae 46·8—55·2 μ .; alitudo valvae 10·4 μ .; poris in latere connectivali sitis 6 in 10 μ .; striis decun atis 16 in 10 μ .

Lutilla Praep. 7, Coord. $\frac{2}{1} \cdot \frac{5}{0} \cdot \frac{5}{2}$.

II. tábla 45, 52. ábra $\frac{1}{1} \cdot \frac{0}{0}$.

Var. *vestita* nov. var.

Discus cum radiis marginalibus abbreviatis 10 in 10 μ ., cinctus, ad peripheriam areae nudae 34·8 μ . latae, anulo striolarum descusatarum cinctus. Diametr. valvae 46·8 μ .

Lutilla Praep. 7, Coord. $\frac{2}{1} \cdot \frac{4}{7} \cdot \frac{1}{1}$.

II. tábla 51. ábra $\frac{1}{1} \cdot \frac{0}{0}$.

55. *Melosira granulata* (E.) Ralf, var. *jeremiae* Grun. in V. H. Synops. tab. 88, fig. 17.

Long. 13·4—16·4 μ .; latit. 4·8—6 μ ., punctis 11—12 in 10 μ .; diametr. disci 5·4 μ .

Lutilla Praep. 2 Coord. $\frac{2}{7} \cdot \frac{1}{1} \cdot \frac{0}{9}$.

II. tábla 78, 81. ábra $\frac{1}{1} \cdot \frac{0}{0}$.

56. *Melosira hokaidoana* Pant.: Beitr. III., pg. 61, tab. 6, fig. 91.

Altitud. 12 μ ., latitud. 10·8 μ ., striis subtiliter punctatis 16 in 10 μ .

Lutilla Praep. 7, Coord. $\frac{2}{4} \cdot \frac{2}{1} \cdot \frac{8}{8}$.

II. tábla 80. ábra $\frac{1}{1} \cdot \frac{0}{0}$.

57. *Melosira undulata* (E.) Kg.: Bacil. pg. 51, tab. 2, fig. 9; — Synon. Gallionela undulata E.: Bericht. 1840, pg. 211; — Migrogeol. tab. 12, fig. 9 etc.

Altitud. valvae 26.4μ , latit. 26.4μ , striis punctatis
16 in 10μ .

Lutilla Praep. 7, Coord. $\frac{2.5.9}{8.8}$.

II. tábla 54. ábra $\frac{1.0.0}{1}$.

Carnegia Pant. 1912.

58. *Carnegia mirabilis* Pant.: Fertő, pg. 42, tab. IV,
fig. 178—181.

Diametr. valvae 8.8μ , latit. marginis 1.2μ .

Lutilla Praep. 7, Coord. $\frac{2.4}{8.6}$.

II. tábla 79. ábra $\frac{1.0.0}{1}$.

Echinopysis Pant. 1913.

59. *Echinopysis globula* nov. spec.

Valvis circularibus marginatis, unipolariter collo 1.3μ .
alto, 3μ . lato vestitis, spinulosis, spinulis disseminatis. Diame-
trum valvae 13.2μ .; margo 1.8μ . latus.

Lutilla Praep. 2, Coord. $\frac{1.9.1}{4.5}$, $\frac{1.0.0}{1}$.

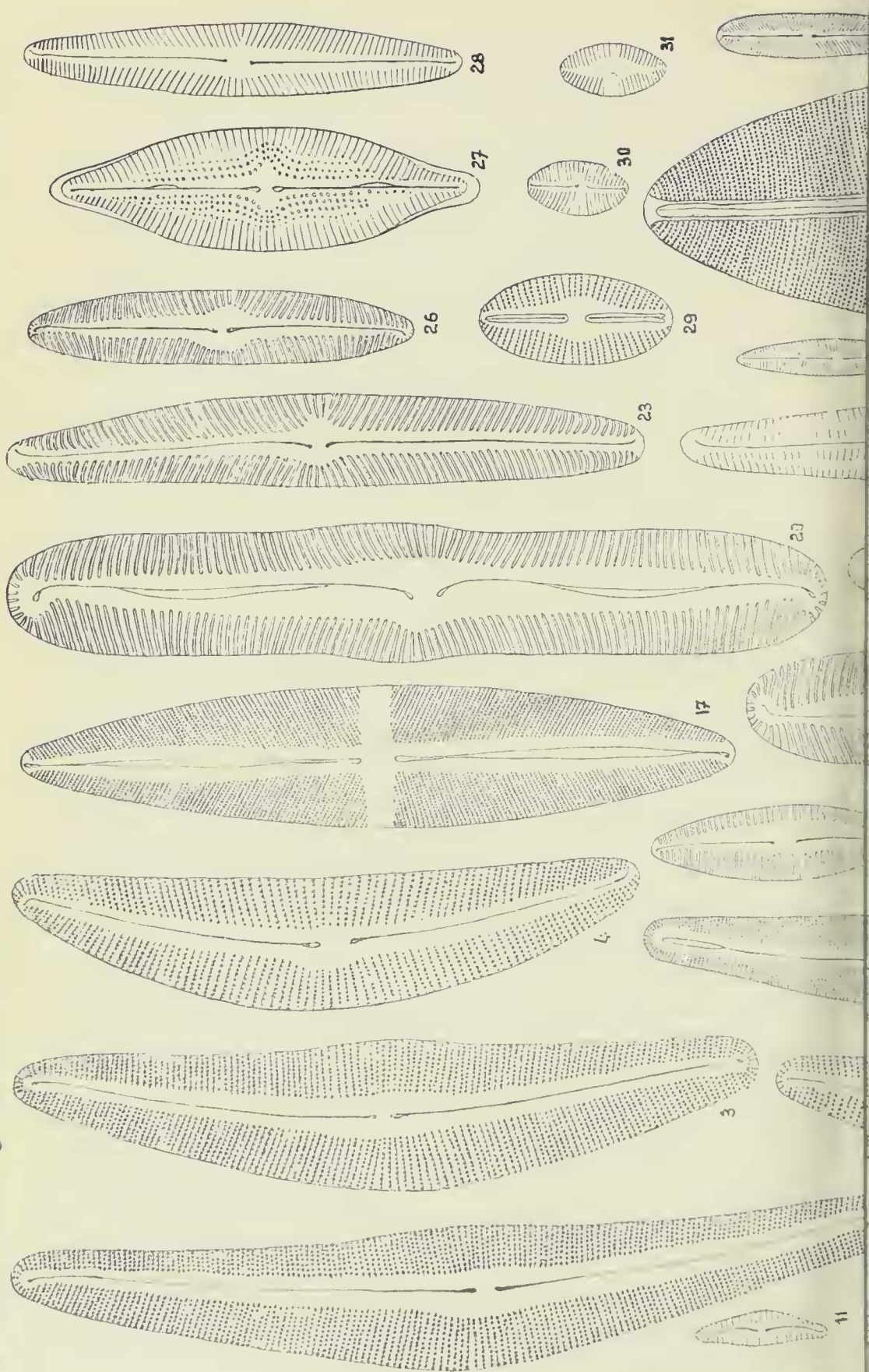
Tábla magyarázat.

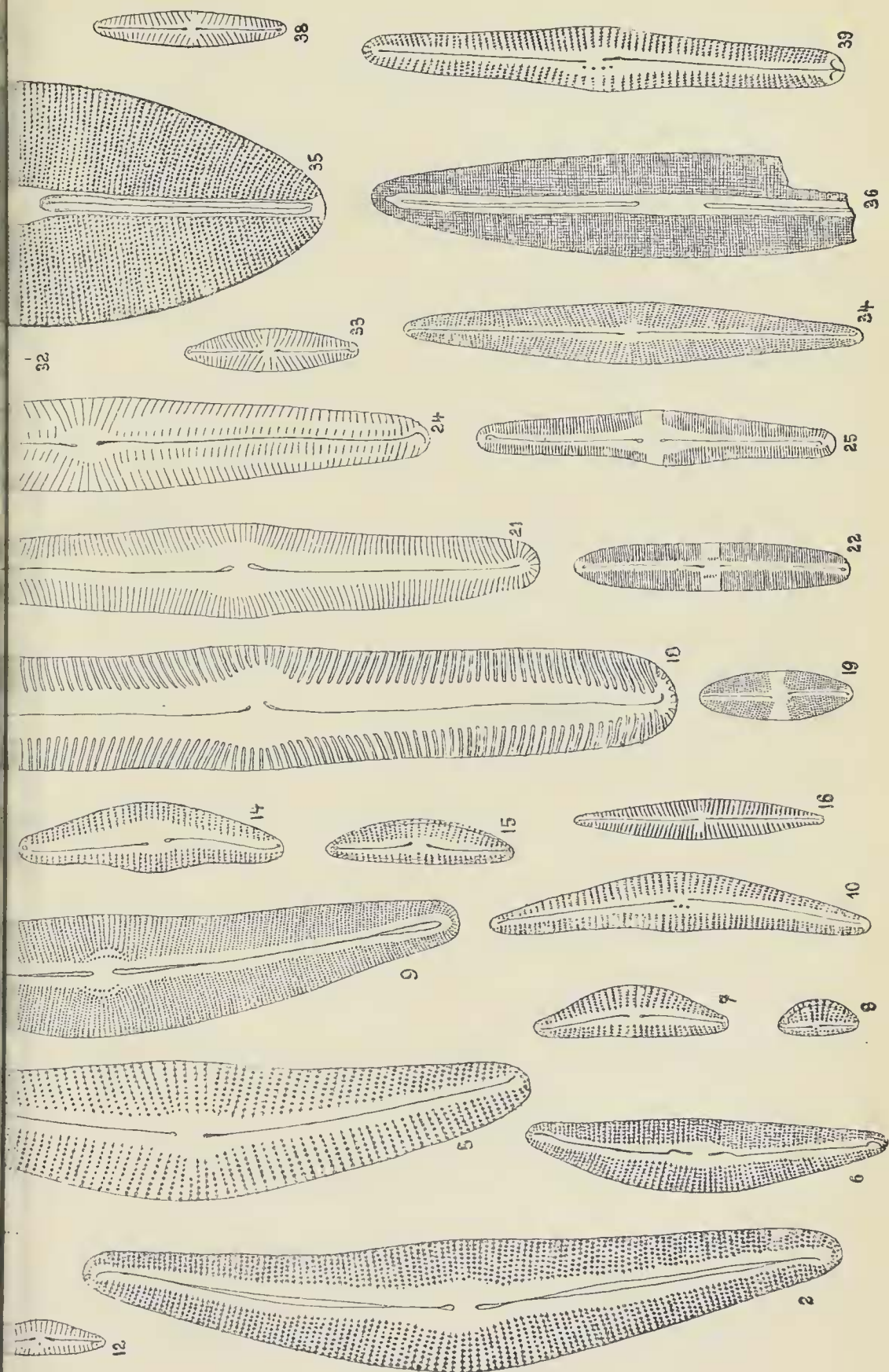
I. TÁBLA.

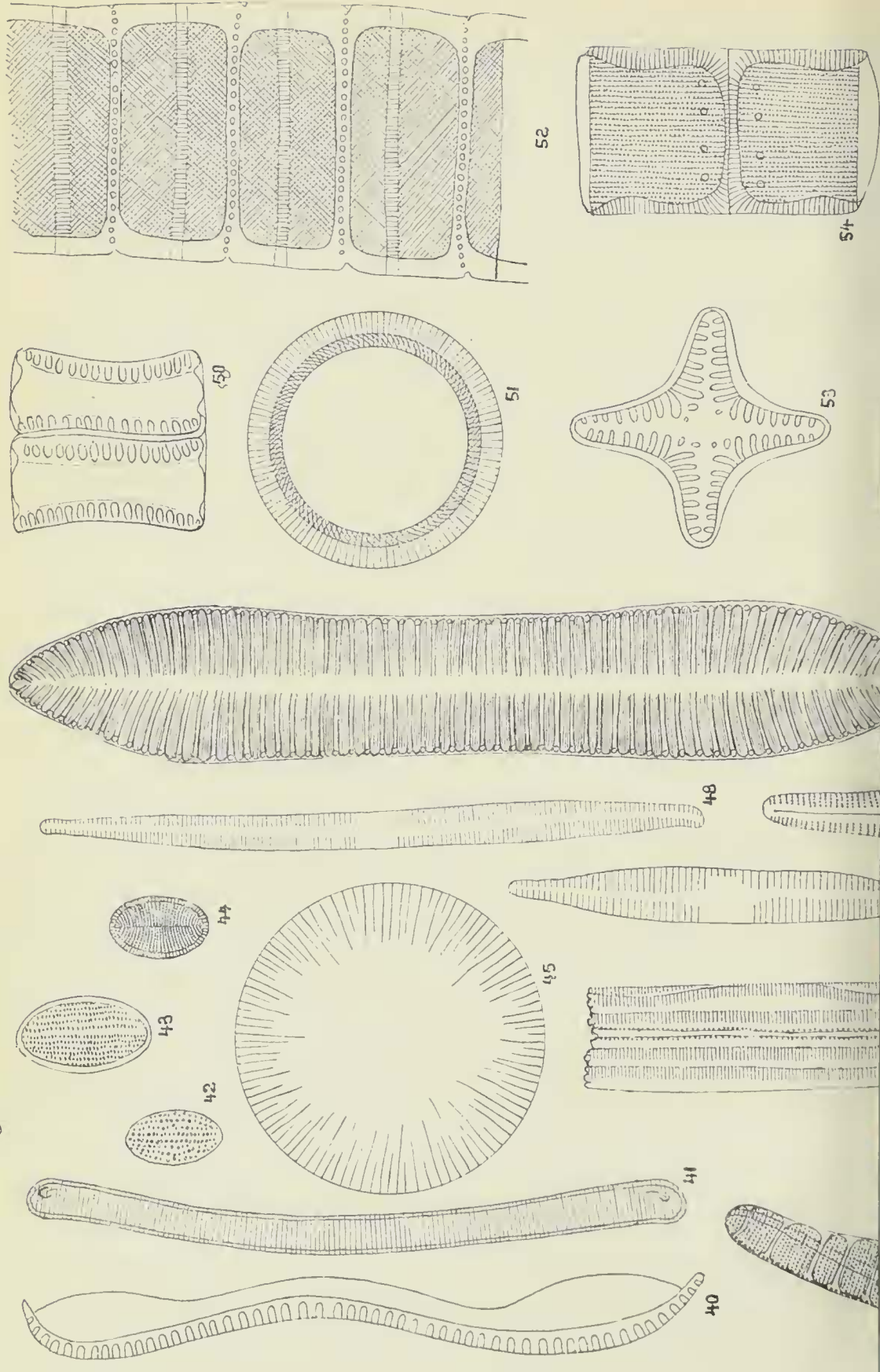
1.	ábra.	<i>Cymbella Clementis</i> Pant.	600/1
2	»	» <i>spectabilis</i> nov. spec.	700/1
3.	»	» <i>aspera</i> (E.) Hérib.	700/1
4.	»	» <i>aspera</i> var. <i>dubravicensis</i> Grun.	700/1
5.	»	» <i>aspera</i> var. <i>remote striata</i> n. v.	700/1
6.	»	» <i>inflexa</i> nov. spec.	700/1
7.	»	» <i>turgida</i> Greg.	700/1
8.	»	» <i>obtusa</i> Pant.	700/1
9.	»	» <i>Sturii</i> Grun.	454/1
10.	»	» <i>cymbiformis</i> E. var. <i>producta</i> Pant.	700/1
11.	»	» <i>alpina</i> Grun.	866/1
12.	»	» <i>alpina</i> var. <i>notata</i> nov. var.	866/1
13.	»	» <i>latestriata</i> Pant.	700/1
14.	»	» <i>ventricosa</i> nov. spec.	700/1
15.	»	» <i>Neupauerii</i> Pant.	700/1
16.	»	<i>Navicula tenella</i> Bréb.	700/1
17.	»	<i>Stauroneis phoenicenteron</i> E.	700/1
18.	»	<i>Pinnularia major</i> Kg. var. <i>andesitica</i> Pant.	746/1
19.	»	<i>Navicula Roteana</i> (Rb.) Grun. var. <i>staurofora</i> n. v.	866/1
20.	»	<i>Pinnularia major</i> Kg. var. <i>abbreviata</i> nov. var.	700/1
21.	»	» <i>subsolaris</i> Grun.	700/1
22.	»	<i>Navicula lacunarum</i> . Grun. var. <i>notata</i> nov. var.	700/1
23.	»	» <i>oblonga</i> Kg. var. <i>directa</i> Pant.	700/1
24.	»	» <i>Haueri</i> Grun.	700/1
25.	»	» <i>neogena</i> Pant.	700/1
26.	»	<i>Pinnularia viridis</i> E. var. <i>producta</i> nov. var.	700/1
27.	»	<i>Navicula arata</i> Grun.	700/1
28.	»	» <i>vulpina</i> Kg.	700/1
29.	»	<i>Diploneis elliptica</i> (Kg.) Cleve var. <i>minor</i> Grun.	700/1
30. 31.	ábra.	<i>Achnanthidium lanceolatum</i> Bréb.	700/1
32.	ábra.	<i>Navicula amophila</i> Grun.	866/1
33.	»	» var. <i>latior</i> . n. var.	866/1
34.	»	» <i>dubravicensis</i> Grun.	700/1
35.	»	<i>Diploneis carpathorum</i> Pant.	700/1
36.	»	<i>Frustulia rhomboides</i> (E.) Cleve var. <i>amphipleuroides</i> Grun.	866/1
37.	»	<i>Navicula pseudobacillum</i> Grun.	700/1
38.	»	<i>Pinnularia pygmaea</i> E.	866/1
39.	»	<i>Gomphonema dubravicensis</i> Pant.	700/1

II. TÁBLA.

40. ábra.	Surirella Clementis Grun.	452/1
41. »	Eunotia arcus E.	700/1
42. »	Cocconeis balatonis Pant. n. spec.	700/1
43.	Cocconeis boryana Pant.	866/1
44. ábra.	Cocconeis californica Grun. var. hungarica Pant.	700/1
45. »	Melosira arenaria Moor. var. hungarica Pant.	700/1
46. »	Eunotia fossilis nov. spec.	700/1
47. »	Synedra lanceolata Kg. var. abbreviata nov. var.	700/1
48. »	» Ulna E. var. crassa nov. var.	700/1
49. »	Surirella gracilis Grun.	700/1
50. 53. ábra.	Fragilaria Harrisonii (W. Sm.) Grun. var. amphitetras Grun.	700/1
51. ábra.	Melosira arenaria Moor. var. ornata n. var.	700/1
52. »	» arenaria Moore	700/1
54. »	» undulata (E.) Kg.	700/1
55. »	Epithemia cistula (E.) Grun. var. producta nov. var.	700/1
56. »	» » var. lunaris Grun.	700/1
57. 58. ábra.	Gomphonema dubravicensis Pant.	700/1
50. 60. »	» intricatum Kg. var. fossilis Pant.	866/1
61. ábra.	Gomphonema pinnatum nov. spec.	866/1
62. »	Fragilaria Venter Grun.	700/1
63. »	Gomphonema subclavatum Grun. var. staurophora n. v.	866/1
64. »	» subclavatum Grun.	700/1
65. 68. ábra.	Fragilaria mutabilis (W. Sm.) Grun. var. linearis n. var.	700/1
66. 67. ábra.	Fragilaria mutabilis var. ovalis nov. var.	700/1, 866/1
69. ábra.	Surirella saxonica Auersw.	700/1
70. 71. ábra.	Fragilaria Harrisonii (W. Sm.) Grun. var. fossilis Pant.	700/1
72. 73. ábra.	Fragilaria Harrisonii var. lanceolata nov. var.	700/1
74. ábra.	Fragilaria Harrisonii var. ovalis nov. var.	866/1
75. »	Hantzschia dubravicensis Grun.	866/1
76. »	Nitzschia acutiuscula Grun.	700/1
77. »	Fragilaria Clevei Pant. var. linearis nov. var.	866/1
78. 81. ábra.	Melosira granulata (E.) Ralfs. var. jeremiae Grun.	700/1
79. ábra.	Carnegie mirabilis Pant.	700/1
80. »	Melosira hokaidoana Pant.	700/1
81. »	Echinopyxis globula nov. spec.	700/1

75

72

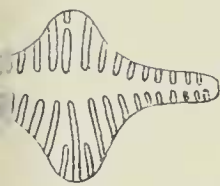
74

71

73

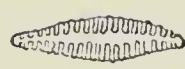
70

76

78

77

82

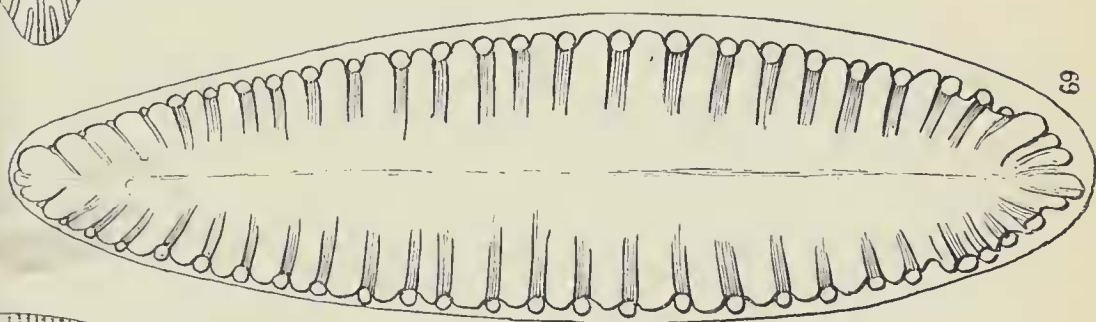
80

81

79

69

58

57

65

67

68

66

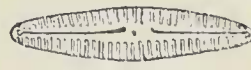
56

63

64

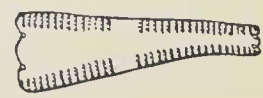
61

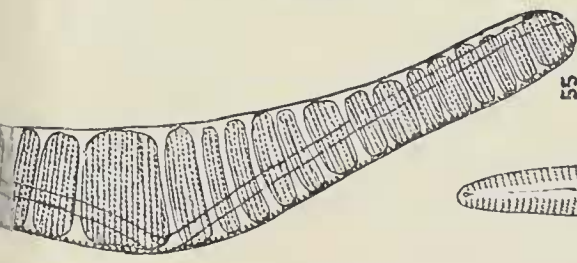
62

59

60

55

ÜLÉSI JEGYZÖKÖNYVEK.

SITZUNGSBERICHTE.

Az orvosi szakosztály ülései 1912-ben.

Első ülés 1912. február hó 7-én, ünnepélyes
gyászülés.

I. T á r g y : Emlékbeszéd dr. Schmid Hugó, kir. tanácsos és kórh. főorvosnak f. évi január hó 25-én történt elhunytá alkalmából. Tartotta : dr. Dobrovits Mátyás, kir. tanácsos, kórházi főorvos.

II. Emlékbeszéd dr. Weisz Miksa tagtársunk elhunytá alkalmából. Tartotta dr. Mayer, áll. kórh. orvos.

Elnök : dr. Mergl Ödön. Jegyző : dr. Hardtmuth Károly.

Elnök megnyitván a sűrűn látogatott gyűlést, a mult ülés jegyzőkönyvét felolvasottnak tekinteni kéri és indítványozza, hogy dr. Velits Dezsőnek, ezen mult ülésben előadott, nagyterjedelmű ismertetése az orvosi ismétlő kurzusokról »in extenso« az egyleti évkönyvbe felvéttessék.

Szomorú kötelességet teljesít elnök akkor, midőn dr. Schmid Hugó kir. tanácsos és áll. kórh. főorvosnak, orvosi rendünk, egyesületünk, az áll. kórh. büszkeségének halálát hivatalosan utólag bejelenti.

A kegyelet adóját nem annyira az elnök, mint inkább dr. Dobrovits Mátyás főorvos fogja az elhunyttal szemben lerónni, miért is elnök felkéri az előadó urat emlékbeszédjének megtartására.

I. Dr. Dobrovits Mátyás kir. tanácsos, főorvos megtartja klasszikusnak nevezhető beszédét, melyet a nagyszámu hallgatóság megindulással, általános, mély részvéttel hallgat végig.

Elnök indítványozza, hogy drága halottunk emlékének hű megőrzése végett e tartalmas, gyönyörű beszéd évkönyvünkben teljes terjedelmében jelenjen meg és hogy gyászunknak fel-

állással adjunk kifejezést. Dr. Pantocsek József, áll. kórházi igazgató ez indítványt következőleg toldja meg:

„Mély szeretetünk és látható ragaszkodásunk jeléül mi orvosok indítsunk meg szélesebbkörű mozgalmat és adakozást a társadalom belevonása által azon célból, hogy az elhunyt emlékéhez mért, méltó siremlék felállítható vagy esetleg egy a dr. Schmid főorvos nevéhez fűződő alapítvány szervezhető legyen.“

A gyűjtés kivitele tekintetében dr. Schwarcz Andor egy szűkebbkörű bizottság megalakítását javasolja, mely egyúttal a siremlék felállításával is megbizattassék.

E bizottság tagjaiul megválasztottak:

1. Dr. Pantocsek József, kórházi igazgató, elnök.
2. Dr. Hauer Ernő, Ferencz József gyermekkórház igazgató, pénztáros.

3. Dr. Schwarcz Andor, gyermekkórházi főorvos, titkár.

II. Dr. Mayer, kórházi alorvos megtartja emlékbeszédét dr. Weisz Miksa kollegánk elhunytá alkalmából; a szép beszédért elnök köszönetét fejezi ki. Általános felállás a gyász jeléül.

Ezzel az ülés végződik.

Második ülés 1912. március hó 30-án.

Elnök: dr. Pávai Vajna Gábor. Jegyző: dr. Limbacher Rezső.

Elnök megnyitván az ülést, üdvözli az előadót s kiemeli tárgyának fontosságát és aktualitását. Erre dr. Komáromi kir. tan., karlsbadi fürdőorvos megtartja nagy érdeklődéssel hallgatott és figyelemmel kísért tartalmas előadását „a radium belgyógyászati alkalmazásáról“.

A terjedelmes és számos adattal támogatott tudományos értekezés egész terjedelemben nyomtatásban is megjelenvén, különnyomat alakjában jegyzőkönyvünkhöz fog mellékelteni.

Elnök megköszömvén az előadó fáradozását, az ülést bezárja.

Harmadik ülés 1912. június hó 19-én.

Elnök: dr. Dobrovits Mátyás, kir. tan. Jegyző: dr. Hardtmuth Károly.

T á r g y: A „dr. Schmid Hugó emlékbizottság“ beszámolója illetve indítványa a siremlék elkészítésére és elhelyezésére vonatkozólag.

Elnök üdvözli a szép számmal megjelent tagokat és örömmel jelenti, hogy a „dr. Schmid Hugó“-féle háromtagu emlékbizottság gyűjtő és előkészítő munkálatai oly fényes sikerrel haladtak előre, mely a szöbor- és alapítványi bizottságnak eddigi működésére vonatkozólag beszámító jelentést tesz szükségessé. Felkéri ennél fogva dr. Schwarcz Andort, a bizottság jegyzőjét, hogy e tárgyra vonatkozó jelentését szíveskedjék előadni. Dr. Schwarcz Andor, bizottsági jegyző egész terjedelmében felolvassa tartalmas, nagy ügybuzgalommal, odaadással és lelkesedéssel megírt, szakszerű jelentését, melyben az eddigi háromtagú, szűkebbkörű, előkészítő bizottság abbeli óhajának ad kifejezést, hogy az ügy fontosságánál fogva egészítettessék ki ezen bizottság részint hozzáértő kollegák, részint műértő szakemberek bevonása révén: kilenctagú emlékbizottsággá, melynek hatásköre kiterjedjen az emlékszobor felállításával kapcsolatos minden ténykedésre.

* * *

„Midőn f. évi február elején az orvosi szakosztály ülésén megtéetett az indítvány, hogy dr. Schmid Hugó emlékét megörökítendő nagyobb szabású gyűjtést indítsunk, sokan a tisztelt kartársak közül s nem tagadjuk e kis bizottság is, bár nagy háláérzettel és nem csekélyebb lelkesedéssel állott a felvetett eszme szolgálatába, nem kis skepzissel nézett annak megvalósítása elé. Hiszen a magyar társadalom eddig alig mutatta példáját, hogy hálás tud lenni azok iránt, kik igaz humanitással, lelket-testet megőrlő munkássággal szolgálták a magyar tudományt és magyar társadalmat. Hittünk azonban az elhunyt ideális alakját körülölelő, őszinte kartársi szeretetben és ragaszkodásban, hittünk a meggyógyított ezrek soha el nem muló hálájában és kegyeletében: nagy körültekintéssel eljuttattuk szerény, hívó szavunkat minden orvoshoz, minden egyénhez és társasághoz, a kikről csak sejthettük, hogy akár a jelenben, akár a távol multban az elhunyttal érintkezett — tanítványa

vagy betegje volt. A csoda megtörtént: a tények impozánsan rácsáfoltak tévedésünkre.

Alig teltek el napok a gyűjtőívek szétküldése után, nagy örömmel tapasztalhattuk, hogy nemcsak városunkban, de mondhatnám az egész országban, különösen annak orvostársadalmában, nagy megértésre, lelkes visszhangra leltünk. Úgy egyesek, mint társulatok, a helyi sajtó, valamint az orvosi lapok, nagy szeretettel karolták fel az ügyet, a gyűjtés teljes intenzitással megindult, s mint a pénztáros úr jelentéséből látni fogjuk, alig pár hét alatt ezreket eredményezett.

Midőn ez örvendetes eredményt regisztráljuk, távol áll tőlünk ezt a bizottság szerény munkájának betudni, hanem első sorban magának az elhunytak érdemeiben találjuk a siker indokát, de nagyrészt a kartársak buzgóságában, Schmid Hugó iránti szeretetében, mellyel segítségünkre voltak. Fogadják addig is, míg ez a nagy nyilvánosság előtt megtörténhetik — e helyen és ez alkalommal mély hálánk és köszönetünk nyilvánítását!

Beszámolva így a gyűjtés eddigi fázisairól, legyen szabad a továbbiakra vonatkozólag következő előterjesztést tennünk: Bizonyára az orvosegyesület intentiója szerint jártunk el, midőn két pozsonyi szobrászt felszólítottunk, készítsenek minden kötelezettség nélkül pályaterveket Schmid Hugó dr. sirjára, a magunk részéről azon feltételt kötve ki, hogy a teljes kivitel összege nem haladhatja meg az eddig gyűjtött összeg felét, körülbelül 5000 koronát. Rigele és Kühmayer szobrászok küldötték be az itt felállított vázlatokat, a melyekre nézve egyúttal indítványozzuk: egészítse ki az egyesület a jelenlegi háromtagú előkészítő bizottságot kilenc tagra, mely bizottság aztán a végleges kivitel és megbízás tárgyában dönt, a munkálatokat ellenőrzi s majdan az ünnepélyes leleplezést is rendezi. Ugyancsak a bizottság vezeti egyelőre még tovább a gyűjtést, az új egyetemen létesítendő Schmid Hugó dr.-féle alapítvány javára és majdan annak konkrétuálásáról beszámol.

A kilenctagú bizottság névsora a következő: Albrecht János, Batka János, dr. Bogsch Géza, dr. Dobrovits Mátyás, dr. Hauer Ernő, dr. Limbacher Rezső, dr. Mergl Ödön, dr. Pantocsek és dr. Schwarcz Andor urak.

Dr. Dobrovits Mátyás elnök reflektálva az imént elhangzott beszámolóra, az eddig oly szép eredménnyel lefolyt gyűlésből arra következtet, hogy az összeg felével egy minden művész becsvágyát kielégítő, szép emlékművet lehetne alkotni, mely úgy az elhunyt emlékéhez, mint a jóságos adakozók jogos kívánságaihoz méltó lenne. A háromtagú bizottság is különben ily gondolatoktól elterelve lehetett, midőn nagy felelőssége tudatában a feladatot a továbbiakra nézve egymaga nem akarta vállalni és teljesen helyesen a felelősséget egy nagyobb kilenctagú bizottsággal kívánja megosztani, egyúttal erre termett szakértőket vesz maga mellé, hogy a teljes művészi sikert már előre is lehetőleg biztosítsa. Elnök a maga részéről csak azt a javaslatot akarja megtenni, hogy városunk fiát, Murmann művészt, a ki újabban kivált müncheni sikerei révén oly előnyösen lett közismertté, is pótlólag hívjuk fel a pályázatban való részvételre. (Elfogadtatik).

Elnök kéri már most a tagokat, hogy szóljanak hozzá a tárgyhoz a javaslatok keretében, nevezetesen ahhoz, hogy :

1. elfogadja-e az orvosi szakosztály a kilenctagú bizottság kiküldését és a javasolt urakat?

2. mennyire terjedjen a kilences bizottság hatalma és működési köre?

Dr. Fischer Jakab kórházi főorvos oly bizalommal viseltetik a javasolt kilenctagú bizottsággal szemben, hogy kéri azt teljhatalommal felruházni. A befolyt összeg fele részben a siremlék költségeinek fedezésére, fele részben pedig a dr. Schmid Hugó-féle alapítvány felállítására fordíttassék. Dr. Pantocsek József, kórházi igazgató hálásan megköszöni dr. Fischer Jakab indítványát, mely az ügyet a megoldás felé viszi. A maga részéről csak arra kér határozatot, hogy a megalkotandó emlékszobor 1913. évi április hó 1-ére feltétlenül teljesen készen, leleplezésre alkalmas állapotban rendeltetési helyén álljon. Az alapítvány kérdésének megoldása aztán már nehézségekbe nem ütközhetik.

Dr. Velits Dezső kir. tanácsos, szintén teljhatalommal kívánja felruházni a kilenctagú emlékbizottságot, az alapítvány kérdésén azonban az orvosegyesületre óhajtaná bízni.

Dr. Pantocsek József másodszor felszólalván, azt a kérdést veti fel, hogy tekintettel a nagyobb számban beérkezett, értékes tervezetekre, nem lehetne-e a siremléken kívül az elhunytak művészi kivitelű mellszobrát is elkészíttetni és az állami kórház sebészeti osztályának előcsarnokában felállítani elhunyt mesterének emlékére.

Dr. Hauer Ernő, mint a hármass bizottság pénztárosa dr. Pantocsek igazgató véleményéhez hozzá nem járulhat, mivel a gyűjtés céljaira kibocsátott iven teljes világosan, félreérthetetlenül ki van mondva, hogy a gyűjtés részben a siremlék felállítási költségeinek, részben egy egyetemi alapítvány teremtése céljából lett kezdeményezve és ennek a jegyében is folyt le eddig.

Dr. Fischer Jakab első felszólalását csak azzal kívánja módosítani, hogy az emlékmű költségeinek fedezésére ne az eddig befolyt összeg fele, hanem szükség esetén a lezárt, teljes gyűjtési összeg fele fordítható legyen.

Dr. Hauer Ernő a következő pénztári jelentéssel óhajtja dr. Schwarcz Andor jegyzői jelentését kiegészíteni: a gyűjtött összeg és annak elhelyezése a következő:

A kiküldött 313 gyűjtőív közül eddigelé visszaérkezett 86, vissza nem érkezett 227 iv.

A gyűjtés eredményeként tényleg máig befolyt K 7154.54
Báró Kuffner által aláírt és azonnal folyosítható összeg K 2000.—
úgy hogy tényleg rendelkezésünkre áll . . K 9154.54

A még künnlevő gyűjtőívek, valamint az esetleg még várható adakozásokkal együtt reményelhetőleg K 10000-t fogunk elérhetni. Az eddig beérkezett pénzüsszeg a pozsonyi leszámítoló-banknál van 4°/_o kamatra betéve.

Nagyobb összegekkel járultak a gyűjtéshez:

báró Kuffner	2000 K
m. sebésztársaság	719 „
néh. gróf Pálffy János hagyatéka	500 „
pozsonyi I. takarékpénztár	200 „
Signora Armandola gyűjtése	830 „
dr. Pantocsek igazgató gyűjtése	621 „

Ezek után a pénztáros arra nézve kér döntést, hogy a befolyt összeget mikép nyugtázza a nagy közönséggel szemben? Dr. Velits Dezső azt indítványozza, hogy sorozatos közleményekben a helybeli lapokban gyűjtőívek szerint elrendezve jelenjenek meg az adakozók nevei és az adományok összegei.

Elnök a diskuszió végével a következő határozatokat mondja ki:

1. A kilences bizottság teljhatalommal ruháztatik fel a sir-
emlék tervezete kiválasztását, kivitelét és annak ünnepélyes
leleplezését illetőleg. Költség: a gyűjtés lezárásáig befolyt pénz-
összeg fele lehet. Az ünnepélyes leleplezés feltétlenül 1913.
április hó 1-én legyen.

2. A gyűjtés a leleplezés napjáig folyik, ekkor a disz-
ülésben az orvosi egyesület határozza meg a teendő alapítvány
módozatait. Az emlékszóbor költségeire a végleges összegnek
csak fele fordítható.

3. A gyűjtés eredménye dr. Velits tanár indítványa szerinti
módon a helybeli lapokban közzéteendő.

Egyéb tárgy nem lévén, elnök az ülést bezárja.

N e g y e d i k ü l é s 1912. d e c e m b e r h ó 27 - é n.

T á r g y : 1. dr. Pávai Vajna Gábor 30-éves jubileumának
ünneplése pozsonyi működése alkalmából.

2. Állásfoglalás az orvosi honoráriumok felemelése ügyében.

Elnök: dr. D o b r o v i t s M á t y á s. Jegyző dr. H a r d t -
m u t h K á r o l y.

1. Dr. Dobrovits Mátyás elnök előadja, hogy a mai ülés
tárgya dr. Pávai Vajna Gábor kir. tanácsos és hórházi főorvos
ünneplése azon alkalomból, hogy mélyen tisztelt, kedves tag-
társunk 30 év előtt Pozsonyban meglepedvén, itteni műkö-
dését megkezdette. Ez alkalomból a mai emlékezetes napon
szíve egész melegével a kartársakkal egyetemben üdvözlí e
kimagasló férfiút. Az igaz ragaszkodás és mely szeretet, nem-
különben az érzelmi kapcsok egész sokasága fűz bennünket,
valamennyiünket dr. Pávai Vajna Gábor nagyrabecsült, kedves
személyéhez. Majd áttér a történeti vonatkozások során arra,
hogy az ünnepelt 30 év előtt elhagyta a budapesti belklinikában

akkoriban viselt I. tanársegédi állomást, megvált hirneves főnökétől Korányi Frigyes egyetemi tanártól, budapesti előkelő magánpraxisától, hogy Pozsonyban az állami kórházban a megüresedett belgyógyászati főorvosi állást elfoglalja. Lehetetlen nem kutatnunk okát annak, miért hagyta el az ünnepeelt nagy jövővel kecsegtető egyetemi pályáját.

Nem nehéz megtalálnunk ezen elhatározás indokát: a magyar tudományt akarta átplántálni ezen idegen nyelvű város lakosságába, melyről már akkor erősen meggyőződött, hogy van nevezetes tudományos multja, csak meg kell kötni a kapcsot közte és a budapesti magyar tudományos egyetem között és fel venni a harcot a teljes fényében ragyogó, híres bécsi egyetemmel és a várost annak varázsa alól felmenteni. Pávai Vajna Gábor tehát teljes céltudatosan járt el, átlátván és átérzvéen azt, hogy mily óriási feladat várakozik reá. A budapesti egyetem egyenjogosítását tűzte ki zászlójára és kitartással, legnagyobb buzgósággal élt, működött és küzdött ezen cél, ezen magasztos idea szolgálatában. Mi, vele egykoruak, legjobban tudjuk, hogy mennyire megtudta hódítani a nagy közönséget az új eszme részére. Az orvosi egyesületben az ő indítványára és kezdeményezésére lett a hazai nyelv az előadások és diskusziók egyedül hivatalos nyelve. Barts József igazgatóval karöltve nagy erő kifejtéssel, kitartással és tántorithatatlan reménnyel eltelve buzgólkodott ezen a téren. Kitünő írói tolla révén, csakhamar megszerezte a sajtót a maga részére, elhagyván azon régi és teljesen tarthatatlan axiómát, hogy orvosi témákról csak orvosi szaklapokban lehet értekezni, mert hisz a közönségnek teljes joga van minden újabb vívmányról, felfedezésről gyorsan és megérthető formában tudomást szerezni és ezzel oly elvnek volt az úttörője, mely azóta a tudományos világ legnagyobbjai előtt is polgárjogot, teljes szankciót nyert.

Dr Pávai Vajna oly időben kezdett orvosi kérdésekkel szakszerűen foglalkozni és irodalmitag működni, midőn magyar orvosi irodalom még alig is volt. Orvosi munkáinak száma rendkívül nagy, miként az a felolvasott hosszú és tartalmas tárgysorozatból is azonnal kiviláglik. A belgyógyászatnak csaknem összes kérdéseiből tevékenyen kivette a maga részét, szintűgy egyleti tevékenysége is mélyreható és terjedelmes volt.

Az orvosi tömeges felfedezések ismertetésében is ő volt egyik hathatós irányítója az egyleti életnek. Ily korszakot alkotó, termékeny és vezető munkásság által az ünnepelt valóban mindnyájunk őszinte háláját és meleg elismerését érdemelte ki, miért is elnök következő indítványt tesz:

„Mondja ki az orvosi egyesület határozatilag, hogy dr. Pávai Vajna Gábort a mai ünnepélyes alkalomból szívének egész melegével üdvözlí, elismerését, ragaszkodását és háláját fejezi ki hervadhatatlan érdemeiért és kéri Ő Nagyságát, hogy továbbra is támogasson bennünket egyleti, tudományos működésünkben. Ezen harmincéves fényes működés érdemei pedig tündöklő formában orvosi évkönyvünk lapjain jegyzőkönyvi köszönet alakjában örökíttessenek meg.“ — (Általános éljenzés.)

Dr. Pávai Vajna Gábor elnök úrnak imént elhangzott, gyönyörű, elismerő beszédére válaszolva következőket mondja:

„Megvallja, hogy valósággal meg van hatva a hálának ily kedves és impozáns módon való megnyilatkozása által, annál is inkább, mert sejtelve sem volt, hogy a mai nap ily kedves, felejthetetlen emlékek fog rá vonatkozólag lezáródni. A villanyosság és gőz századában, úgy gondolta legalább eddig, gyorsan felejtene az emberek és íme most látja csak, hogy a valódi érdem előtt nem marad el az elismerés. A kartársak e meleg elismerésében látja munkálkodásának legszebb, legbecsesebb elismerését. Jól tudja és beismeri, hogy ő annak idején mint idegen elem idegen talajba került, de ennek dacára sikerült az átültetés. Sok küzdelem után a jég megtört és megtámadtatás ellen a rendtársak szeretete és jóleső ragaszkodása az egyesület körében oly sáncot teremtett, melyen az ellenséges hullámok megtörttek. Úgy véli, hogy hűségesen kitartott azon eszmék szolgálatában, melyeket harminc év előtt magának vallott, látja, hogy nem hiába működött, mert már joggal mondhatja: „Bocsásd el Uram a Te szolgádat, mert eleget fáradtam, eleget tettem.“ Több elismerése az embernek nem igen lehet, mintha az ellensége is azt mondja: igaz nem vagyunk egy véleményen, nem is egy pártban, de a mit tett, azt derekasan tette.

Nagy hálára van lekötölezve kivált dr. Dobrovits barátjának, kinek a mai ünnepély rendezését köszönheti, de hálás

az egyesület minden tagjának, miért is további szeretetüket kérve csekély érdemei elismerésül tovább is az egyesület tagja óhajt lenni.“

Dr. Pávai Vájna köszönetet mond a megjelent katona orvos uraknak is azon szíves megjelenésükért, mellyel hozzájárultak az ünnepély fényének emeléséhez és hálával köszöni meg a fennálló jó viszonyt.

2. Dr. Pávai a tárgysorozat másik pontjában felolvassa erre vonatkozó indokolt javaslatát.

Dr. Pantocsek igazgató véleménye szerint a fizetésemelés ügye nem ide, hanem a szövetség körébe tartozik.

Dr. Fischer Jakab szerint az orvosi egyesület rendtartása megengedi, hogy az ügy itt tárgyalassék.

Dr. Tauscher Béla figyelmezteti az orvosegyesületet, hogy minden néven nevezendő új taxa a bíróság előtt érvénynyel nem bír.

Dr. Dobrovits a közhangulat folytán az ügyet az Orvosszövetséghez csatolja mielőbbi tárgyalás végett.

Ülés után társas vacsora.

A természettudományi szakosztálynak ülése 1912-ben.

Első ülés 1912. október 14-én.

Dr. Pantocsek József elnök szívélyes szavakkal üdvözlí a szép számban megjelent tagokat s felkéri dr. Kováts Lajos titkárt, jelentésének megtevésére, minek felszólított eleget is tesz s referál a fölmerült egyesületi ügyekről.

Majd megalakul a természettudományi szakosztály, melynek elnöke Polikeit Károly, a tagok üdvözlése s a gyűlés megnyitása után a napirend értelmében felkéri dr. Pantocsek József, m. kir. áll. kórházi igazgatót, jelzett előadásának megtartására: „A Fertő tó Bacillaria életéről. Botanikai irodalom bemutatása“ címen. Az előadásnak rövid tartalma és menete az alábbiakban jelezhető. Mindenek előtt alapos irodalmi ismertetést nyújt ez egysejtű lényekről, főleg hazai vonatkozásaiban.

E mikroorganizmusok kovapáncéljainak elragadó szépségű rajzai tudósokat, műkedvelőket egyaránt serkentettek tanulmányozásra. Irodalmunknak e kérdésben való hézagossága, sőt elmaradottsága buzditotta előadót, hogy hazánk legsajátosabb tavának, a Fertőnek kovamoszataival tüzetesebben foglalkozzék, s 16 éves észleléseit leírva, természettudományi évkönyvünkben publikálja.

Munkájában csakis az általa vizsgált fajok leírására szorítkozik az egyedek rajzainak közlésével. A tőle megállapított fajok száma 144. Ezek közül a Carnegia új nem és a Nitzschia Oestrupii új faj különösen kiemelendő.

A művében felsorolt fajok csakis elegyes vízben élő kovamoszatok, amelyek arról tanuskodnak, hogy ezen sajátos vízi medence a pontusi vagy sarmat tenger maradványa. Majd említést tesz más elegyes vízi medencék kovamoszatairól, amelyek a Fertőéhez hasonlóak. Ismerteti a Fertő földrajzi fek-

vését, vizállását, mélységi viszonyait, partalakulatait, a viz és talaj vegyi alkatrészeit. A talaj alkatrészei közül különösen két só szerepel jelentékeny mennyiségben. 100 súlyrészben 79 súlyrésszel a glaubersó, s 14 súlyrésszel a konyhasó.

A Fertő vizének és talajának egyaránt magas sótartalma florisztikai és gazdasági szempontból is felette fontos. Ezért a Fertőpart halofita vagy sóstalajú növényzete Közép-Európa leggazdagabbika. A halofita virágos növények közül e vidéken 64 fajt gyűjtöttek.

Az 1856. év mutatott legerősebb bizonyítékot e tó roppant sótartalmáról, amikor is napról-napra várták a Fertő teljes kiszáradását. A tó kiszáradt talaját ameddig csak a szem el látott, akkor a sókivirágzások oly mennyiségben borították, hogy az egész vidék hóborította tájképhez hasonlított és a csalódást még fokozták az ember lába alatt ropogó sórétegek és a tócsák felszínén jégtáblák gyanánt úszó sótáblák.

Ez irodalmi és tapasztalati tény mutatja, hogy a tó fenéke, meg a tó körüli terület, ha arról a vizet elvezetik is, sohasem lesz hasznavehető terület a mezőgazdaságra nézve, mert az csak halofita, szikes sivatag lenne akkor is.

Előadó véleménye szerint a tó magától sohasem fog kiszáradni, mesterséges kiszáritását is lehetetlenségnek tartja, mert a tavat fenék alatti vizek táplálják. Lecsapolásának végrehajtásánál nagy akadályul áll az a tény, hogy a tó medre mélyebben fekszik a Duna medrénél. Hangsúlyozza, hogy hagyják abba a tó költséges lecsapolása kérdését, mint a gazdaságra nézve felette káros kísérletet, mint a mely a tó körüli mező-, kert-, szőlőgazdaságra nézve is katasztrofális befolyással lenne, mert a tó kiszáradásával a csapadékok redukálódását vonná maga után.

Törvényhozás minősítse — ha kell — e vízterületet védőterületnek. Szolgáljon továbbra is e tó az eredeti mocsári életnek, védjük a tudomány érdekében s ne engedjük, hogy a Fertő páratlan eredeti jellegét — annak kiszáritásával — sivár, boldogtalan, szegényletesen szegény, szikes sivatagat váltsa fel.

Munkájával nemcsak a Fertő bacillaria életét akarja a tudományos világgal megismertetni, hanem az e fajta kutatást a jövő nemzedék részére biztosítani.

Ha tényné válnék is a Fertő tó eltünése, az abban uralkodó bacillaria életet az előadótól készített eredeti preparátumok és azokról készült pontos feljegyzései biztosítják.

Előadását művészi kivitelű 199 görcsövi rajzu táblával is kíséri, s számos preparátummal, melyet a hallgatóság a felállított mikroszkópokkal megtekinthetett.

Végzetül előadó még néhány florisztikai munkát mutat be a tagoknak.

Elnök végül a hallgatóság lelkes ovációjával megköszöni a mindvégig osztatlan figyelemben részesített értékes előadást s ezzel az értekezletet befejezi.

Herczegh Kamilla,
jegyző.

Népszerű előadások a természettudományi köréből munkások részére.

Langer Sándor muzeumi segédőr és sorok írója a »Pozsonyi Orvos- és Természettudományi Egyesület« választmányától megbízatást nyertek arra, hogy az egyesület helyiségében munkásoknak előadásokat tartsanak a természettudományok köréből. Előttünk az a cél lebegett, hogy a munkások körében dilettáns természetbúvárokat neveljünk, azaz olyan természetbarátokat, kik szabad idejükben valamely természettudományi szakmával pl. növénytantal, növénygyűjtéssel, rovar- vagy madártanttal, avagy egyéb szakmákkal foglalkoznak. Az előadások iránt élénk érdeklődés mutatkozott s helyiségünk a hallgatósággal zsúfolásig megtelt. Az első sorozatos előadást Langer Sándor a vízcsepp élőlényeiről tartotta. Az előadó több estélyen át világosan és érdekesen magyarázta az egysejtű édesvízi állatok és növények élettanát, melyeket vetített képek segítségével varázsolt a hallgatóság elé. Az előadás után a hallgatók görcsövekben figyelhették meg ezen egysejtű lények testalkatát és mozgását. Közbejött akadályok miatt az előadások folytatását tavaszról a nyár végére halasztottuk. Ekkor sorok írója nem az egyesület helyiségében, hanem a Vár-úton, a városi tanonciskola ideiglenes, de nagy termében folytatta ezen népszerű előadások rendezését. Az első négy előadást sorok írója tartotta és pedig hármát az ehető és mérges gombákról számos friss gomba, továbbá gombamodellek és szép falitáblák bemutatójával. Az előadás után a „Kaiserliche Gesundheitsamt“ (Berlin) által kiadott érdekes „Pilzmerkblatt“ című füzeteket osztotta ki.

A többi előadások következő természettudományi és egészségügyi kérdésekre vonatkoztak:

sorok írója: az emberi testről és annak működéséről, számos bonctani kép és egy emberi test modelljének bemutatásával;

Fischer Jakab dr.: az iszákosság következményeiről;

sorok írója: a madarak életéről és a madárvédelemről, vetített képek bemutatásával;

Krammer József igazgató: az állatok testalkata és az életviszonyok közötti összefüggésről, a Schmeil-féle érdekes természetrajzi falitáblák bemutatásával;

Apafi Ferenc: az erdő életéről;

Seidl Sándor tanár: az életért való küzdelemről, számos kép és kitömött állat bemutatásával;

Langer Sándor: az égési jelenségek a természet háztartásában, kísérletek bemutatásával;

Göndör Károly igazgató: a gyermek és az alkohol;

Reisenauer János: az ember és a természet;

Kowarik Mihály: a növényzet, állatok és madarak élete télen;

Reisenauer János: a csillagos égről;

Apafi Ferencz: az erdő télen, *Limbacher Rezső* dr. orvosnak gyönyörű művészies felvételeinek bemutatásával;

Reisenauer János: a napról, bolygókról, vetített képek bemutatásával;

Reisenauer János: a holdról, bolygókról és a tejútról, *Polikeit Károly* igazgató érdekes csillagászati felvételeinek bemutatásával;

Reisenauer János: a föld történetéről, vetített képek bemutatásával.

sorok írója: vándorlások erdőn, mezőn, *Limbacher Rezső* dr. orvosnak művészies színes felvételeinek bemutatásával;

Reisenauer János: a villamosságról, kísérletek bemutatásával;

Reisenauer János: az őс ember élete, vetített képek bemutatásával;

Reisenauer János: élet és halál a természetben;

Seidl Sándor: az együttélés az állat és növényvilágban;

Apafi Ferencz: az erdő tavasszal;

Seidl Sándor: érdekes biológiai jelenségekről;

Seidl Sándor: a tavaszi virágokról, számos kép és élő növény bemutatásával.

Az előadásokat körülbelül 5—6000 ember látogatta; az előadási termet a városi tanács és a városi iparos tanonciskola bizottság, a vetítő gépet Klatt Virgil főreáliskolai tanár úr bocsátotta rendelkezésünkre. A képek nagy részét Krammer József igazgató úrnak köszönhetjük.

Az eddigi szép eredmények arra engednek következtetni, hogy ily népszerű előadások rendezésével a természet iránti érdeklődést a legszélesebb néprétegekben terjeszthetjük.

Mély hálával tartozunk mindazoknak, kik az előadás rendezését elősegítették, különösen Pozsony sz. kir. város tanácsának, Brolly Tivadar kir. tanácsos polgármester úrnak, mint a városi iparos tanonciskola bizottság elnökének, Klatt Virgil tanár úrnak, Krammer József igazgató úrnak és az előadó uraknak.

Dr. Kováts Lajos.

SZEMELVÉNYEK.

Jungfrau.

(4166 m.)

Dr. Jankovics Marcellnek „Az Alpesek“ című nagy művéből.

Megjelent Budapesten, Hornyánszky Viktor csász. és királyi udvari könyvnyomdájában. (Egy arcképpel és szerző eredeti felvételei után készült 131 képpel.)

A szerző szives engedélyével e füzetben 8 képet mutatunk be.

A nap aransugarába szeretném mártani tollamat és patyolatra írnék. Összeszedném szívem minden bámulatát, szeretetét és hódolatát. Csak így tudnám megrajzolni annak a hegynek ragyogó fehér alakját, melynek nevét egész Európában igazán minden gyermek ismeri.

És a bérchez méltó a név, mely minden szépnek, a tisztának, a nemesnek, a szeplőtelen fehérnek eszményi fogalmát jelenti és a névhez méltó a bér cz, mert kőszívben és jégvállakon bár, de magán hordja mindazt a tüneményes ékeséget, melyet a képzelet a nevéhez fűz. Nem, még messze fölülmulja a legmerészebb és a leggyöngédebb képzeletet is.

Van-e egyhamar ember, ki ne ismerne valami képet, melynek hátterében három óriás ezüsthegy magaslik ki; előterében pedig karcsú jegenyefenyvek árnyékában kolompogulák legelésznek. Emlékezetből ismeri mindenki. Ez Európa legszebb jégpoézise: az Eiger, Mönch és Jungfrau a Wengernalpról.

Jól emlékszem, mikor pirkadt lelkemben az első ábrándos szerelem a »Jungfrau« iránt. Nem akkor, midőn mint kis iskolásfiú a földrajz száraz adathalmazában először tanultam varázslatos nevét. A német klasszikusokat olvastuk és Schiller Tell Vilmosát elemeztük. Ellenállhatatlan vágy fogott el, utánozni a fiatal Melchthal Arnoldot, ki »a zsarnokot követni akarja

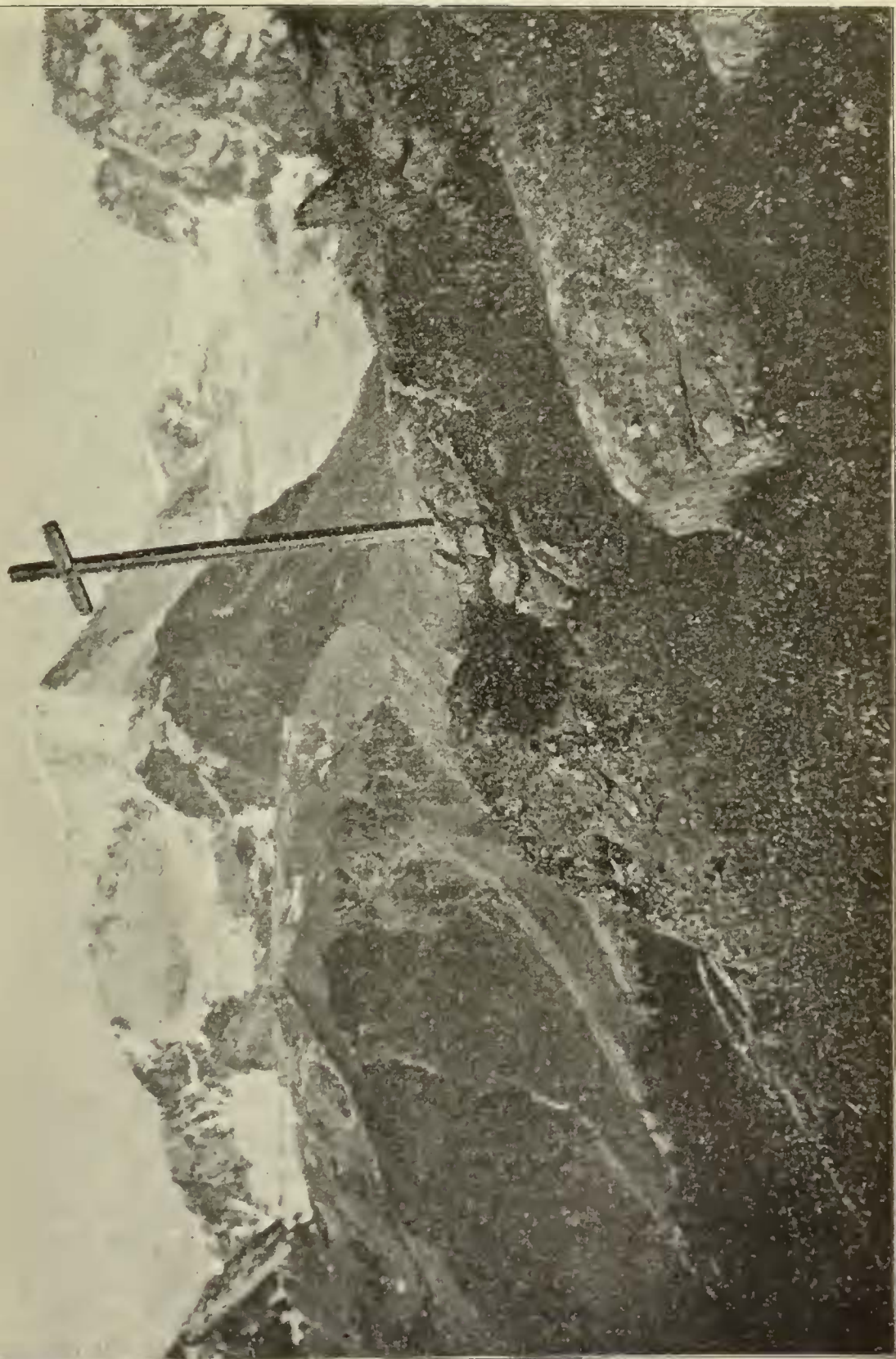
még akkor is, ha ott laknék a Schreckhorn jégpalotájában, vagy ott, hol a Jungfrau öröktől fogva lefátyolozva trónol.«¹⁾ Én is ilyen elfátyolozottnak képzeltem égszínkép szentélyében. Sok víz folyt el már azóta, hogy fellebbentették fátylait. Költők megénekelték, festők lefestették; mérnökök bronzba öntötték formáit. Nászutások boldogan gyűjtötték fényképeit, hogy majd otthon, sivárabb és józanabb fejjel gyönyörködhessenek boldogságuk tanujának sajátkészítményű arcképében. A szívtelen modern kor pedig úgy bánt el a Jungfrauval, mint a világhíres, bűvösbájos művésznőkkel szokott. A mai kor nem költő, ki virágot és babért hinteget, nem festő, ki a halandó szépséget halhatatlanná akarja rögzíteni istenadta erővel; a mai kor az ügyes impresszárió, ki aranynyá változtatja a szépséget, a hangot, a botrányt, szóval mindent. Hát miért ne a Jungfrau havát is?

A múlt nyáron (1907) egyik felhőtelen júliusi nap delén csöndes fenyőzúgot kerestem magamnak a Wengernalp szomszédságában. Hanyatt döltem a gyantás tűkkel teleszórt földszagú mohára és mámoros szemmel körülsimogattam, körültapogattam azt a tündöklő bércalakot, mely előtttem a folyékonynak látszó, majdnem kézzel elérhető kékségből kidomborult. A tömérdék jég Niagara törése mohón fogta el a déli nap százezer sugarát. A sziklátalan Schneehorn (3415 m) és Silberhorn (3705) mint fehérruhás leányok állanak a Jungfrau előtt, viszik neki a fényt és szolgálják hírnevét. A fejem fölött fenyőszál sudárgyertyája mutat felfelé, míg ágai lecsüggenek a földre. Mintha régi ismerős jóbarát virrasztana gyönyörködésem felett, hogy meg ne zavarják hivatlanok és avatatlanok, virrasztana a jóbarát, ki azt mondja, »nézz rám, én is felmutatok az égre, de galyaim visszahúznak a rög felé.«

Csönd volt, sehol senki. Szinte beleringattam magamat az édes hitbe, hogy abban az igazi magányban vagyok, a milyen ez a vidék egykor volt. Szinte vártam, hogy egy bokor mögül kilépjen a neimesarczú, lánnglelkű ifjú angol lord, Gordon

¹⁾ Und wohnt er droben auf dem Eispalast
Des Schreckhorns, oder höher, wo die Jungfrau
Seit Ewigkeit verschleiert sitzt . . .

(Tell Vilmos. I. felv. 4. jel.)

Pigno d'Arolla.

Byron és ellesse előttem a Jungfrau minden vonását, keresve érzelmeket az ő árva, meghasonlott Manfredjének, »kinek gyönyöre a magányos vadon, hogy szívhassa a jégtetők nehéz levegőjét, hol a madár fészket rakni nem mer, hol a füvetlen gránit felett nem surran a szitakötő szárnya.« (Byron, Manfred, II. felv. 2. jelenet. Byron Manfredje a Jungfrau körében játszik és az egész cselekvés háttére ez a hegy és csodás vidéke.) Igen, Byron ugyanezt látta és tette, a mit én e pillanatban. Itt hevert e mohán, mert Haroldja ismeri »a napizzó égtől barnított hegyi mohát« (The mountain moss by scorching skies imbrown'd.) Manfredje innen nézi, hogyan »pirul el a föld szemérmesen az ég csókjától a Jungfrau tetején« és itt hallgatja a hegyi kolompolást, melynek »dallama mesterkéletlenül csendül a szabad levegőbe, mert itt még nem tűnt le az aranykor, él, mint pásztorrege, egyesítve a kolomp hangjait a szabad levegővel. Lelkemet mámorítanám e csengéssel s bárcsak volnék egy ilyen bájos hangnak szelleme, élő csengés, összhang szülötte, testetlen lehellet, mely egy csendüléssel születik és meghal . . .« (Manfred, I. 2. j.).

A nagy zseninek lelkében milyen tomboló vihart szült a Jungfrau, ez a »megfagyott orkán«! Engemet, az egyszerű csöndes vándort, rózsás, éber álmokba ringatott az elém színeződő kép, a fülembé zsongó, illattal, édes hangokkal telített levegő harmóniája; ékes tündérországba csalogatott a fehér hegyek magasztos derűje . . .

Íme, csalódtak azok, kik a vándorlás címe alatt nyomban a hegyi sport érdekes kalandjait várták. De én nem nézem az én választott hegyeimmet merő sportobjektumoknak. Ez csak futólagos ismeretség, csak felületes bemutatkozás volna. Én csak az intenzivebb barátságban találom meg az ismerkedés célját és az élet egyik szépségét s azért ritkán kötök barátságot, de akkor érdekel barátaim minden arcvonása, jelleme, életük szépsége, búja és gondja. A hegyeket pedig nagyon jó barátainnak tekintem, azért ismerni akarom őket napsugárban, ködben és viharban. Érdekel történetük attól a pillanattól kezdve, mikor az alkotás fehér vállait a semmiből feltornyozta, érdekel egész addig, mikor az első halandó leborult ormójukon légkörük szépségei előtt. S mert »les amis de mes

amis sont mes amis» azért természetesen érdekel mindenki, a ki akár költői tollával, akár jégcsákányával rajongott e hegységért.

* * *

1892-ben láttam utolján Grindelwaldot. Épen a Wetterhornról jöttem haza. Már a Gleckstein házacskájánál izzón égetett a Föhn és épen beléptem a faluba, mikor megkondukt a vészharang és piros lángnyelvek nyaldosták végig a nagy szállókat és a faragott faházikókat. Kilométerekre meglátszott erdőn, mezőn, tanyán a gyilkos lángok útja. Valóságos országutat égetett magának a pompás völgy édenében a Föhn láthatatlan tatárjárása. A Bär-hôtel pár óra alatt eltűnt a föld színéről és könyvtárának, a sok Tauschnitz-editionnak lapjait a brienzi tóban oltogatta a szélvész. Az égett fának és könyveknek szagát egyaránt meg lehetett érezni a Pilátus tetején és a messze sík vidéken. Fájdalmas benyomással hagytam el a kies helyet, hol egész iszonyatában ismertem meg a bérország egyik legveszedelmesebb rémét, a Föhn hatalmát. A sors csak tizenöt évvel később vezetett vissza a berni felföld legékesebb völgyébe.

Egyszerre valami olthatatlan vágyam támadt erre a helyre visszatérni. Minden, a mit régi könyvekben, régi mesékben Svájcról olvas az ember, minden, a mit a gyermek képzelete magának Svájcról megalkot, ide van összehordva. Azok a remekbe faragott faházacskák, melyek belsejének otthonosságaról már akkor volt valami fogalmam, mikor még csak a játékos boltok kirakatában és nipp-tárgyak közt láttam apró másaikat, a »Schalmei«, melyet addig jóformán csak Rossini operájából ismertem s mely itten a Jungfrau örök fényével megvilágított bársonyréteken hullámszik keresztül, a berni németiségnek cicomátlan, sajátos csengése, mely nélkülözi az északi németnek minden keménységét, végtelenül otthonosan érintettek. S mikor az egyik sziklával szemben megcsendült az »Alphorn«, a régi »lituum alpinum«, az a másfélméteres, kehelyvégű fakürt, mely egy fenyőtörzs belsejéből van kiégetve, behúnytam szememet és elbájolva hallgattam azokat a melankólikus, édes, titokzatos hangokat, melyekkel a kürt szavára visszafeleltek a nagy

hegyek. Mintha hasadékaikban megőrizték volna a régi hangokat, melyeket az őskantonok bátor harcosainak küzdelmeinél és egy átlátszóbb lelkű, boldogabb és emberségesebb nemzedék pásztortüzeinél hajdanában ellestek. És jó az illúzió; a meghatóan szép hanghullámok hallgatása közben elfeledtem, hogy e hangokat egy szegény ördög pár Rappen fejében csalja ki hatalmas fakürtjéből, mert a modern korban minden régi hagyomány üzlet vagy legalább is kereset lett. Csak a hegyek nem változtak: visszhangjuk a régi jó idők hangjával felel és feledteti a törpe jelent.

A mint 1907 július közepén újra betoppantam e kedves alpesi világba, első útam régi vezetőmhöz, Brawand Péterhez vezetett, ki a Wetterhornon volt egyik első mesterem. Megálltam a rendkívüli csínnal megépült faház előtt, melynek két szárnyán, az ablakokból kihullámozó tenger virág között alig tudtam kibetűzni a gótlabetűs naiv verseket;

»Stark und schmuck das Schweizerhaus --
Das Beste, die Freiheit schaut heraus.
Die ihr vorüber, Nationen,
Euch grüssen freundlich, die hier wohnen.«

Épen azt gondoltam magamban, hogy ilyen hajlékból csak jó és derék emberek kerülhetnek, mikor észrevettem feljebb a gazdák nevét is: »im 1904 Jahr dieses Haus haben lassen bauen Peter und Ulrich Brawand . . .« És már jött is eléem Péter, kezelve mindkét kezével. Megismert annyi esztendő után. Ő még mindig a régi atléta volt, csak a homlokán szántott egy-két barázdát a Schreckhorn néhány vihora és a hajában hagyott egypár hópelyhet a Jungfrau valamelyik lejtője. Ő nem vállalkozhatott arra, hogy ebben az évben kíséren, mert még mindig hűséges társa volt annak a derék brittnek, ki tizennégy év óta vitte magával völgyek árkaiban, jég-rózsák bokrain keresztül. Testvérei után tudakozódtam. Mikor Sámuelet említettem, könnyezett és lemutatott a kis templom mellé. Szép márvány kereszt¹⁾ fehérlett csupa hószín virág közt.

¹⁾ A kereszt négy oldalán a következő jellemző felírások állanak:
»In memory of Robert Buron Fearon M. A. Oxen priest, aged 30, and
Henry Charles Digby Fearon II. D. M. inspector of factories aged 29.

Hát bizony szegény Sámuel is elment Penhall és társai után. A kegyetlen villám levetette negyedmagával a Wetterhorn tetejéről. De itt volt útrakészen a harmadik legény, Brawand. Ulrich, afféle igazi berni óriás, gyermeklélekkel; — fönt a hegyen a veszélyekkel szembeszálló oroszlán galambszívvel.

Nyomban összebarátkoztunk, megfogadtuk harmadik társnak a hírneves öreg Baumann méltó fiát, Baumann Hansot és a véletlen még egy negyedik levelet is szerzett a lóherének, pedig igazán szerencsét jelentő levélkét. Ulrich fölismerte bennem a család barátját és arra kért, hogy magunkkal vihessük unokahúgocskáját, Bernet Rózsát, kinek vágyai netovábbja a Jungfrau tetején állani. Hát hogy is ne vittük volna.

Július 21-én, a fülledt, borongós vasárnapi délutánon az 1 óra 20 perckor induló vonattal utaztunk fel a Scheideggre és onnan a Jungfrau-vasúttal tovább az Eismeer-állomásra, mely egyelőre 3161 m magasságban Európa legérdekesebb vonalának a végpontja. Szívesen választottam ezt a kényelmes utat a régi Bäregg-Kalli útja helyett, melyet egy alpesi sétáról még 1892-ből ismertem.

Mikor bent ültem az alagútba felszaladó kocsikban, válogathattam abban, hogy micsoda minőségben utazom. Mint a modern haladás barátját, legelőször is megszállt a lelkesedés és elragadtatás, mert az egeket ostromló emberi észnek és a győzelmes tudásnak tökéletes remekművét láttam ebben az alkotásban, melyet bizvást lehet az újkor csodái közé első helyre sorolni. Ha az ókorban oda sorolták Semiramis függő kertjeit és nem tudom hamarjában melyik hat csodát, — ez

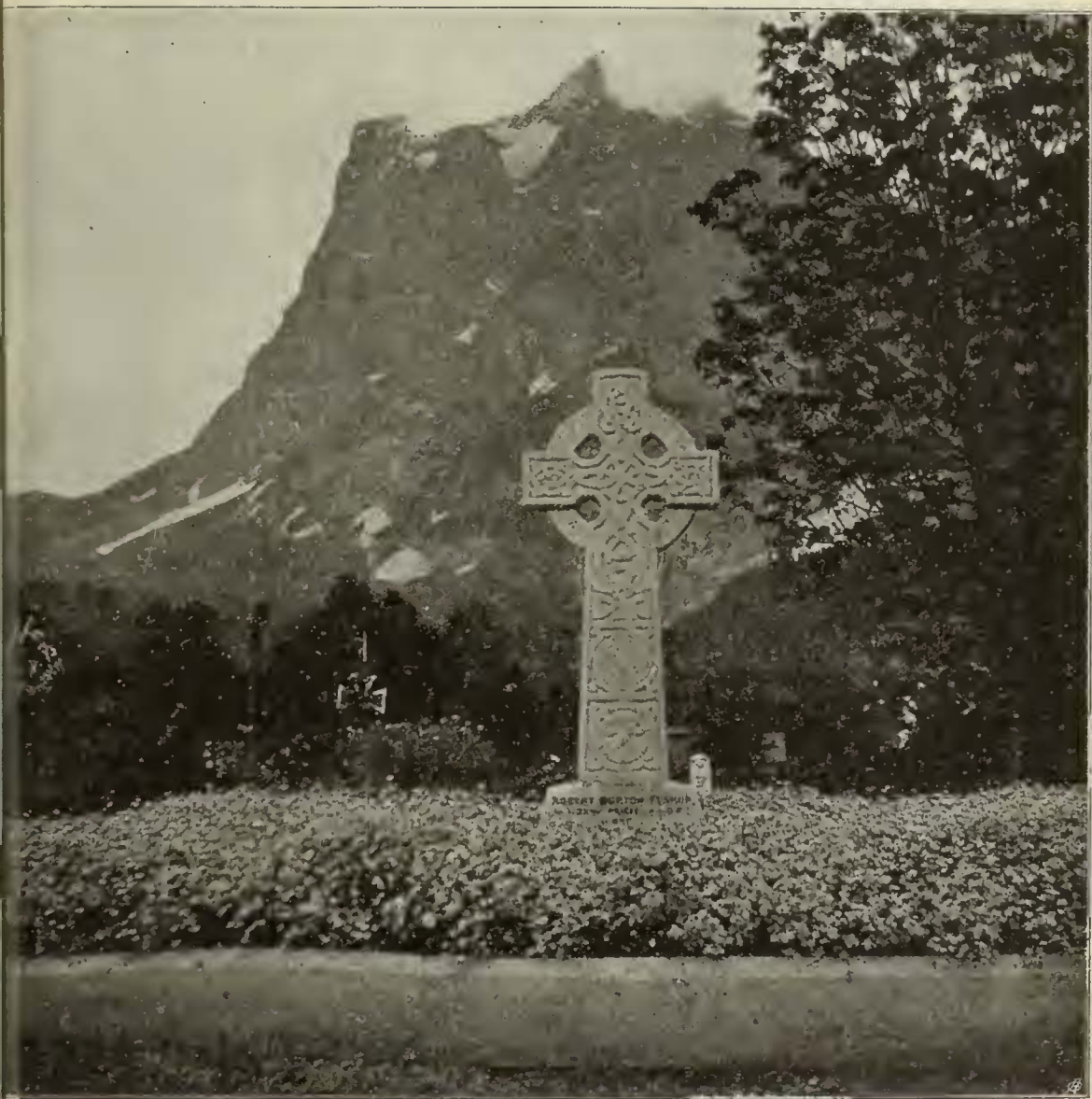
who with their guides were killed by lightning on the summit of the Wetterhorn 20 August 1902. — They were lovely and pleasant in their life and in their death they were not divided. — Zum Andenken an Führer Samuel Brawand, treu bis in den Tod geb. 1868, gest. 20. Aug. 1902. Und der Herr rief Samuel, und er antwortete: hier bin ich I. Sam. III. B. - Zum Andenken an Führer Fritz Bohren, treu bis in den Tod, geb. 1871, gest. 20. Aug. 1902. Gedanken des Friedens habe ich über euch, und nicht des Leides. Jerem. XXIX. — Fune procellosi nexos in culmine montis — Quatuor heu, fulgur rapuit fratosque ducesque. Sic patri placuit, fiat tua, Summe, voluntas. A Wetterhorn már egész hekatombát követett.

az egyenes összeköttetés a földöntúli jégtrónusokkal a csodák között rangban legelső lehet.

Csakhamar megszólalt bennem a közönséges féltékeny egoista. Azt a világot, azt a kincsekben gazdag, mesésen ékes, dicsőségesen magasztos világot, melyért mi hegymászók harcba vesszük az izom és jellem minden férfias tulajdonát, most potom pár frankért megbámulhatja minden, a karosszékből vagy a korzóról idecseppent alak is, ki merő divatból vetődik fel e környékbe. Otthon aztán az ilyen berlini hegyi »incroyable« önhittén meséli a tapasztalatlan és hiszékeny auditóriumnak: »die Jungfrau mit Lebensgefahr erstiegen«.

Bosszankodtam addig, míg egy fiatal leánynak ártatlan öröme és egy őszszakállú aggastyánnak joságos, derűs szeme vissza nem zökkentettek a jószív ösvényére. Felülkerekedett bennem az emberbarát. Micsoda lélekemelő gondolat, megnyitni ezt a csodaszép, eszményi régiót a látnivágyó ezereknek! Micsoda édes érzés, osztozni a természet legszebb és örök kincseiben; — micsoda nemes cselekedet, gazdagítani benyomásokkal az ide vetődő szerencsés lelkeket, gazdagítani benyomásokkal, melyek tisztítanak, emelnek és késő, keserves napokat besugároznak!

Végre is a természetimádó maradt bennem győztes. Éreztem, hogy van abban valami nem helyén való, hogy a zseniális vakmerő vállalat ide irányítja a profanum vulgus áradatait, hol a Jungfrau évezredekén át szűzies varázskörében uralkodott; — ide, hol nemcsak a bámulat és az indulatszavak kellenek, hanem szív, mely nagyon mélyen és őszintén tud érezni, — megértés, mely közelebb hoz a természet misztériumaihoz — és végül olyan fizikum is, mely a küzködő, bátor férfiúnak büszkesége. Széttépték a költészet és bűbáj káprázatos szövevényét, mely ezüsttel átfont mennyasszonyi fátyolként borította ezeket a szeplőtelen ormokat, ezeket a menyeeien fehér hómezőket. S vajjon jó és helyes dolog-e a gyermektől elrabolni a képzeletet és felvilágosítani, hogy a legszebb tündérmesék épen csak mesék? — jó és helyes-e a vonzó hagyományt és a szent történelmet a köznapiság és analízis szemüvege elé állítani és ott az egyenlőség meg a haladás nevében lenézetni? Helyes-e az igazi nagy embereket

A Wetterhorn.

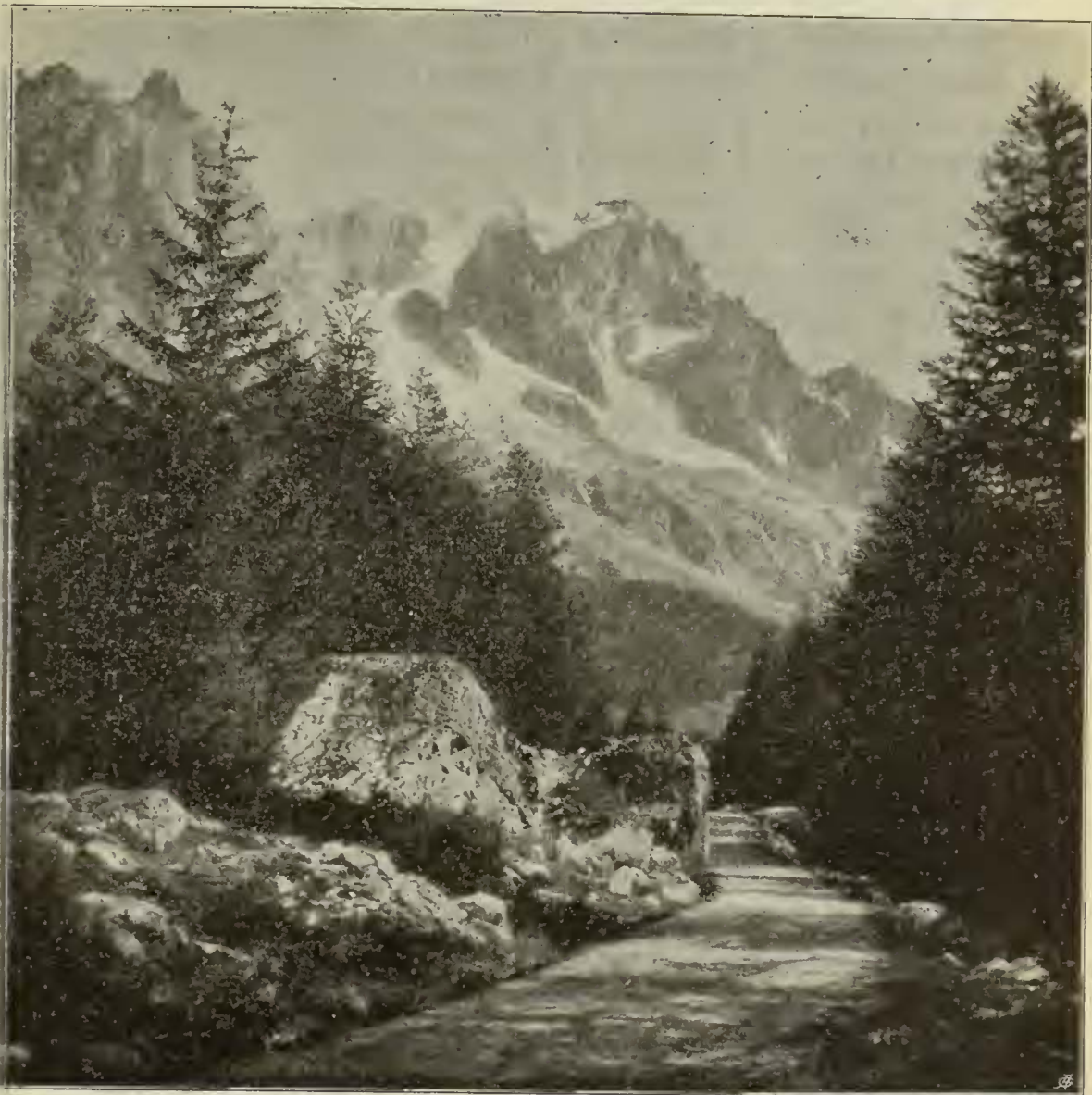
leszállítani a piedesztálról és lejártni? Hát helyes volt-e megzavarni a Jungfrau ideális csöndjét, letapostatni a szépek szépe csillogó-csikorgó fehér ruháját?

Annyi bizonyos, hogy, mint a svájci alpesi egyesület tagja, a Matterhornvasút ellen szavaztam. Erre a sok kérdésre majd felelhetnek mások, mert megérkeztünk az »Eismeer« állomásához és én kiszállok.

A meglepődés moraja liangzik végig a tolongó csoportban. A modern idők vézna embere erősebb volt, mint a Kyklópok céhe, mert mesteribb munkát végzett a föld belsejében, mint ezek. Ebbe a sziklába, melyet az erósio emelt ki a föld legtitkosabb kebléből, az a két parányi emberi kéz utat vájt a magas égis. És itt, 3161 m-nyire a tenger fölött nedvességtől, felhőktől csepegő, fekete sziklába bele van illesztve egy darab világ, a minőt csak épen 3161 méterrel lejjebb, a Riviera partján találhatunk. Ez a darab világ a modern, fényes parti vendéglő, mely csak abban különbözik a tengerpart tündéri pompával berendezett tanyáitól, hogy óriás ablakai nem a mormoló hullámverésre nyílnak, hanem egy arktikus tengerre, mely a fellegek megfagyott könnyeiből szorult ide a magasságok közé.

A kanyargós alapúton (délután 4 óra 40 perckor) lesietünk a kék glecserre, mely itt valósággal a kíváncsi és tapasztalatlan világ playgroundja lett, bár lépten-nyomon kékellemek azok a rejtelmes jégüregek, melyek előtt az avatottak talán nagyobb borzalommal állanak meg, mint a teljesen avatatlanok. Az az ötnegyed órai alkonyati vándorlás a hideg jégtorlaszok között igen kellemesen mulott és a Bernet leányuk jelenléte valahogy a Bergli-szikla meredekségét is enyhébbé tette.¹⁾ A nőnek mindenütt a kiegyenlítő és enyhítő szerep

¹⁾ Hogy milyen veszedelmessé válhatik ez a rövid meredekség itt a Bergli-házacska alatt, azt rémesen igazolta az 1910. évi július 8-án bekövetkezett katasztrófa Barthold Hans (Saarbrückenből) és Kühn Alfréd (Strassburgból) a késő délutáni órákban, nagy mennyiségű új hó esése után a Bergli felé tartottak. A híres Burgener Alexauderen kívül kíséretük Burgener Adolf és Burgener Alajos saasi és Brawand Fritz, Inäbnit Péter és Inäbnit Rudolf grindelwaldi vezetőkből állott. Ettől a karavántól függetlenül valamivel alább haladtak Bohren Fritz és Christen, Bleuer és Kaufmann fiatal vezetők, kik élelmiszert szállítottak atyjuknak, ki a Concordia menedékház gondozója volt. Az öreg Bohren, ki a Concordia-házba készült a feljövő négy legénnyel, meglátta az érkezőket a Bergli terraszszáról és csákányával felülről útjokat kezdte egyengetni. Az új hó a nagy karaván alatt megindult és nagy szélességben letörve, mélységbe sodorta mindazokat, kik e területen állottak. Kühn, Barthold, az öreg Bohren, Burgener Alexander, Brawand és mindkét Inäbnit életükkel fizettek, az egyik fiatal Burgener szemét veszítette, az összes többiek csak kisebb sérüléseket szenvedtek. Iszonyú memento azoknak, kik a hegyek veszélyeit könnyelműen lenézik.

Les Grandes Jorasses (a Val Véniből nézve).

jutott és ezt a szerepet az igénytelen, de okos és kedves berni lány jól töltötte be. Ebben a holt örökkévalóságban egy darab élő ifjúság, a mérhetetlen erő világában egy darab gyöngédség képviselője volt és ezért emelkedett ki a hideg, fehér környezetből. A meredek jégfalon puszta jelenléte emelte a biztosság érzetét, a berglii menedékházban, hol úgy szorgoskodott, mint a bethaniai Mártha, pedig emelte az otthonosságot. Szóval, ha

a nő a földön összekapcsol az éggel, itt az égben összekapcsolt minket a földdel. Ezt mind őszintén mondom; nem csak azért, hogy a »Jungfrau« kegyét megnyerjem.

Hat órakor délután a Bergli-házacska keskeny sziklateraszán ráztuk le a havat cipőinkről. (3299 m.)

Hatalmas kép, a mit a Bergli-házacska pár lábnyi sziklaerkélyéről látni. A szakadozott, rianásokkal teleszántott Grindelwald-Fiescherfirn, mint a hóviharok fehér országútja ereszkedik le ismeretlen mélységek felé a Kalli és a Fieschergrat között. Az óriás ezüstös térség az örökfehér csarnok, melyben az igazi halhatatlanok, a Wetterhorn, a Schreckhorn és a Lauteraarhorn (3703, 4080 és 4043 m) és hasonló nevű kisebb testvéreik trónolnak. Az ég teljesen borongós lett; de a vakító fehér tömegek az alkonyat óráiban még a zivataros égnek is kölcsönöztek valami csodás világosságot. Mikor magamban összehasonlítottam ezt a majdnem áttetsző, ragyogó hóvilágot Wallis hóbirodalmaival, önkéntelenül eszembe jutott az az angol Norman tréfás megjegyzése, hogy »a protestáns kantonok tisztábban tartják glecsereiket, mint a katolikusok«. A protestáns Bernnek valóban fényesebb volt a hava mint az én hitsorsosaimé a Gorner vagy Zmutt jégmezőin.

A látvány csak percekig tartott, mert minden hasadékkól tódult az esti köd. Wilde Oszkár a Dorian Grey regényében említ valami delhii mousselint, melyet keleten »szövött levegő«-nek neveznek. Itt láttam én ma az igazi »szövött levegő«-t, azt a lassan ereszkedő fátyolt, mely színtelensége mellett is tele van ragyogással, rózsaszín és violás árnyékokkal és sűrűsége mellett is sejteti a letakart óriások nemes formáit.

Bevonultunk a menedékházba a szerény falatozáshoz. A berni legény, ki itt gazdálkodik, csak a fát adja, egyébként Catullus példáját követi, azt tartva, hogyha »jót akarsz nálam vacsorálni, hozz jó vacsorát magaddal«.

Az éjjel nem tartozott épen az ezeregyéji éjszakák közé. A sors a pihenés nehéz kérdésének megoldására Mr. E. angol vikárius és fiatal vezetője, Kaufmann Rudolf közé plántált. Az angol kedves és rokonszenves úri ember volt, de kicsit önző; meg nem állhatta, hogy ötpercenként meg ne kérdezze, milyen idő lehet odakünn. Ez annyit jelent, hogy én keljek ki

takaróim közül és tapogatózom a fagyos, szénfekete éjszakában. Egy ideig szelíden csak annyit gondoltam »néznéd meg magad«. Végre az a szerencsétlen gondolatom támadt, hogy tovább adom a kérdést. Bele is sugtam a horkoló Kaufmann fülébe a bűvös ígét »milyen idő lehet . . . ?« A derék ember legott fölpattant és kinézett az ajtón. Azután lelkiismeretesen ismételte ötpercenként a kitekintést, mindannyiszor rám eresztette az ajtóból a jeges fuvallatot és következetesen elvétette a sötétségben a helyéhez vezető utat, macskaügyességgel az én lábainra ugorva vissza. Mikor én ezt hangosan megállapítottam, homeri derűtség követte szavaimat a szalma minden zizegő zugából, hogy minden parlamenti szónok örülhetett volna az ilyen sikernek. A nevetés a sötétben a legragadósabb s ezentúl, a hányszor a jó Kaufmann körvonalai megjelentek az ajtó homályában, mindenkit már előre csiklandozott a derűtség, hogyan fog az álmos fiú megint én bennem megbotlani! . . . Épen megszoktam az alvás ez akadályversenyét, mikor éjfél ütött és fel kellett kelni.

Egy órakor már némán tapostuk az alsó Mönchjoch felé húzódó hósvatagot. Az éjszaka zordon volt. Csillagtalan és barátságtalan, de csöndes. Egyik pillanatban koromsötétnek láttam, másik percben — hogy legalább kicsit vigasztalódjam a jelző szépségével — hollófürtűnek neveztem magamban, de annyi bizonyos, hogy nem nagyon lelkesedem az ilyen éjszakákért 3—4000 méter magasban. Az ilyenek csak a kandalló forgácsa mellett, érdekes könyvekben olvasva szépek. A felhők rendkívül alacsonyan szállottak; szinte meghajoltam, hogy fejemet bele ne üssem ezekbe a fellegfoszlányokba, melyek térképszerűen terültek ki a mélységek fölé s majd a Balkán, majd a Skandináv félsziget alakját öltötték, elveszítve apró ködszigeteiket a levegő-tengerben.

Szentül meg voltam gvőződve, hogy valamint kidugjuk fejünket az alsó Mönchjoch (3687 m) hónyergében, toborzó táncba kapnak bennünket az ú. n. »Guxe«, azok az alattomos szelek, melyek itt bujkálnak a Mönch és a Fischergrat között. És ezek kellemetlen útonállók, mert még a szívnek legmélyéről is kilopják a meleget. Visszanéztem és a mint erősen belemeresztettem szemeimet a sötétségbe, mégis láttam valamit.

Egypár néma villám játszott a Lauteraarhorn és Schreckhorn közt. E villámok mutatták, hogy a hegláncok körvonalai teljesen szabadok és levetették ködlepleiket. A Schreckhorn orma alatt még az a két ismeretes kis hófolt ott derengett, melyet a szelidebb monda galambocskáknak (»weisse Täubchen«), a kísértetiesebb képzelettel megáldott mesemondó elkárhozott lelkeknek (»verfluchte Seelen«) keresztelt el.

Az egyhangú menetelés a határtalannak látszó süppedékes hólejtőkön olyanféle szellemi működéseket idézett elő bennem, mint a kényszerű virrasztás, mikor az ember aludni akarna, de az egymást űző gondolatok álmaít is elűzik, mert kapcsolat nélkül össze-vissza kalandoznak. Haza is gondoltam. Milyen jól aluszszátok ti otthon, édes embereim, azt a tejjel-mézszel folyó édes gyermekálmot, míg a gazda itten a csillagtalan éjszakában bolyong olyan vidéken, a hol épen csak a jegesmedvék és eszkimók hiányzanak. Aztán a poézishez fordultam szórakozásért; biztam csodatételeiben, hogy majd csak földeríti a felleges éjjelt. A Mönch tövében még a néhai való Grün Anasztáziust is elővettem és ráolvastam a hegy pihenő árnyékára a verset:

»Seht dort den mächt'gen Felsberg, der Mönch heisst er im Land,
Der freie Aar umkreist ihm der kahlen Stirne Rand,
Stein ist die graue Kutte, Schnee seiner Scheitel Zier,
Das Weltall seine Zelle, das Sternzelt sein Brevier . . .«

Hiába volt minden erőlködésem, az öreg remete nem akarta elővenni csillagbreviáriumját.

Hatalmasabb erőkhöz fordultam. Úgy tettem, mint Byron Haroldja, ki »miként a kaldeus, tudta követni a csillagok járását, míg benépesítette azokat olyan ragyogó lényekkel, mint saját sugaraik. S feledé a földet, a röghöz tapadt viszályt, az emberi nyomorúságokat. Boldog lett volna, ha fenn tudja tartani lelkét e szárnyalásban, de a földi por elfojtja isteni szikráját, mert irigyeli a fényt, melyhez az felszáll, mintegy szétzúzva rabbilincseit, melyek az egetkérőt visszatartják a magas mennytől, mely réveihez von«.

És győztem. Megvillant az első csillag, aztán a másik, azután száz és ezer. Mint a hogy a hit gyógyít, a kereső szem odakérte az égre a nyári éjjel minden pompáját.

Gyors menetben elértünk annak a meredekebb lejtőnek lábához, mely felhúzódik a Roththalsattel nyergéhez. Didergő hideg volt. Valami nagy jég tömb tövében reggeliztünk. Három-negyed négyre járt az idő. Soha még olyan jóízűen nem majszoltam az útravaló karéjt, mint a jégnek hóabroszszaal terített asztalán, ezt a madárlátta, igazán saslátta kenyeret. Jött a hajnal, az én pirosarcú örökös szerelmem. A csillagok küzködtek a fény dicsőségéért, aztán elhalványodtak, míg alapjuk szemlátomást vált kékebbé és fényesebbé. Ilyenkor valami diadalmas mámor vesz erőt ezen a szegény emberi szíven is. A »költéménynyel fűszeres valóból« (l. Arany Tassója) csak a költéményt hiszem. Igen, ilyenkor elhiszem, hogy mellém állt az örök ifjúság. Ennek a hajnali napfénynek tüzeiben újra születik elnyűtt testem és lelkem, mint a Fönixmadár. Ezért valóságos hajnalimádó vagyok.

És ezentúl már úgy mentem előre, mintha a kelő nap sugaraiba kapaszkodnám. Nem csodálom, hogy Daudet derék Tartarinje ezen a helyen rázendítette víg dalát:

Grand soulu de la Provenço
Gai compaire dou mistrau . . .

És ekkor előttem állott a való, a költemény nélkül. A Roththal nyeregaljának hatalmas szakadéka. Felső partja jó magas; alsó partjának legmagasabb része pedig úgy össze van taposva, mintha menekülő hadsereg ugrándozott volna le az örvény felső széléről. Előző napon Meieringen valami dalegyletének negyven Winkelried-termetű tagja ment itt keresztül, nekünk hagyva az ösvény romjait. Az ilyen helyen a tulsó part jégfalába karcolt fokokba kapaszkodva úgy szökünk föl a tátongó kék űr fölött, mintha csak üveglétra volna talpunk alatt, mely a legkisebb helytelen mozdulatra cseréppé törik. Viszont lefelé az ugrás segít. Ugrunk óvatosan és kiszámítva, mint a prédára szökellő vad. De ezt a szökést elhibázni nem szabad, mert a préda erősebb nálunk és könnyen minket nyelne el. Visszanézek még egyszer. A 3933 m magas Trugberg egyre kisebbedik. Egyszerre fagyos áram csap meg és káprázó szemekkel nézek körül. A 3850 m magas Roththalsattel mélyedésében állunk. A Finsteraarhorn és Schreckhorn között óriás a kava-

rodás. A fehér vulkánokból lángtengerek reppennek a magasba és mint arany szökőkutak porzanak szanaszét. A kigyuladt jégóriások fölött szeplőtelenül tündököl a napkorong. És előttünk az ígéretek ígérete, az ígézetek ígézte, a Jungfrau igazi orma, legragyogóbb menyasszonyi ruhájában. S a fehér arra szépségébe még ellenállhatatlanabb csábot varázsol leghűségesebb párjának, a fénynek izzó ölelése.

Salve Regina!

A Roththalsattel-től az utolsó 266 m a 4166 m magas csúcsig az út döntő részlete, de csak szeles vagy rossz időben igazán kényes. A mai felhőtelen júliusi reggelen úgy ballagtunk fölfelő a szédítő jéggerincen, mintha nehéz szeges cipőinken Mercurius saru-szárnyait viselnők. Minden lépéssel növekedtek a hegyek és növekedett a látókör, a gyönyörűség és a jókedv. A csak három és fél kilométernyire levő Mönch hármassága, az öt kilométerre fekvő Eiger aláánk sülyedtek. E. F. W., a derék eastbournei reverend, ki a menedékházban éjjeli szomszédom volt, két vezetőjével közvetlen nyomainkba ért. A szikár, száraz ember majdnem könnyezett a természet ennyi dicsőségének láttára. És osztoztunk testvériesen e feloszthatatlan, kifogyhatatlan szépségben, melyből mindenkinek *egész* gyönyör jutott. Osztoztunk, mert éreztük, hogy itt nincs válaszfal, mert ilyen csak az ember állít maga és embertársa közé. Itt létezik a szívek testvérisége.

Salve Regina!

A jégormok a reggeli nap tiszta tűzében óriás ametiszttekké változnak. A jégnek violás kékje keveredik a pitymallat rózsaszínével és meleg színezést kap minden. Az ég aljára kondor-bodor aranyfelhőket, felszökellő szárnyas lángesóvákat, csipkézett bérce-silhoutteket hímez a reggel, ez a világszép napkeleti királyleány. Mintha minden az öröm mámorában usznék, valamint itta az első fényt; — s mintha minden felfelé emelkednék, a völgyek illatos páráikban, az égbelátó hegyek tündöklésükben. Sursum corda. Ez a nagy fenséges némaság maga olyan, mint a végtelen hatalmas örömujjongás; száz és száz kipirult jégtető színompájával zengi: sursum corda. Én nem csak láttam, hanem valósággal hallottam ezt a képet.

A Hasli Scheidegg (1961 m).

És lábam megérintette a csúcs havát. A Jungfrau ezüstös szeplőtelen havát. Ah, nem is akarok arra gondolni, hogy ezt a havat valaha a lifteken ideszállított parlagi kíváncsiság fogja összetapósni.

Július 22-én történt, reggel 5½ órakor. Lelkemben valósággal megkristályosodott ennek a pillanatnak emléke.

Nagy bűbajos ennek az oromnak egyénisége. Ennek az oromnak csikorgó fehér hava valami gyöngédséget, hódolatot parancsol az ember szívébe. Ez a hegy bőkezűen ad az embernek üdeségéből, örök ifjúságából. Idén ez volt az első vándorlásom tíz hónap sok munkája, fejtörése és tépelődése után. Csak egypár nappal előbb még ott ültem én is a küzdelmek kohójánál és segitettem szítani a lángokat, melyeknél magam perzselődtem meg legjobban és ma — ma naiv, pirospozsgás gyermeknek éreztem magamat, ki visszavonhatatlanul elfelejtett mindent, a mi eddig keserű volt életében és maga előtt látott jövőjéből mindent, a mi csak szép lehet, legyen az pillangószerű ábránd vagy hatalmas esemény. Ezt tette velem a Jungfrau hava. Ez a szépség ereje. Gyermekebb voltam hitemben, de férfibb érzéseimben.

S minő körkép! Azt mondják, hogy a perzsa nyelv szókincse a leggazdagabb. Én azt hiszem, hogy a világ összes nyelveiben nem volna elég szép szó arra, hogy e körképekről kellő fogalmat nyújtson. Minden részlet, melyet elmondunk, csak kitörött mozaik lesz. Mint a Márkus-templom képein, meg fog látszani mindenütt az összeillesztés határvonala.

Minden részlet a természet nagy történetének egy-egy eseménye. A közelben minden olyan nagy és vakító, hogy a lelkem kicsiny tükre csak csillog, de nem adja vissza a való képeket. A távolban, mint fehér kráterek csipkés széle, a pennini Alpok hatalmas öble övezi a kék völgyeket. Egész Wallis fölött a Weisshorn uralkodik. Mérhetetlen és mégis filigrán élekkel épül bele a ráboltozódó lebegő kék kárpítokba. Mellette a Monte Rosa összetömörül a Mischabel csúcsok ragyogó délibábjaival.

És lábaink előtt a boldog kanton, Bern mesevilága. A fehér amazon ragyogó birodalmából messze kanyarog le az Aletsch jég-Nulla hatalmas kék sellőivel. Körülötte az óriás ezüst romok, a Berner Oberland Herkulesei. A másik oldalon fölszállamló tavak, napsütötte rétek, a thuni partok minden ablakában élni vágyó virág és virágzó élet. Bernet Rózsa, ki eddig szótalanul bámult a napfényben vibráló, illatot lélekző mélységek felé, hirtelen megszólalt. Csak ennyit mondott: »Monsieur, nézze ez az én hazám. Ilyen az én hazám«.

Királynő nem szólhat önérzetesebben és menyasszony nem beszélhet boldogabb és édesebb hanglejtéssel, mint a hogyan ez a pár szó elhangzott. És én követtem a leány tekintetének utait a remegő reggeli verőfényben és percek múlva csak annyit mondtam: »Irigylem«. Ennél többet és nagyobbat valaki, a ki mindenütt arra a tenyérnyi, de legeslegszebb szülőföldjére gondol, nem mondhat.

Hiába, az ember szíve csak annak a földnek a porából formálódott, a hol a bölesőnk ringott. Abból a pár szóból is kiéreztem, hogy ez az egyszerű grindelwaldi leány meg ez a szépséges Jungfrau mégis csak *vérrokonok*.

Félhétkor elhagytuk az Alpesek leggyöngédebb nimbusz-szal övezett ormát. A leszállás nagyon hamar ment végbe. Csak a Roththal-nyereg alatti nagy »Schrund« átugrásánál kellett figyelemmel lennünk arra, hogy az alsó part az előző napok sok karavánjának súlya alatt nagyon meglazult. Minden jól ment, csak megfogott a hinár. Miféle hinár lehet ebbe a kristályos hóba elrejtve? Hát bizony ez a kristályhó épen úgy lehúzza és el nem ereszti foglyát, mint a legszövevényesebb zsombék. Véletlenül úgy ugrottam, hogy egyik lábam belekerült Brawand Ulrich majd félméterre lemélyesztett lábnyomába. Egy pillanat alatt körülformálja az egész lábat a tömör hó, mint a szobor formája az öntvényt — és a vergődő vándor valósággal belefagyott az örökös jégbe. Embereimnek is úgy kellett kifaragniok a szemcsés tömegből lábamat, hogy aztán annál fürgébben futhassak tovább. A magasságokról ragyogva és tüzesen szállott alá a tökéletes nyári reggel. A Jungfrauirn selymesen hullámozott le a világ legszebb tere, a Concordia-tér felé, a melyhez képest Páris hasonnevű tere tenyérnyi semmiség. Itt e csillogó jég-Tuileries között zajlottak le a természet fehér forradalmai. Az óriás Aletsch fölött reszketett az irizáló levegő. És a szívekben is reszketett valami, csillogós és szivárványos valami, a Jungfrau örök ünnepének hangulata. S a mint lefelé haladtunk, szinte emésztővé vált a glecserek visszavert heve, — mintha a porhanyó hó helyett izzó parázson ballagnánk, égett az arc és égett a szem. De égett a lélekben is valami: a Jungfrau iránti örökifjú szerelem ki nem alvó szikrája.

Mikor az Eismeer állomásához közeledtünk, fogalmat alkothattunk magunknak e »zimankós« nyár veszedelmeiről. Lépten nyomon kísértett az a kezdetben ropogó, azután sercegő zaj, melyet a jégtömbök összeomlása és leválása okoz. A nyomainkat elborító és utainkat keresztező romok figyelmeztettek, hogy itt bizony tilosban járunk és könnyen megragadhatnak a hóbirodalom varázsának titkos őrei, az elrejtőzött veszedelmek.

Tizenegy órakor bent ültünk a Jungfrau-vasút kocsijában, a villamos gyorsasággal élvező utascapat között, melyet nem az érzések mélysége, hanem a »circenses« jelszavának új változatai csálnak ide a magasba. A Scheideggen egy pohár veltlinivel felköszöntöttük a két szép berni leányt — a Jungfraut, meg — Bernet Rózsát; aztán lassan leereszkedtünk az erkélyes berni házacsákák közé, melyek virágcserepes ablakaiból a legszebb virágszálak, azok a bársonypruszlikus, ezüstcsattos asszonyok üdvözölték a hazatérőket. A grindelwaldi állomáson Brawandot két göndör pufók gyerek várta — »Apácska, apácska, mit hoztál nekünk a Jungfrau tetejéről?« A naptól kicserzett óriás ragyogó arccal omlott oda a két apróság elé. És ez is szép volt. A természet magasztos költeményeinek a legszebb befejező refrainje a szeretet.

* * *

Mikor aug. 1-én Grindelwaldtól megváltam, hogy a Gottardon át leszaladjak az aostai völgybe, új meg új fejezeteket beleírni életembe a hegyek költészetéből, megálltam Interlakenben egy napra. Nem Interlaken világhírének kedvéért; nem is azért a sok élő és élettelen bájért, mely Interlakent és környékét ékesíti, hanem azért, hogy a Heimwehfluhról visszanezzek a Jungfrau felé. Az ember ellenállhatatlan vonzódással keresi föl azokat a pontokat, a hol fiatal korában, gyerekfejjel megfordult. Gyermekek szeretnénk lenni újra — s a hely és hangulat illuziókat képes kelteni. Felkerestem a helyet, melynek neve találóan fejezi ki azt az érzést, mely engem is újra felesalt e ponthoz; valami honvágyszerű vágyakozással törtetem keresztül a parkszerű erdőn a Heimwehfluhr magaslatára. Fölesaptam akkori kis úti naplóm, a milyent minden fiú

vezet, mikor még leányos a lelke. »1892. július 9. . . . egy pillantás a Jungfraura elég, hogy elrabolja egészen az ilyen magamféle fiú szívét.« Így írtam akkor. S mikor ma átnéztem az ezüstruhás hótündérre, mely ép olyan derűsen mosolygott le a meleg nyári ég gyöngéd kékjéről, mint akkor a tizenhét éves fiúra, éreztem, hogy az akkori szerelem nem változott, mert nem változott e szerelem tárgya sem. Nem változott, csak bensőségebb lett és érettebb, az akkori ideálban ma még jobban láttam meg a legszebb vonásokat.

Az Abendberg terraszán megleáztam, magánosan elégedetten. A haldokló pír remegve, meseszerűen, észrevétlen lassúsággal telepedett le a három nagy hegyre. A thuni tó hullámozó aranynyá változott. Én meg nem győztem eléggé nézni. Mint a ki egy nagy művésznőt minden szerepében akar látni, úgy kerestem a képek változatosságát. Megnéztem a Jungfraut rózsaszínűen, hidegen, ködösen; megnéztem a kövér rétek fölött, hol egetverően tolul a szabad mennyboltozatba, megnéztem a fák lombkoszorújába befonódva, hol a sötét leveles emeli alabastromformáit, megnéztem az Unspunnen váráblakainak rájáiban, hol a mult idők emlékei között régies, tünedező miniaturré válik. Mikor Interlaken felé ballagtam, megláttam csillagpalástjában is.

Lenn az alatt ropogott a tűzijáték és ujjongott a tömeg, ünnepelték zajosan a Bundesfest évfordulóját. A hazafiság megnyilvánulása nemzetközi látványossággá változott. Roppant keveset érdekeltek a sístergő rakéták, ép oly keveset az a parádés szép gyülekezet. Ott fönt a magasban állott az igazi »Bund« — az Eiger, Mönch és Jungfrau, a három bérc összefogódzva egymás mellett. A merésznek, az erősnek és a szépnek szent és örök szövetsége. Állanak szilárd szövetségben és állani fognak a természet megtámadhatatlan köztársaságában, míg csak el nem jön a Vég, mely mindennek vége.

A madárvédelem fejlesztése társadalmi úton.

Közli **Máday Izidor**, az »Országos Állatvédő-Egyesület« elnöke.

A madárvédelem Magyarországon a földmivelésügyi minisztérium ügykörébe tartozik, mely idevágó összes intézkedéseiben a Herman Ottó szakavatott vezetése alatt álló kir. magyar ornithologiai központra támaszkodik.

E központ indítványai és javaslatai révén folyik a madárvédelmi törvények és rendeletek alkotása és kiegészítése, a magyar madárvilág tanulmányozása, a szakismeretek terjesztése, a gyakorlati útmutatások népszerűsítése, az okszerű madárvédelem eszközeinek alkalmazása stb.

A madárvédelem általánosítása és az eredmények gyorsítása érdekében szükségesnek mutatkozott az, hogy a hivatalos intézkedéseket a nagy közönség a kormány intencióinak megértésével és tényleges közreműködésével támogassa.

A társadalom közreműködésének megindítását és fenntartását a Herman Ottó által 1882. évben alapított Országos Állatvédő-Egyesület tűzte ki magának feladatul, mely feladat teljesítésére ugyancsak Herman Ottó adta az első lökést, midőn már az 1900-ik évben indítványozta, hogy a nevezett egyesület tegyen lépéseket oly irányban, hogy az Észak-Amerikai Egyesült-Államokban divó Madarak és Fák napja a magyarországi iskolákban is ünnepeltessék.

Különbféle akadályok miatt az egyesület csak az 1906-ik évben valósíthatta meg Herman Ottó indítványát, midőn az akkori vallás- és közoktatásügyi miniszter a Madarak és Fák napjának ünneplését az ország összes népiskoláira nézve kötelezőleg elrendelte.

Ebből kifolyólag az Országos Állatvédő-Egyesület egész rendszeresen igyekezett a társadalom közreműködését kifejteni.

Az egyesület működése két főirányt követett: a nagyközönség megnyerése és az ifjúság nevelése.

A nagyközönségben az egyesület havi folyóiratával igyekezett propagandát csinálni és azon van, hogy az állat- és madárvédelem iránt érdeklődőket minél több sikeresen működő egyesületbe tömörítse és ezeket céltudatos harmonikus összműködésben tartsa.

E végre az egyesület vidéki egyesületek alapítására alkalmas alapszabálymintákat szerkesztett és azokat a kormány által jóváhagyatta.

Egy tüzetes tájékoztató füzetet adott ki és terjesztett, melyben az állat- és madárvédő-egyesületek alakításának és fenntartásának mikéntjére nézve útmutatások adattak.

Az összes vidéki egyesületeket egy szövetségbe egyesítette, melynek központjaként az országos egyesület működik. A központ a vidéki egyesületektől semmiféle járulékot nem kíván, hanem a szövetség összes költségeit sajátjából viseli.

A központ hivatalos közlönyét a szövetséges egyesületek valamennyi tagjának megküldi, minek ellenében csak évi 50 fillérnyi minimális előfizetési díjat igényel.

Az országos egyesület új egyesületek alapítását támogatja az által is, hogy azokat ingyen nyomtatványokkal ellátja és képviselőit előadások tartására és az alakítás körül való segédkezés céljából saját költségén kiküldi.

Az ifjúság nevelése érdekében az egyesület első sorban az elemi iskolákban nagyarányú akciót folytat a vallás- és közoktatásügyi kormány állandó jóakaró támogatása mellett.

E végre állandó összeköttetést tart fenn az összes tanügyi hatóságokkal és a tanítósággal, melyek rokonszenvesen segítik elő az egyesület akcióját.

Az akció főbb eszközei közé tartozik az egyesület által kiadott *G y e r m e k n a p t á r*, mely állat- és kivált madárvédő-olvasmányokat nyújt és az utóbbi évben 127,000 példányban kelt el az iskolák körében.

Az egyesület az akciójában közreműködő tanítóság iránt való elismerésének jeléül a 10 fillérért árúsított *Gyermeknap*tár-árából egy fillért a tanítók özvegyeinek és árváinak segélyezésére szánt alapba juttat.

Az iskolai akció legfőbb tényezőjét a Madarak és Fák napja intézményének fejlesztése képezi. Az egyesület abból a célból, hogy a tanítóknak a nap ünneplése körül való teendői megkönnyíttessenek, már két ízben irodalmi pályázatot hirdetett oly munkák írására, melyek a néptanítóknak a nap miként ünneplésére nézve útmutatást és előadási mintákat nyújtanak.

A pályamunkákat madárvédelmi szempontból mindkét esetben a királyi magyar ornithologiai központ bírálta meg és a kiadásra érdemesített és jutalmazott 14 pályamunka most már két sorozatban és 4 kiadásban forog közkézen a tanítók körében, a kik a munkákat ingyen és portómentesen kapják kézhez.

Egy harmadik irodalmi pályázat kiírása most van folyamatban.

A Madarak és Fák napjának 1906. évben történt rendszerezése óta a nap ünnepléséről évenként számos iskolából érkezett jelentés látott napvilágot napilapokban és folyóiratokban.

Az egyesület azonban nem bírt kellő tájékozottsággal aziránt, hogy a Madarak és Fák napjának ünneplése mennyiben vert gyökeret az iskolákban és mennyiben felelt meg a miniszter intencióinak és az intézmény céljának.

Ezen segítő az egyesület az 1910-dik évben egyelőre kísérletképpen a tanügyi hatóságokhoz és a tanítósághoz azzal a kéréssel fordult, hogy a nap megünnepléséről az iskolák jelentést tegyenek és a jelentéseket feldolgozás és összeállítás végett az egyesülethez küldjék be.

Ez első lépésnek eredménye az volt, hogy már az első évben 1407 iskolából érkezett jelentés, melyek feldolgozását és összeállítását az egyesület egy külön évkönyvben adta ki és azt minden iskolának ingyen és portómentesen megküldötte.

A második 1911-dik évben már 2814 iskolából érkezett jelentés és a most munkában levő harmadik évkönyv már 6005 iskola jelentésével számol be, mely emelkedés aránya igen öröndetesnek mondható.

Itt kell megemlítenem, hogy az egyesület a Madarak és Fák napjának megünnepléséről szóló jelentések összeállításának egyöntetűsége érdekében, a jelentésekre nézve kérdőíveket állapított meg, adott ki és terjesztett a tanítóság körében. Az ezidőszerint 10 pontban foglalt kérdések kiterjeszkednek az

iskola és a tanulók statisztikájára, arra a kérdésre, hogy az ünnepély szabadban folyt-e le, az ünnepély programjára, a közreműködőkre, az Országos Ifjúsági Madárvédőligára stb.

Az egyesület abból a szempontból, hogy a Madarak és Fák napjának iskolai ünnepe egész jelentőségével érvényesüljön, minden ide vonatkozó kiadványaiban hangsúlyozza, hogy az iskolásgyermek a Madarak és Fák napjára úgyszólván egész éven át előkészítettessenek.

Az egyesület ennek a célzatnak elősegítése végett 1907-ben megalkotta az iskolásgyermek körében az Országos Ifjúsági Madárvédőligát.

Ez a liga minden alapszabály nélkül való, és egyszerűen egy a madarak és általában az állatok kímélését ígérő fogadalmon alapul, melynek megértésével és letevésével bármely iskolás gyermek az egész országra terjedő liga tagjává válik és erről az iskola tanítója által kiszolgáltatott és nevére szóló tagsági lapot kap.

A tagsági nyomtatványok mind az egész országra nézve az Országos Állatvédő Egyesület nevében vannak kiállítva, a mely egyesület az összes nyomtatványokat saját költségén állítja ki, és az iskoláknak ingyen és portómentesen küldi szét.

A vallás- és közoktatásügyi miniszter közbelépése folytán a belügyi miniszter is hivatalosan hozzájárul ahhoz, hogy az Országos Ifjúsági Madárvédőliga a fent érintett egyszerű alakban alapszabályok nélkül működhessek.

A ligába eddig belépett iskolásgyermek száma meghaladja a 350 ezret és a liga szervezésének gyorsítása céljából az Országos Állatvédő Egyesület a szervezés inikéntjére nézve útmutatást nyújtó munkát készíttetett, mely most van elbírálás alatt.

Az Országos Állatvédő Egyesületnek az iskolákban folytatott és fent vázolt akcióját, mely a Gyermeknapterjesztésén, Madarak és Fák napja intézményének fejlesztésén és az Országos Ifjúsági Madárvédőliga szervezésén alapul, hat évi céltudatos munka után a közoktatásügyi kormány az egyesület kimerítő emlékiratának teljes méltánylásával most már hivatalosan elismerte és az egyesületnek a népiskolák keretében kifejtett tevékenységét jóváhagyásával engedélyezte.

A közoktatásügyi miniszter úr az összes tanügyi hatóságokhoz intézett rendeletében és köriratában (53,402. sz. a. f. év június hó 22-én) azokat értesítette, hogy az egyesületet a szóban forgó hármass ágazatú akciójára felhatalmazta, a tanügyi hatóságokat pedig felhívta, hogy az egyesület idevágó megkereséseinek tegyenek eleget és az egyesületet működésében minden irányban támogassák.

Az egyesület állandóan támogatja a szövetséges vidéki egyesületeket az okszerű madárvédelem fejlesztésére irányuló törekvéseiben, a mennyiben szószóljuk a földmívelési minisztériumnál és a királyi magy. ornithologiai központnál, nyomtatványokkal igyekszik a madárvédelmi ismereteket népszerűsíteni. Ide tartozik többek között: Csörgey Titus a K. M. O. K. titkárának „Gyakorlati madárvédelmünk 1909—11. évben” című, az Aquilában megjelent jelentésének az intézet vezetőjének, Herman Ottó igazgatónak engedélyével külön lenyomatban történt kiadása és terjesztése.

Ide sorozható továbbá az is, hogy az egyesület a magyar földrajzi intézetnél a vidéki állat- és madárvédő egyesületek érdekében kieszközölte, hogy a K. M. O. K. ellenőrzése mellett megjelenő madárképes levelezőlapok lényegesen kedvezményes árban engedtetnek át az egyesületeknek.

Az egyesület továbbá a Kühnel-féle fészekodúgyárral megállapodásra jutott az iránt, hogy a vidéki egyesületek madárvédelmi eszközöket a szállítási költségek elengedésével kapják és ezekből bizományi raktárakat tartsanak. A vidéki egyesületek mindenesetre hézagos és a valóságon alul maradó jelentései szerint az utolsó évben több mint 3000 fészekodút helyeztek el.

Midőn ezekben nagyjában beszámolni kívántam arról a tevékenységről, melyet az Országos Állatvédő-Egyesület a madárvédelemnek társadalmi úton való felkarolása érdekében kifejtett, hálás érzettel emlékezem meg a földmívelésügyi és vallás- és közoktatásügyi miniszter uraknak az egyesület irányában tanúsított pártfogásáról, mely az állami költségvetésben is kifejezésre talált és őszinte köszönettel tartozom a K. M. O. K. igazgatójának, Herman Ottó-nak, nagyrabecsült barátomnak és munkatársainak, a kik lekötelező előzékenységgel részesítették az egyesületet szakszerű támogatásukban.

Förderung des Vogelschutzes im Wege der Gesellschaft.

Von **Isidor v. Máday** Präsident des Landes-Tierschutz-
Vereines.

Der Vogelschutz in Ungarn gehört in den Wirkungskreis des Ackerbauministeriums, welches sich in allen einschlägigen Verfügungen auf die, unter Leitung des fachbewährten Otto Herman stehende Königl. Ungar. Ornithologische Zentrale stützt.

Auf Grund der Vorschläge und Gutachten dieser Centrale erfolgt die Schaffung und Ergänzung der Gesetze und Verordnungen zum Schutze der Vögel, das Studium der Vogelwelt, die Verbreitung der Fachkenntnisse, die Popularisierung der praktischen Anleitungen, die Anwendung der Geräte für den praktischen Vogelschutz usw.

Im Interesse der Verallgemeinerung des Vogelschutzes und Beschleunigung der Erfolge, erwies es sich als notwendig, dass das grosse Publikum die amtlichen Verfügungen, den Intentionen der Regierung gemäss mit tatkräftiger Mitwirkung unterstützte.

Die Anregung und Erhaltung der gesellschaftlichen Mitwirkung hatte der im Jahre 1882 von Otto Herman gegründete Landes-Tierschutzverein sich zur Aufgabe gemacht, zu deren Erfüllung eben Otto Herman den ersten Anstoss gab, als er bereits im Jahre 1900 den Antrag stellte, dass der Verein Schritte unternehmen möge, dass der in den Vereinigten Staaten von Nord-Amerika bestehende »Vogel- und Baumtag« auch in den ungarischen Schulen gefeiert werde.

Verschiedener Hindernisse wegen konnte der Verein erst im Jahre 1906 den Antrag Otto Hermans verwirklichen, als der damalige Minister für Kultus und Unterricht die Feier des Vogel- und Baumtages in allen Elementarschulen des Landes als obligatorisch anordnete.

Dem entsprechend bemühte sich der Verein die Mitwirkung der Gesellschaft systematisch zu organisieren.

Die Tätigkeit des Vereines bewegte sich in zwei Hauptrichtungen: die Gewinnung des Publikums und die Erziehung der Jugend.

In den Kreisen des grossen Publikums bemühte sich der Verein im Wege seiner Monatsschrift Propaganda zu machen, und ist bestrebt die für den Vogelschutz sich Interessierenden in je mehr Vereinen zu konzentrieren, und diese Vereine in zielbewusster und harmonischer Mitarbeit zu erhalten.

Zu diesem Behufe hat der Verein ein Musterstatut für die Gründung von Provinzvereinen verfasst und für dasselbe die Genehmigung der Regierung erwirkt. Der Verein verfasste und edierte eine besondere Schrift, welche orientierende Anleitung über die Konstituierung und Tätigkeit neuer Vereine enthält.

Sämtliche Tier- und Vogelschutzvereine in der Provinz alliierte der Landes-Tierschutzverein in einem Verbands, als dessen Zentrum der Landes-Tierschutzverein wirkt.

Das Zentrum fordert von den Provinzvereinen nicht nur keine Beiträge, sondern bestreitet sämtliche Kosten des Verbandes aus eigenen Mitteln.

Der Landesverein versendet seine Monatsschrift, als Organ des Verbands an sämtliche Mitglieder aller dem Verbands angehörenden Vereine und erhebt hiefür nur den minimalen Betrag von 50 Heller pro Jahr und Mitglied.

Der Landesverein unterstützt die Bildung von neuen Vereinen auch dadurch, dass er dieselben mit Gratisschriften und Drucksorten versieht, und Delegierte behufs Haltung von Vorträgen und Beihilfe bei der Konstituierung auf eigene Kosten entsendet.

Im Interesse der entsprechenden Erziehung der Jugend hat der Verein mit wohlwollender Unterstützung des Ministeriums für Kultus und Unterricht in erster Reihe in den Volksschulen eine ausgebreitete Aktion eingeleitet. Zu diesem Behufe unterhält der Verein eine permanente Verbindung mit sämtlichen Unterrichtsbehörden und mit der Lehrerschaft, welche mit Sympathie die Aktion des Vereines fördern.

Die Hauptfaktoren dieser Aktion sind: der durch den Landesverein herausgegebene Kinderkalender, welcher Lesestücke über Tier- und besonders Vogelschutz enthält und im letzten Jahre bereits in 127,000 Exemplaren in den Schulen Absatz fand.

Als Zeichen der Anerkennung für die, bei der Aktion mitwirkenden Lehrer, entrichtet der Landesverein nach jedem, mit 10 Heller abgesetzten Exemplar des Kinderkalenders einen Heller an den zur Unterstützung der Witwen und Waisen der Lehrer bestimmten Fond.

- Den hervorragendsten Faktor der Aktion in der Schule bildet die Förderung der Feier des Vogel- und Baumtages.

Damit den Lehrern die Mitwirkung bei der Feier des Vogel- und Baumtages erleichtert werde, hat der Verein bereits zweimal Preis-Konkurrenzen für die Verfassung solcher Schriften veranstaltet, welche den Volkslehrern Anleitung zur Feier des Tages und Mustervorträge bieten sollen.

Die konkurrierenden Schriften wurden in beiden Fällen durch die Königl. Ung. Ornithologische Zentrale zensuriert und die prämierten 14 Preisschriften sind bereits in zwei Serien und vier Ausgaben in den Händen der Lehrerschaft, welcher der Verein diese Preisschriften gratis und portofrei verabfolgt.

Eine dritte Preisausschreibung für ähnliche Schriften bereitet der Verein eben jetzt vor.

Seit der Inaugurierung des Vogel- und Baumtages gelangten alljährlich zahlreiche Berichte über die stattgehabte Feier aus den Schulen an den Verein und wurden solche auch in Zeitschriften veröffentlicht.

Der Verein hatte aber keine genügende Orientierung darüber inwieweit die Feier des Vogel- und Baumtages in den

Schulen Wurzel gefasst hat, und inwieweit die Intentionen des Ministers und die Ziele der Institutionen verwirklicht wurden.

Um hier Abhilfe zu schaffen, wendete sich der Verein im Jahre 1910 vorläufig versuchsweise an die Schulbehörden und Lehrer mit der Bitte, dass die Schulen über die Feier des Tages Bericht erstatten und dieselben dem Verein behufs Aufarbeitung und Veröffentlichung einsenden mögen.

Der Erfolg dieses ersten Schrittes war, dass bereits im ersten Jahre aus 1407 Schulen Berichte einlangten, deren Aufarbeitung und Zusammenstellung der Verein in einem besonderen Jahrbuche veröffentlichte und jeder berichterstattenden Schule gratis und portofrei zusandte.

Im zweiten Jahre -- 1911 — erhielt der Verein bereits aus 2814 Schulen Berichte und das eben jetzt in Vorbereitung befindliche Jahrbuch für 1912 enthält Berichte aus 6005 Schulen, welches Anwachsen als erfreuliches Moment bezeichnet werden muss.

Hier muss erwähnt werden, dass der Verein behufs gleicher Grundlage der Zusammenstellung der Berichte einen Fragebogen verfasste und in den Kreisen der Lehrer verbreitete. Der Fragebogen enthält derzeit 10 Punkte, welche sich auf die Statistik der Schule und Schüler — auf die Frage, ob die Feier im Freien abgehalten wurde — auf das Programm der Feier, — auf die Mitwirkenden — auf die Landesliga der Jugend zum Schutze der Vögel usw. beziehen.

Aus dem Gesichtspunkte, dass die Schulfeyer des Vogel- und Baumtages in ihrer ganzen Bedeutung sich geltend machen möge, betont der Verein in allen diesbezüglichen Editionen, dass die Schulkinder für den Vogel- und Baumtag gewissermassen das ganze Jahr hindurch vorbereitet werden mögen.

Der Verein hat behufs Erreichung dieses Zieles im Jahre 1907 in den Kreisen der Schulkinder die »Landesliga der Jugend zum Schutze der Vögel« gegründet.

Diese Liga entbehrt absolut jedes Statuts und beruht einfach auf einem Gelöbnis der Schonung der Vögel und überhaupt aller Tiere. Mit dem Verständnis und der Ablegung des Gelöbnisses kann ein jeder Volksschüler Mitglied der auf das

ganze Land sich erstreckenden Liga werden und erhält vom Volksschullehrer eine, auf seinen Namen ausgestellte Mitgliedskarte.

Die Drucksorten der Liga lauten für das ganze Land im Namen des Landes-Tierschutzvereines, welcher die sämtlichen Drucksorten auf eigene Kosten herstellen lässt und den Schulen gratis und portofrei zur Verfügung stellt.

Über Intervention des Ministers für Kultus und Unterricht hat auch der Minister für Inneres seine Genehmigung dazu gegeben, dass die Liga in der oben erwähnten einfachen Form ohne Statuten bestehen und wirken dürfe.

Die Anzahl der bisher der Liga beigetretenen Schulkinder übersteigt die Zahl von 350,000. Im Interesse der Beschleunigung der Verbreitung der Liga, hat der Landes-Tierschutzverein eine Anleitung zur Organisierung der Liga verfassen lassen, welche eben jetzt unter Zensur steht.

Nach sechsjähriger zielbewusster Arbeit hat sich der Landes-Tierschutzverein mit einem erschöpfenden Memorandum an den Minister für Kultus und Unterricht gewendet, der nunmehr die von dem Verein in den Volksschulen geleitete Aktion, welche auf der Verbreitung des Kinderkalenders, der Förderung des Vogel- und Baumtages, und der Organisierung der Vogelschutz-Liga beruht, amtlich anerkannt und die Tätigkeit des Vereines innerhalb der Schulen offiziell genehmigt und gestattet hat.

Der Minister für Kultus und Unterricht hat mit Verordnung und Zirkular (s. Z. 53,402 l. J. den 22. Juni) sämtliche Unterrichtsbehörden verständigt, dass er den Verein zu der erwähnten dreifachen Aktion ermächtigt hat, die Unterrichtsbehörden aber aufgefordert, dass sie dem diesbezüglichen Ersuchen des Vereines Folge geben und den Verein in seiner Tätigkeit in jeder Richtung hin tatkräftig unterstützen mögen.

Der Zentralverein unterstützt beständig die Provinzvereine in ihren Vogelschutzbestrebungen, insofern er ein Fürsprecher derselben bei dem Ackerbauministerium und der Kön. Ungarischen Ornithologischen Zentrale ist und bestrebt ist, mit Druckschriften die Vogelschutz-Kenntnisse zu popularisieren. So hat unter anderem der Verein die Arbeit des Sekretärs

Titus Csörgey über den »Praktischen Vogelschutz in Ungarn 1909—1911«, welche im Jahrbuch der K. Ung. Ornithologischen Zentrale »Aquila« erschienen ist, mit Genehmigung des Direktors Otto Herman in Sonder-Abdruck herausgegeben und verbreitet.

Auch hat der Verein bei dem Geographischen Institut (Aktiengesellschaft) erwirkt, dass die, von demselben herausgegebenen, unter Kontrolle der Ornithologischen Zentrale erscheinenden Vogel-Bilder-Korrespondenzkarten den Provinzvereinen zu bedeutend ermässigten Preisen abgegeben werden.

Weiters hat der Verein mit der Kühnelschen Fabrik für Vogelschutzgeräte ein Abkommen getroffen, dass die Provinzvereine die Geräte frachtfrei erhalten und von denselben ein Kommissionslager errichten.

Die Provinzvereine haben nach den lückenhaften und unter der Wirklichkeit bleibenden Berichten im letzten Jahre über 3000 Nistkästchen angebracht.

Indem ich im Vorhergehenden im ganzen und grossen Rechnung ablegen wollte über die Tätigkeit, welche der Verein im Interesse der Mitwirkung der Gesellschaft zu Gunsten des Vogelschutzes entwickelt hat, erwähne ich mit dankbarem Gefühl das Wohlwollen der Minister für Ackerbau sowie für Kultus und Unterricht, welches auch in dem Staatsvoranschlage Ausdruck gefunden hat und spreche meinen aufrichtigen Dank meinem geschätzten Freunde Otto Herman, dem Leiter der Ornithologischen Zentrale und seinen Mitarbeitern aus, welche mit verbindlicher Zuvorkommenheit dem Vereine ihre fachgemässe Unterstützung zuteil werden liessen.

Der Vogel am Nest.*)

Von Prof. Dr. Martin Braess in Dresden.

Wer wüsste nicht aus eigener Anschauung und Erfahrung einen Beitrag zu diesem ansprechenden Thema zu liefern! Es gibt kein reizenderes Bild, keinen lieblicheren Anblick, als ein Vogelpärchen, wenn es in einem versteckten Winkel sein Nest baut, eine Vogelmutter, die brütend auf den Eiern sitzt und den Beobachter mit grossen seelenvollen Augen anschaut, als wollte sie bitten: zerstöre mir nicht mein einziges Glück! Das Elternpaar, wie es abwechselnd herzufliegt, um den Kleinen Bissen um Bissen zu reichen — ein ganzes Buch könnte man schreiben, und doch würde man den Stoff niemals erschöpfen: mit jedem neu erwachenden Lenz hundert neue reizvolle Bilder!

Nestbau und Kinderpflege, das sind wohl die grössten Ereignisse in dem Leben unsrer gefiederten Freunde. Dem Wipfel des Baumes, dem niederen Strauchwerk, einem Astloche, dem flachen Boden, oder gar einer Erdhöhle hat das Vogelpärchen sein Nest anvertraut, das nun wochen- und monatelang den Mittelpunkt für das kleine Vogeldasein bildet. Die freien Segler der Lüfte, die vielleicht vor ein paar Tagen erst von der weiten Reise heimgekehrt sind, mit einemal haben sie sich sesshaft gemacht: tagsüber nur kleine Ausflüge, kaum ein paar Kilometer weit; die Nacht aber verträumen sie im oder am Nest, das Köpfchen unter dem Flügel versteckt — kleine, hilflose Geschöpfe.

Ist schon bei der Auswahl des Nistplatzes und bei dem Bau der Kinderstube das Vogelpärchen aufs ängstlichste bemüht, das stille, verborgene Plätzchen jedem unberufenen Blick zu entziehen, so wächst diese Sorge doch noch von Tag zu Tag bis zu dem Augenblicke, wo die Kleinen den ersten Schritt in

*) Aus der »Ornithologischen Monatsschrift«.

die Welt wagen, die ihnen ach! oft so feindlich gesinnt ist. Nur die grossen Vögel, die wehrhaften, welche leicht jeden Feind in die Flucht schlagen können, sind natürlich in dieser Beziehung weniger ängstlich, namentlich dann, wenn sie mit vielen ihresgleichen in grösseren oder kleineren Kolonien brüten. Hier gibt es nichts zu verheimlichen; schon die Menge der Bewohner verrät jedem die Ansiedlung. Aber der Platz ist für den heimlich heranschleichenden Vierfüssler meist unerreichbar, und der gefiederte Räuber wird von den hundert und tausend Vogelaugen zur rechten Zeit bemerkt; den vereinten Kräften muss auch der stärkere Feind weichen.

Anders der kleine, fern von allen Genossen brütende Vogel. Jede seiner Handlungen wird, wenn man so sagen will, immer von dem Gedanken begleitet und beherrscht: wie verbirgst du das Nest, oder — falls es entdeckt ist — wie wendest du noch im letzten Moment die drohende Gefahr von ihm ab? Ob der Vogel dabei bewusst, d. h. denkend handelt oder unbewusst, also instinktiv das Richtige trifft, das ist eine Streitfrage, deren Beantwortung jedem einzelnen überlassen bleiben muss. Es kommt ganz auf den Standpunkt an, den wir der Tierseele gegenüber einnehmen wollen.

Schon die Art, wie der Vogel, namentlich der Bodenbrüter, das Nest verlässt und wieder zu ihm zurückkehrt, zeugt von bewundernswerter Vorsicht und ist für die Erhaltung der Familie von grösster Bedeutung. Die Feldlerche z. B. fliegt niemals unmittelbar vom Nest in die Höhe, sondern läuft zunächst ein Stück am Boden hin, ehe sie sich in die Luft erhebt; das ackerfarbene Gewand entzieht den Vogel hierbei allen Blicken, oder es schützt ihn die sprossende Saat, das niedrige Gras, dass ihn niemand bemerkt. Und kehrt die Lerche wieder zum Neste, so fällt sie stets an einer etwas entfernten Stelle ein, um dann ungesehen, vom Gras verdeckt, nach dem verborgenen Nestchen zu rennen. Wachteln, Rebhühner, Sumpfhühner, selbst die grossen Trappen, machen es ebenso. Nie wird sich ein Trappenweibchen fliegend dem Neste nähern, sondern ganz niedergeduckt schleicht es im Getreide heran. Ueberhaupt fliegt es zur Brutzeit selten auf, wie auch das Männchen alles auffällige Gebaren vermeidet. Nähert sich jemand, so schauen ihre Augen

nur gerade über die Saat hinweg, und kommt den Vögeln die Sache verdächtig vor, so verschwinden sie ungesehen im hohen Getreide. Ein ganz ähnliches Verhalten schildert Naumann vom brütenden Kranich. Auch der Habicht verrät seinen Horst nicht so leicht. Tage- und wochenlang sucht der Jäger und — findet ihn nicht. Denn niemals schwingt sich der Habicht aus freier Luft auf den Baum ein, der seinen Horst trägt, sondern er fasst zunächst auf einem andern Wipfel Fuss; von hier hält sein Falkenauge Umschau, und erst dann, wenn keine Gefahr zu befürchten ist, fliegt der Räuber im Schutze der Bäume blitzschnell zum Horst. Auch kleine Höhlenbrüter, Meisen und Kleiber, Rotschwänzchen und andere, blitzartig schnell sind sie in der Asthöhle verschwunden, und mit derselben Hast stürzen sie wieder hervor.

Grösste Ruhe am Nistplatze! Das ist ein Gebot der Vorsicht, welches von allen einzeln brütenden Vögeln aufs gewissenhafteste befolgt wird. Die Eichelhäher z. B., die doch sonst sehr laut sind und den Frieden des Waldes so oft durch ihr hässliches Kreischen stören, verhalten sich während der Brutzeit auffallend still; leise, dass sie niemand bemerkt, fliegen sie zu Neste, und auch die Elstern, deren Schwatzhaftigkeit sogar sprichwörtlich geworden ist, können sich bezähmen und halten den Schnabel in der Nähe ihres kleinen Horstes, so dass mancher Landwirt von ihrer Wochenstube auf seinem Grundstücke keine Ahnung hat. „Ruhig Blut“ muss sich aber vor allem die Vogelmutter bei dem stillen Brutgeschäft bewahren, dass sie nicht gleich bei jeder Störung, bei jeder Gefahr hervorpoltert, wodurch sie das Netschen nur um so sicherer verraten würde. Unser Hausrotschwänzchen lässt sich nicht stören, auch wenn wir behutsam eine Ranke der Jungfernrebe an der Laube zurückbiegen, um neugierig einen Blick in die Wochenstube zu werfen. Besonders gegen das Ende der Brütezeit, wenn vielleicht schon zarte Pieptöne in den Eiern der Mutter das Leben verkünden, das sie mühevoll dem Gelege entlockt hat, sitzen die Vögel ausserordentlich fest. Es ist, als wüssten sie es, dass plötzliche Flucht dem nahenden Feinde das Nest rettungslos preisgeben würde; vielleicht ist es doch noch dem feindlichen Spürsinn entgangen, so scheint der Vogel zu denken

Ich glaube, die Zahl der Vogelnester, an denen wir bei unsern Spaziergängen in Wald und Feld unmittelbar und doch ganz ahnungslos vorübergehen, ist ausserordentlich gross. Freilich kostet dies treue Ausharren am Brutort bisweilen dem mütterlichen Vogel das Leben; schnell packt ihn der Räuber oder er fällt, wie manches Rebhun, manche Wachtel, der Sense oder Mähmaschine zum Opfer.

Am rührendsten aber offenbart sich die Liebe der Mutter, wenn diese — scheinbar wenigstens — ihre eigene Person preisgibt, um die Aufmerksamkeit des Feindes von dem gefährdeten Nest abzulenken. Da hat im dichten Geäst eines Berberitzenstrauchs die Zaungrasmücke ihr Nestchen erbaut, kaum einen Meter hoch, so dass wir zwischen den zurückgebogenen Zweigen bequem von oben hineinschauen können. Die kleine Wiege beherbergt vier junge, die ziemlich flügge sind: der alte Vogel sitzt am Nestrand, eben im Begriff, seine Kinder mit einer grünen Spannerraupe zu beglücken. Ein liebliches, reizvolles Bild! Leise piepen die Kleinen, die weitaufgerissenen Schnäbel dem alten Vogel entgegenstreckend; dieser aber blickt uns unverwandt mit seinen schönen, klugen Augen an. Regungslos sitzt er auf seinem Platze; keine Bewegung verrät die seelische Erregung. Auch das zarte Piepen der Jungen ist verstummt; sie haben ihre Köpfchen zurückgezogen, und so bewegt sich nichts als die Raupe im Schnabel der Grasmücke. Plötzlich lösen wir durch eine ungeschickte Bewegung den Bann: das „Müllerchen“ fällt zu Boden, uns vor die Füße, und wie gelähmt hüpfte es nun mit halbgeöffneten, zuckenden Schwingen, jetzt ein Beinchen, jetzt einen Flügel nachschleppend, durchs niedere Gras davon, nur bestrebt, so schnell als möglich aus der Nähe des Nestes zu kommen. Der Unkundige folgt natürlich dem taumelnden Vogel weiter und weiter; schon glaubt man mit sicherem Griff das erbarmungswürdige Geschöpf packen zu können — aber sieh! mit einemmal schwingt es sich in den Wipfel eines Baumes, und ganz verblüfft schaut man dem kleinen Vogel nach, der so opferfreudig es versucht, seine Brut vor dem vermeintlichen Feinde zu retten.

Solche Verstellungskünste üben auch andere Grasmücken, ferner unsre Laubvogelarten, z. B. der Fitis, aber auch grössere

Vögel wie Kiebitz und Rebhun, immer dann, wenn sie ganz plötzlich beim Brutgeschäft überrascht werden. Ob es sich dabei um eine mit Bewusstsein und Berechnung ausgeführte Täuschung handelt, oder ob der Schreck es ist, der dem Vogel die Glieder gelähmt hat, dass er erst dann wieder die Herrschaft über sie gewinnt, wenn der Affekt nachlässt, sobald er nämlich den Feind nicht mehr in unmittelbarer Nähe des Nestes weiss, das müssen wir dem Urteile des Lesers überlassen. Nur einige verwandte Erscheinungen aus der Tierwelt möchte ich bei dieser Gelegenheit anführen. Zahlreiche Insekten, aber auch Amphibien, wie Laubfrösche oder Unken, „stellen sich tot“, wenn sie keine Möglichkeit sehen, dem Feinde zu entfliehen. Von Käfern nenne ich nur den Fugen- oder Pillenkäfer, den Fallkäfer und den unter dem Namen „Totenuhr“ bekannten Klopfkäfer, der sich bei Berührung so hartnäckig totstellt, dass man ihn auf eine Nadel spiessen oder an einer Flamme braten kann — er rührt sich nicht. Hier handelt es sich ganz entschieden um einen Zustand vollkommener Starrsucht. Auf der andern Seite üben auch einige der höchstorganisierten Tiere dasselbe Manöver, z. B. Freund Reineke, der schlaue Betrüger, der durch diese List schon manchem Jäger unter den Händen entwischt ist; ebenso sucht das amerikanische Opossum, wenn es den Stockschlägen der Bauern, deren Hühnerställe es gern besucht, nicht mehr entgehen kann, im Totstellen das letzte Heil. Hier handelt es sich — unserer Meinung nach — um eine beabsichtigte Täuschung. Beim Vogel aber kann man zweifelhaft sein; der starre, regungslose Blick, die unbeholfenen Bewegungen der Flügel und Beine bei der Flucht, die plötzliche Wiederkehr des normalen Zustandes: dies alles lässt uns vermuten, dass wir's hier mit einer hypnotischen Wirkung zu tun haben. Andererseits zeugen aber gerade beim Vogel so viele Handlungen von Klugheit, Ueberlegung, Berechnung, dass wir auch denen — wenigstens nicht unbedingt — widersprechen möchten, die in dem beschriebenen Verhalten der Vogeleltern eine Aeusserung des Verstandes erblicken, so schwer es uns auch fällt, zu glauben, dass der Vogel solch schlaun Kniff, der seiner Intelligenz ebensoviel Ehre machen würde wie seiner Liebe zu Nest und Brut, absichtlich und mit vollem Bewusstsein in Szene setzt.

Noch einen andern Kunstgriff üben die Kiebitze aus, um den Eiersucher von ihrer Niststelle wegzuführen; schon Albertus Magnus († 1280) macht darauf aufmerksam. Wenn man auch noch weit von den Eiern entfernt ist, so kommen doch schon die schwarzweissen Vögel taumelnden Fluges ganz nahe herbei, umflattern und umschreien uns gar ängstlich, als wollten sie sich auf die Ruhestörer stürzen, entfernen sich wieder und erscheinen von neuem mit kläglichem Rufe. Je mehr wir uns nun zufällig den Brutplätzen nähern, um so ruhiger werden die Vögel, so dass der Unerfahrene oftmals kurz vor dem Ziele seiner Wünsche kehrt macht, weil er aus dem Verhalten der Vögel schliesst, die eingeschlagene Richtung sei die falsche. Uebrigens weiss der Kiebitz den Eiersammler und Jäger von dem Schäfer mit der harmlosen Herde wohl zu unterscheiden. Die friedlichen Wiederkäuer lässt das brütende Weibchen ganz ruhig bis dicht an das Gelege herankommen, dann erst treibt es sie mit flatternden Schwingen weg; der Hund des Jägers aber wird von den mutigen Vögeln bereits angegriffen, wenn er noch weit von der Brutstelle entfernt ist. Ja es geschieht wohl, dass die erbosten Kiebitze dem Feinde blutige Streiche versetzen und ihn so in die Flucht schlagen.

Wie die Sorge um die Brut selbst kleinen, friedlichen Vögeln oftmals einen geradezu erstaunlichen Mut einflösst, dass kann man z. B. auch an unsern Schwälchen beobachten. Sobald sich irgend ein Raubvogel in ihrem Revier zeigt, gleich umflattern und umkreisen sie ihn; ja sie verfolgen den Verhassten eine weite Strecke, worauf sie dann frohlockend wieder zu ihren Nestern zurückkehren. Noch auffälliger ist vielleicht das Verhalten der weissen Bachstelzen, die jeden Raubvogel, ebenso den Kuckuck, den sie gleichfalls für einen solchen halten mögen, gemeinsam in die Flucht zu schlagen suchen. Aus allen Richtungen schiessen in bogigem Fluge die zierlichen Vögel herbei und ruhen nicht eher, als bis der Feind die Grenze ihres Reviers hinter sich hat. Selbst dem Menschen gegenüber kennen manche Vögelktern keine Furcht, und zwar nicht nur die grossen Raubvögel, die Adler und Falken, sondern auch kleinere Vögel, wie Elstern, Häher u. a., ja ich weiss einen Fall, wo ein Amselweibchen auf einen jungen Burschen

stiess und ihn an der Wange verletzte, als er sich dem Neste näherte.

Die Lachmöven, die in unserm Elb- und Odergebiet an vielen grösseren Teichen kolonienweise brüten, sind auch ungeheuer aufgeregt, sobald wir den Kahn von der Kette lösen und uns nur ein Stückchen vom Ufer entfernen. Schreiend kommen sie uns entgegen geflogen, ziehen hoch in der Luft ihre Kreise, sausen dann hernieder als wollten sie nach uns stossen und schwingen sich mit kläglichem Rufe wieder in die Höhe. Von Minute zu Minute wächst ihre Zahl, wie der ohrenbetäubende Lärm ihrer Stimmen. Da klatscht es in unsern Kahn, zwei-, dreimal: flüssige Exkremeute — wollen uns die Vögel mit diesen, wie es scheint, wohlgezielten Geschossen vertreiben? Manchem Feinde gegenüber mag das sonderbare Bombardement wohl Erfolg haben; aber eine Absicht liegt natürlich nicht zu Grunde. Der Schreck ist es, der solche natürliche Absonderung veranlasst; sie beruht auf nervösen Reflexen, und genau so wie Ringelnattern oder Kröten, ferner viele Käfer und Raupen stinkende Säfte aus After oder Mund treten lassen, sobald man die Tiere in Angst jagt, so sondern unter gleicher Voraussetzung Möven, Seeschwalben und viele andere Vögel ihren mehr oder weniger flüssigen Kot ab.

Nicht selten bedeckt der brütende Vogel, ehe er sein Nest verlässt, das Gelege mit Nistmaterial. Das hat den Zweck, ein zu schnelles Erkalten der Eier zu verhüten; aber auch vor unberufenen Blicken werden auf solche Weise die Eier geschützt. So zieht z. B. das Weibchen des kleinen Lappentauchers, noch ehe es angefangen hat zu brüten, stets ein Häufchen Nistmateriel vom Rande des Nestes über das Ei, dass es eben gelegt hat, ja der Haubentaucher holt, wenn er sich von seinem grossen Schilfnest entfernt, gewöhnlich erst einige Wasserpflanzen aus der Tiefe, die er über das Gelege ausbreitet. Dadurch erhalten seine Eier mit der Zeit ein schmutziges Aussehen. Das weichste Bettchen für die Eier und später für die Jungen bereitet bekanntlich die Eiderente. Ist das Gelege bald vollzählig, so rupft sie sich die zarten grauen Daunen an der Brust und am Bauche aus und bettet die Eier darauf; ja sie bildet schliesslich aus diesem kostbaren Stoff einen dichten

molligen Kranz um die Eier, von dem sie dann nimmt, um diese zuzudecken, sobald sie einmal das Nest verlässt.

Besonders vorsichtig sind, wie wir bereits gesehen haben, die Alten dann, wenn sie Junge im Neste haben. Hier soll noch auf einen bemerkenswerten Umstand hingewiesen werden, auf den Düngerexport, der von unsern Kleinvögeln mit einer Gewissenhaftigkeit betrieben wird, an der sich mancher ein Beispiel nehmen könnte. Futterbringen ist eins, aber die Kinder sauber halten und trocken legen darf auch nicht versäumt werden. Jungvögel, so sagte ich an anderer Stelle, gleichen in dieser Beziehung einem Verkaufsautomaten: schiebt man ihnen einen Bissen in den Schnabel, so löst die Schluckbewegung zugleich Bewegungen des Hinterleibs aus, und mit ziemlicher Sicherheit ist darauf zu rechnen, dass der kurze Dickdarm ein Kotbällchen ans Tageslicht fördern wird, den Rest einer früheren Mahlzeit. Das wissen auch die Vogeleltern, und an jedem Finkennest, an jedem Meisenkasten kann man's beobachten: mit einem Bissen fliegt der alte Vogel zu seiner Brut und mit einem erbsengrossen weissen Päckchen beladen kommt er wieder heraus. Diesen kleinen Kotballen lässt der alte Vogel bald irgendwo aus dem Schnabel fallen, niemals aber in der aller-nächsten Umgebung seines Nestes; den dadurch würde dessen Standort dem am Boden schleichenden Räuber nur zu leicht verraten werden. Grosse und starke Vögel, namentlich auch solche, die wie die Fischreiher auf sehr hohen Bäumen horsten, oder in grossen Gesellschaften auf unzugänglichen Klippen und Felsen, wie die meisten Seevögel, kennen diese Sorgfalt selbstverständlich nicht; ja an solchen Kolonien häuft sich Unrat und Schmutz bisweilen fusshoch an.

Das Sprichwort sagt: „Ein schlechter Vogel, der sein Nest beschmutzt“; es hat vollständig recht, wenigstens in bezug auf die allermeisten Nester unsrer Kleinvögel. Da steht z. B. in der Astgabel eines vom Herbstwind entblätterten Baumes der zierliche Bau einer F i n k e n f a m i l i e. Sechs Junge sind zunächst darin aufgewachsen, bei der zweiten Brut aber nochmals vier Stück. Und trotz dieser zehn Kinder, die hier gross wurden, nicht die geringste Unsauberkeit! Das Nest könnte sofort wieder bezogen werden. In den ersten Tagen oder Wochen, wenn die

Nesthocker noch ganz klein sind, betreiben die Eltern den Düngertransport in der eben beschriebenen Weise; sind aber dann die Jungvögel schon etwas grösser geworden — an unsern Hausfreunden Schwalbe und Storch kann man's sehr gut beobachten —, so richten sie ihre Kehrseite nach dem Rande des Nestes, und mit merklichem Drucke senden sie die Ursache ihrer Beschwerde über den Rand der Kinderstube hinaus. Nur immer stubenrein! Das ist eine strenge Forderung vernünftiger Hygiene.

Wie es dem Vogel angeboren ist, sein Nest in einer bestimmten Weise zu bauen, von der er immer nur bis zu gewissen Grade abweicht, so beruhen auch alle andern Tätigkeiten, die mit dem Fortpflanzungsgeschäft in Verbindung stehen, auf altererbter Gewohnheit. Und wie ein angeborener Trieb den Zugvogel im Spätsommer oder Herbst veranlasst, wärmere Gegenden aufzusuchen und im Frühling wieder nach der Heimat, wo seine Wiege stand, zurückzukehren, so tragen auch alle Handlungen am Nest einen triebartigen Charakter. Der Ablauf der Vorstellungen vollzieht sich mit einer gewissen Notwendigkeit und löst mehr oder weniger mechanisch ganz bestimmte Strebungen aus. Und gerade dieser psychische Mechanismus ist für die Erhaltung des Individuums und seiner Nachkommenschaft von höchstem Werte. Wäre das Tier in jedem kritischen Augenblicke lediglich auf seine Urteilskraft angewiesen, wie oft würde diese versagen! Geht es uns Menschen nicht ebenso?

Jankovics Marcell könyve: Az Alpeselek.

Irta: dr. Komarnicki Roman.

Mikor tekintetemnek szárnyai is elfáradtak már, hogy a magasságokban szálljanak a sasokkal s megtértem onnan a völgynek ölébe pihenni, — oly szeretve, oly szívesen nézem el akkoron a magányos hegyi tónak szeliden ringó, halkan merengő tiszta tükrét. Ott a síma víznek szintjén, odavarázsoltnak megtalálom ismét a maga hűségében azt a világot, melyben emlékeket szedni jártam még az imént, mely komor falaival a tókatlannak békéjét őrzi, — ott a rezgő víznek tükrén lebegve megláttam újra a teremtésnek némaságukkal is fenségesen hirdető emlékköveit: a nagy hegyeket.

Most mikor már hónapok óta elszállt a búcsúnak napja, hogy utólszor jártam azokon az ösvényeken, melyeket egykoron még tekintetem is félve került, s az álomregéket merengő tiszta hegyi tó sem ad immáron a fáradt tekintetnek szelid pihenést, — most mikor szürke nehéz köd kavargat köröttem s a hétköznapi zűrzavaros hullámai: a rég elhagyott, de el nem feledt szép hegyvilágból — egy csendes őszi estén — új köntösben, régi kedves ismerős tévedt el ismét közibénk.

Egy könyv akadt a kezembe a minap: letettem, hogy újból felvegyem, hiszen belőle megszokott meglítt hangján sokszor hallott kedves sorok csengenek felém s szavára sokszor érzett nemes érzelnek rezdülnek újra lelkemnek húrjain. Az esthajnalnak bíbor gyönyörében úszó hideg Dolomitokat láttam e könyvben viszont, Tell hazájának hegyóriásait, Engadin és Bern fehér csodáit, Wallis, Savoya és Piemont jégkoronás fejedelmeit tárta előmbe e lapokon egy tiszta férfi lélek, egy nemesen érző kedély, líven tükrözve, úgy mint az a tiszta csillogó hegyi tó. Irt róluk, nem úgy mint azt mások tevék,

adott nekik színt és alakot, sajátost és utánozhatatlant, adott nekik lelket önmagából, az mi a férfijellemnek legszebb kincse, éke: az egyéniség.

A szerző neve, melyet ez a könyv magáénak vall, régóta közbecsülésben áll hegymászóink előtt; a leírások, melyeket ez a könyv felölel, sem újak már. Hol összegyűjtve a szerzőnek kisebb könyveiben, hol meg szétszórta különböző lapoknak hasábjain láttak napvilágot. Csak az alak új, melyben e cikkek sorozata újra megjelenik s ez az alak önérzetes és tiszteletre méltó: a könyv, mely homlokán „Az Alpesek” címét viseli Déchy Kaukázusával a legelső önálló magyarnyelvű alpin munka.

Szép a magában csillogó gyöngyszem s nem is ritka; de a gyöngyszemekből fűzött sor az kincset érő és csodás. Egy-két leírás még csak kikerül másnak szorgalmas s igyekvő tollából is, de a kitűnő leírások oly hosszú sora, melyek mindegyike önmagában véve is teljes és tökéletes remekmű, mindegyik díszé önmagának, mely nem tud már kimagaslani a másik fölé, ez már egy nagy és tartalmas lélekre, kész és kiforrott íróra s nagymultú, komoly hegymászóra vall.

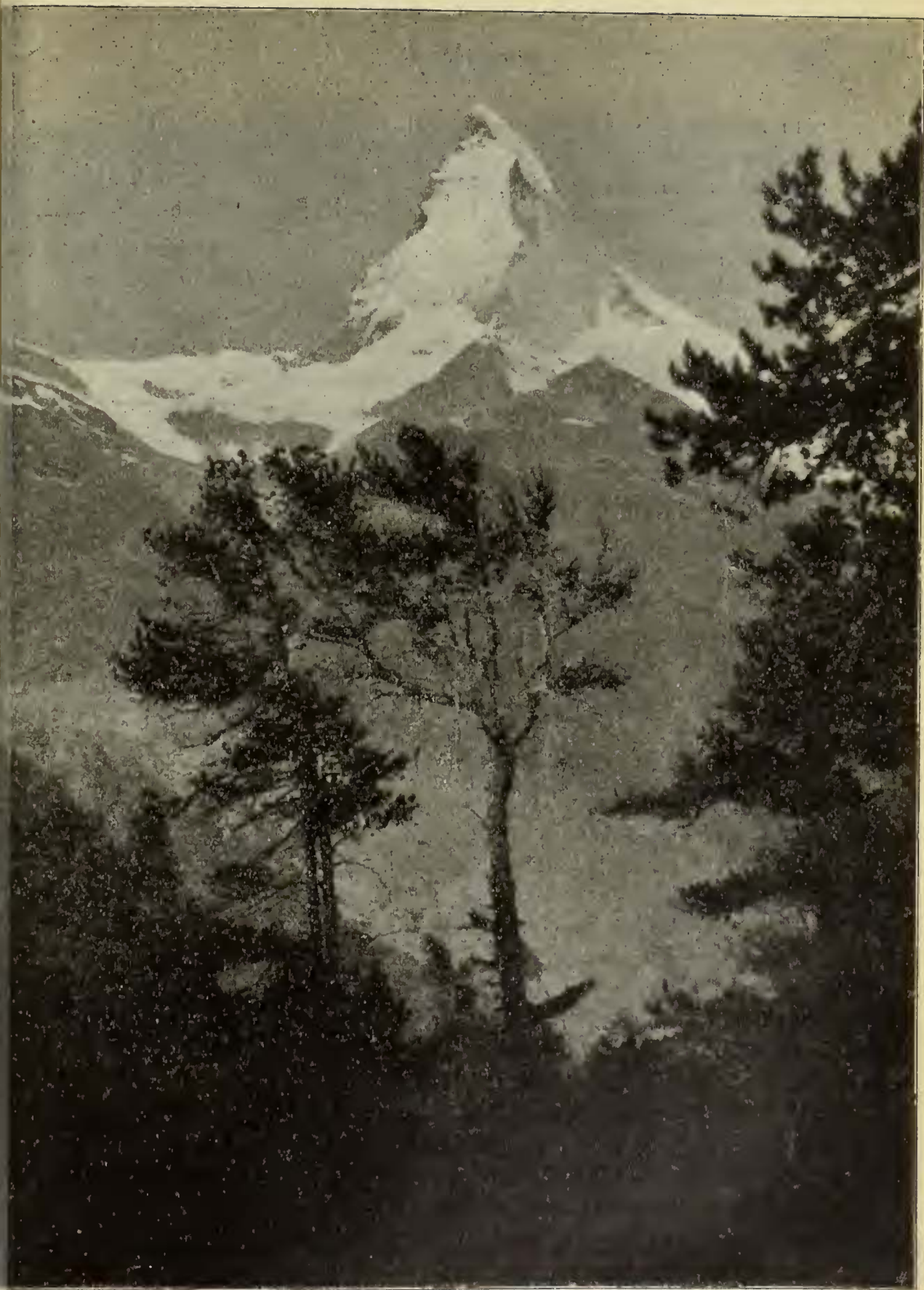
Keveset mondanánk azzal még, hogy Jankovics munkájában csak a hegyekről van szó. E könyvben az a férfiú, ki munkája első lapján képmásával megnyerően üdvözl, életének egy részét tárja elénk, azt a részét életének, annak legboldogabb, de egyúttal legnehezebb óráit, melyeket abban a világban élt át, melynek tisztaságához a völgy felérni sohasem tud s melynek veszélyei az élet legkomolyabb pillanatainál is sokkal nehezebbek.

Csaknem egy évtizedet ölelnek fel e könyvben leírt hegyi utai, de nincs közöttük egy sem, mely a természet hangulatának visszaadásában ismétlése lenne egy másiknak. Más volt a Tofana vagy a Matterhorn nagyszerűségét bearanyozó derű, más a Marmarole sziklavilágára nehezedő ködös borulat, más a Winklertoronyra lecsapó hófergeteg, vagy a Pizzi di Palü gerincét ostromló vihar, más az Antelao holdas éje, más a Champexi tó tükörén megrezzenő biboralkonyat és más a Piz Julier ormáról feltáruló téli világ fehér tisztasága: csak az egyén maradt ugyanaz, ugyanaz a négy országban szétszórta alpok minden csúcsán, az egyeneslelkű, melegszívű férfiú. Járt be

légyen mint független ifjú a Dolomitok világát, lépett bár mint fiatal férj a Matterhorn büvkörébe, vagy üdvözölte a havasokból mezőhátas otthonába megtérő édesatyja kicsiny fiacskáját, életének e különböző korszakaiban is egyformán megőrizte teljes tisztaságában azt, mi nemcsak utainak, hanem tollának is vezérfonala volt: a természet iránti ideális szeretetét.

Európa nyugati országaiban az alpin irodalom természetes fejlődési meneten esett át, lépést tartva azzal, mint válik idővel mind bensőbbé az embernek viszonya a hegyekhez. Nemde, sajátságos, hogy hazánkban, hol Jankovics cikkei előtt alpin irodalmunk alig mutat fel egy-két számbavehető kísérletet, az ő leírásaiban egy oly magas színvonalú alpin szépirodalom támad, melyet a külföldnek magas fejlettségű alpin szépirodalma aligha lesz képes túlszárnyalni. Ami szózat minálunk eddig az alpinizmus propagálására kélt, az nem talált visszhangra; a nyugaton oly élénken lüktető alpin mozgalom hullámai minálunk észrevétlenül símultak el. Egyrészt a hegyekhez nem szokott magyar faj idegenkedése, másrészt a társadalomnak maradi felfogása, mely nem tudta fellelni az alpinizmusban azt a fenkölt hivatást, melyet neki a művelt nyugat tulajdonított, útját állta annak, hogy az alpin élet nálunk is termékeny talajra találjon. Ez magyarázza meg azt, hogy miért kellett Jankovicsnak irányában a könnyen levülő, magyar szívhez szóló szubjektív irányt használni. Kétségtelen, hogy az objektív irányban is alkalom nyílik az írónak művészetét érvényre juttatni, sőt benne művészetnek érvényesülnie kell is, ha nem akarja, hogy leírása száraz adatok halmazává váljék. De aki a síkság lakói előtt a hegyeket pusztán méreteikben, vadságukban s veszélyeikben akarná szemük elé varázsolni, annak hiábavaló lenne fáradozása, mint azé ki a vaknak színekről beszél. Mert akiknek e jelenségek ismeretlenek, azok át sem fogják érezhetni azt a hatást, melyet a hegyi élet már öntudatlanul is felébreszt a megértő lélekben.

Ami az embert a hegyek közé vonzhatja, az csupán azok az érzelmek lehetnek, melyekkel a kedély a hegyvilág jelenségeire reagál. Csak a szubjektív író lesz képes megérteni, hogy melyek lehetnek ez érzelmek: hogy a hegyek óriási méretei nem nyomasztók, hanem felemelők, hogy komorságuk

Matterhorn (a Riffelalpról nézve).

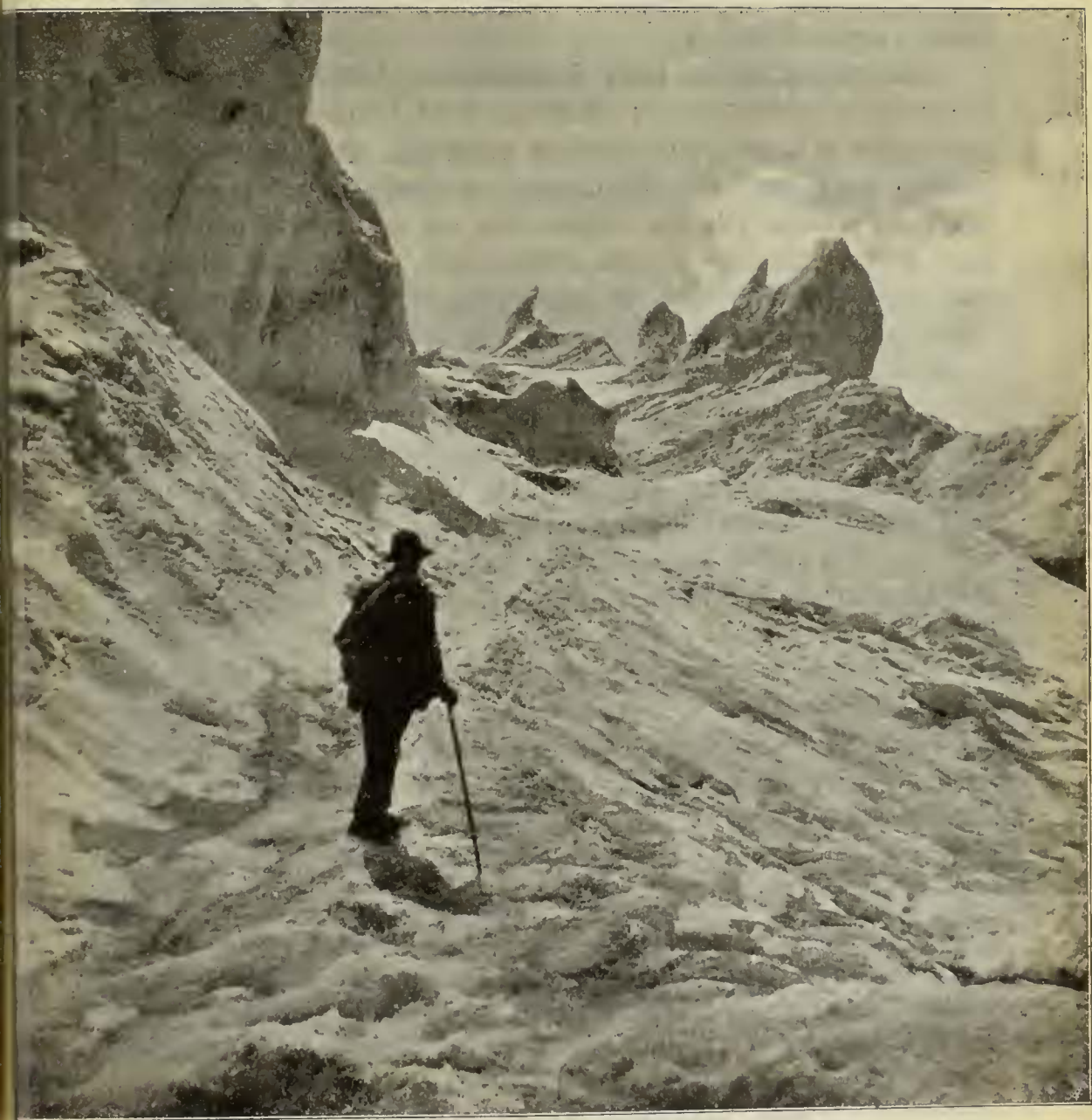
nem megfélemlítő, hanem a kedélyt megnyugtató, veszélyeik nem megsemmisítők, hanem életörömet keltők és a hideg elhagyatottságukban sem állunk magánosan ott, hol időtlen idők művészetének legszebb alkotásai vesznek bennünket körül.

Ezért kellett e cél elérésében Jankovicsnak a szubjektív irányt választania, mert az ő könyvének hivatása több mint az útmutatás vagy a gyönyörködtetés. Ő apostolnak volt hivatva, ő téríteni akart. Igaz hogy leírásai mind külföldre vezetnek s a külföldnek csodáit tárják elénk, de éppen ezzel egy még nem sejtett új gyönyörűséget adott, egy oly világot nyitott meg előttünk, mely a nyugat művelt nemzeteinek közös kincse, mely bár külföldre is vinné a magyar pénzt, de ez busásan megtérülne a hazahozott erkölcsi tőkében.

Annak, ki magának ily úttörő szerepet kér, annak el kellett érnie hivatása teljes magaslatát, — aki meggyőzően akarja ecsetelni a hegyvilágnak nagyszerűségét, az csak oly egyéniség lehet, kinek gondolatai, eszméi mérkőznek a hegyek fenségével s magasan szárnyalnak, mintha belőlük a néma hegyeknek lelke szólna. Épp ezek a gondolatok azok, melyek leírásainak súlyt adnak s emelik értékét a tetteknek, melyek feltétlenül komoly, ha nem is rendkívüli vállalkozások voltak.

Kinek kebelében ily szent érzelmek, ily magasztos eszmék lakoznak, kinek ajkának költői báj adatott, vigye azt a világ elé: hadd ossza el a kincset a mi magyar nemzetünknek, melynél szegényebb e kerek világon bizony nincsen. Futólagos silány élvezetei közt hol akad mély és maradandó. Ne vessétek hát ekkor a szemére a magyar költőnek, hogy érezni tudott, hogy van meleg szive. Nem hideg logikával térítettek az apostolok; emelkedésnélküli irány nem szerez hívőket a hegyeknek. Száraz leírás elvezet tán a hegyek között, de nem mutat utat fel a magasba, a hegyek közé.

Mi, kik belemélyedtünk annak remekeibe, amit a külföldi klasszikus alpin irodalom alkotott, még ennek olvasása közben sem feledkezhetünk meg soha Jankovicsról. Hisz rejtenek az ő leírásai valamit, mit sehol egyebütt fellelni nem tudunk. Mert bármint is ragyogjon Lammer tolla, hozza le a Montblanc havának ragyogását Durier és legyen páratlanul nemes Rey,

A Jonction a Montblanc útján.

mint a Cervino, melyet megénekel, mégis idegenek nekünk e szavak és hidegek. Nincs bennük az a lágy zengzetesség, melyben az édes anyának szavára ismersz, mely a magyar fülnek legszebb zenéje, a dallamos magyar szó. Nemde, tudjátok, az Úr imáját a földnek minden népe rebegi és mégis ha imádkozni

akarsz, őszintén, az Istenedhez szólni, a magyarnak csak egy imája van: a Miatyánk.

Szinte sajátságos, hogy Jankovicsban fejlődés nincs. Az ő első alpin cikke épp oly tökéletes, mint bármely azt követő. Emelkedés nála niucsen s nem is lehetséges. De még csodálatosabb, hogy egy oly téren, mely a magyar kedélynek és magyar nyelvnek teljesen idegen volt, oly nyelvezetet alkotott, mely az érzelmeknek minden hullámzását, a leírásnak minden árnyalatát épp úgy, mint az alpin technikának bármely mozzanatát egyformán ki tudja fejezni, akár csak az e téren fejlett fokon álló bármely idegen nyelv.

S mint nyelvében színmagyar, úgy érzelmeiben is mindig az marad. Magyar ő akkor, mikor völgyeit járja, mikor csúcsról néz végig a szabadság nagy emlékeit őrző Savóya, Piemont vagy Svájc földjére. De legszebben ott szólal meg a haza szeretete, hol annak áldoz kegyelete, kinek emléke s alkotásai örökkévalóbbak és hatalmasabbak nekünk, mint bármely más hegyóriás: Kossuth Lajosnak.

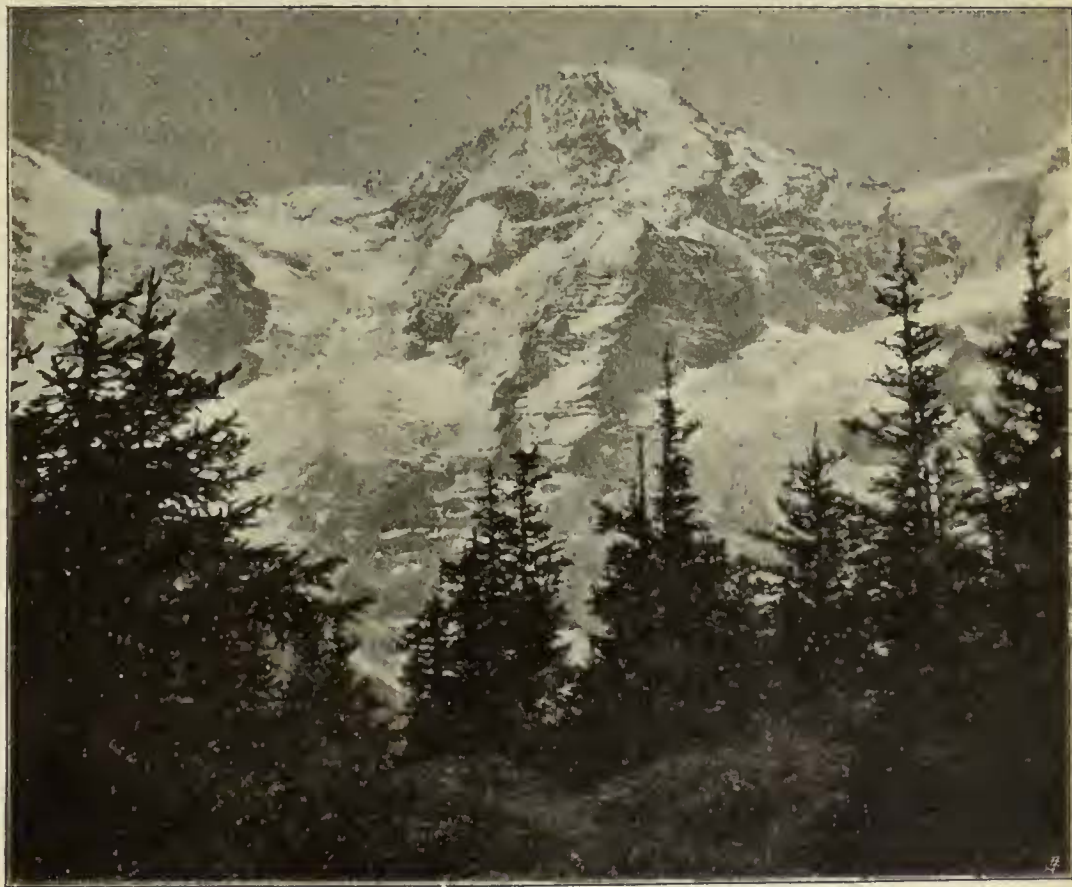
Jankovics munkája szigorúan véve nem csupán túráinak leírásait tartalmazza. A munka összes alpin iratainak gyűjteménye. Előszava az alpinizmusnak fejtegetése és védőbeszéde, majd elmeséli az alpinizmus fejlődésének négy korszakát, külön leírásokban bevezet Ampezzo és Cadore dolomitjai közé s a nyugati alpok jégvilágába.

Épp azért, mert Jankovics valamennyi leírása egyformán tökéletes, nehezen lehetne megítélni, hogy melyik a legkiválóbb közöttük. Talán csak egyéni véleményemet tolmácsolom, ha számomra az Antelao, a Matterhorn és a Gran Paradiso a legkedvesebbek. Némelyik cikke, mint a Matterhorn és a Mont-Blanc, valóságos monografiaszámba mehet, de mindegyikbe végtelenül ügyesen bele tudja venni az alpinizmus történetének a helyhez fűződő emlékezetesebb mozzanatait és prózájába beleszőve, megszólaltatja hat nyelv remekíróinak költői idézeteit.

Megnyerő a vonzalom, mellyel hű vezetőihez viseltetik s mely sohasem fukarkodik az őszinte elismerésben, melyet önfeláldozó és becsületes társai méltán megérdemelnek. Természetesen hiányszik leírásaiból az a hang, melyet csak az szólaltathat meg, ki a veszélyekkel szemben elsőnek állván a

csatasorba, benne fokozottan tör elő az önálló cselekvés öntudata. De ennek hiányáért bőven kárpótol ragyogó leírásaival, a szépnek gondtalan szemlélődésében elmerülő lelkének gazdag reflexióival.

Előttünk fekszik Jankovicsnak könyve, melyben mindenkihez szól és mégis nekünk, az ifjúságnak írta ; melyet mindenki

A Mönch Wengen közelében.

szeretni fog és mi mégis csak magunknak követelünk. Mert kiolvastuk belőle, ami a sorok közt áll : jer magyar ifjúság és lásd. Kövesd útaimat és én elvezetlek téged egy tündöklő tiszta világba, az Alpesekbe sasfészkekhez úttalan-útakon. És e nehéz úton mi követni fogjuk, mint követtük első hívására. A remény, melyet egykor félve mondott ki, teljesülni fog, az eszméknek, melyeket bátran vallott, harcosai vannak. A szavak,

melyek egykor a pusztában hangzottak el, nem vésznek el többé; magába zárta azt sok fiatal szív, mely felejteni nem tud. Örömet, gyönyört és eltörölhetetlen emlékeket kaptunk tőle; övé legyen érte a hála és köszönet.

A magyar földrajzi társaság „Földrajzi közlemények“ című kiadmányának 1913. évi IV. füzetében 144 lapon a következő ismertetést közli:

„Dr. Jankovics Marcell: Az Alpesek, Budapest 1911. Jó turista író csak elvétve akad, mert költői véna, jó megfigyelő képesség és természet-szeretet ritkán egyesül egy emberben. Jankovics azonban kivétel. Feladatát fényes sikerrel oldja meg. Műve, mely Reclus hasonló jellegű munkáját juttatja eszünkbe, eleitől végig leköti az olvasót, ragyogó tolla szebbnél-szebb képekkel és leírásokkal gyönyörködtet. Meglátszik rajta, hogy szívvel-lélekkel átélte azokat, amiket elmond, telve a természet iránt érzett rajongó szeretettel. Benne van az Alpesek minden költészete. Aki már látta a leírt helyeket, az újra végig élvezheti általa a látottakat, aki pedig még nem látta, ellenállhatatlan vágyat érez irántuk. Kitűnő rekláma az alpinizmusnak. Jó tanácsadó alpesi kirándulásokhoz. A díszesen kiállított munkát szebbnél-szebb fénykép-műmellékek ékesítik.“

Dr. Hézser Aurél.

Budapesti Hirlap 1911. dec. 3-iki számában a következő ismertetés jelent meg:

„Jankovics Marcell dr., az érdekes felolvasásairól ismert természetkutató „Az Alpesek“ címmel nagyszabású munkát írt, melynek minden sora ragyogó dicsérete a természet szépségeinek. Mint előszavában mondja, egy szeptemberi napsugaras reggelen a Monte Cristallo ormán jutott eszébe, hogy könyvet írjon a hegyóriások fenséges világáról, könyvet, melynek lapjai azzal a rajongással és őserővel ébredő szenvedelemmel telvék, melynek mindenki boldog rabja lesz, aki az Alpok küdbevesző csúcsairól nézett isten arcába.

Munkája felöleli az Alpok ismert és kevésbé ismert vidékeit. Bevezetésül az alpinizmusról szól és vázolja történetét, behatóan ismerteti annak kőkorszakát, hős- és klasszikus korát, valamint a modern alpinizmust is. Azután a Dolomitokat, majd a nyugati Alpeseket járja sorra olvasóival és minden egyes útján épp oly ékesszavu, mint tudós és megbízható vezetőnek bizonyul. Írása éles és tiszta, mint fölvételei, melyek gazdagon díszítik a vonzó szöveget.

Könyvének minden fejezete egy-egy kitűnő megfigyeléssel színekben gazdag ecsettel és szerető gonddal megfestett alpesi tájat varázsol élénk, melynek szépségeit költői hévvel tudja magasztalni. Ha végig olvassuk munkáját, elhisszük neki, hogy nálánál nagyobb szeretettel senki sem ragaszkodik az Alpok hideg sziklavilágához és fagyos jégormaihoz.“

J e g y z é k e

azon tudományos társulatoknak és intézeteknek, melyekkel egyesületünk
csereviszonyban áll.

V e r z e i c h n i s

der wissenschaftlichen Anstalten und Vereine, mit denen unser Verein den
Schriftentausch unterhält.

<i>Abbazia.</i>	Zentralblatt für Thalassotherapie.
<i>Altenburg (Sachsen).</i>	Naturforscher-Gesellschaft des Osterlandes.
<i>Amsterdam.</i>	Kön. Akademie van Wettenschappen.
<i>Annaberg (Sachsen).</i>	Verein für Naturkunde.
<i>Amiens.</i>	Société Linuéeenné du nord de la France.
<i>Augsburg.</i>	Naturwissenschaftlicher Verein für Schwaben und Neuburg.
<i>Aussig a. d. Elbe.</i>	Naturwissenschaftlicher Verein.
<i>Bamberg.</i>	Naturforschende Gesellschaft.
<i>Basel.</i>	Schweizerische naturforschende Gesellschaft.
<i>Batavia.</i>	Kon. naturkund. Vereeniging in nederland. India.
<i>Bautzen.</i>	Naturwissenschaftliche Gesellschaft „Isis“.
<i>Bayreuth.</i>	Naturwissenschaftliche Gesellschaft.
<i>Bécs (Wien).</i>	Annalen des k. k. naturhistorischen Hofmuseums. K. k. Akademie der Wissenschaften. K. k. Zentralanstalt für Meteorologie und Erd- magnetismus. K. k. geologische Reichsanstalt. K. k. geographische Gesellschaft. Niederösterreichischer Gewerbeverein. K. k. Landwirtschafts-Gesellschaft. Entomologischer Verein. Verein zur Verbreitung naturwiss. Kenntnisse. Akademische Lesehalle. Österreichischer Touristen-Klub. Leseverein der Hörer der technischen Hoch- schule.
<i>Békés-Csaba.</i>	Múzeum-egyesület.

- Berlin.* Kön. preussische Akademie der Wissenschaften.
Deutsche Geologische Gesellschaft.
Redaktion der Zeitschrift f. wissenschaftliche
Insektenbiologie. Schöneberg-Berlin, Vor-
bergstrasse 13.
Redaktion der Fortschritte der Physik.
Botanischer Verein der Provinz Brandenburg.
Bern. Naturforschende Gesellschaft.
Allgemeine schweizerische Gesellschaft für die
gesamten Naturwissenschaften.
Besztercze. Direktion der Gewerbeschule.
Bielitz Biata. Beskidenverein.
Bologna. Accademie delle science.
Bonn. Niederreinische Gesellschaft für Natur- und
Heilkunde.
Naturwissenschaftlicher Verein der preussischen
Rheinlande und Westfalens.
Bordeaux. Société d. sciences physiques et naturelles.
Boston. Society of natur. History.
Bremen. Naturwiss. Verein.
Bresslau. Schlesische Gesellschaft für Vaterländ. Kultur.
Jahresheft des Vereines für schlesische Insekten-
kunde.
Brooklin. Museum Institute of arts and sciences.
Brünn. K. k. mährisch-schlesische Gesellschaft zur
Beförderung des Ackerbaues etc.
Naturforscher Verein.
Naturwissenschaftliche Sektion des Lehrer-
Vereines.
Bruxelles. Académie royale des sciences.
Académie royale de médecine.
Société entomologique de Belgique.
Budapest. Magyar nemzeti muzeum.
Magyar tudományos akadémia.
Egyetemi természettudományi szövetség VIII.
Főherczeg Sándor u. 8.
M. k. természettudományi társulat.
A „Természet“ szerkesztősége.
M. k. földtani intézet.
Magyar földtani társulat.
Orsz. közegészségi egyesület.
Magyar ornithologiai központ.
Magyar botanikai lapok.
A Rovartani Lapok szerkesztősége.
A muzeumok és könyvtárak országos főfel-
ügyelősége útján érkezett küldemények.

<i>Budapest.</i>	A m. kir. földmívelési miniszterium adománya. Budapest főváros statisztikai hivatala.
<i>Caën.</i>	Société Linné.
<i>Cairo.</i>	Société Khediviale de géographie.
<i>Cambridge.</i> (<i>North-America</i>).	Museum of comparative Zoology at Harvard College.
<i>Cassel.</i>	Verein für Naturkunde.
<i>Chemnitz (Sachsen.)</i>	Naturwissenschaftliche Gesellschaft.
<i>Cherbourg.</i>	Société des sciences naturelles.
<i>Christiania.</i>	Kön. norweg. Univers.
<i>Chur.</i>	Naturforscher-Gesellschaft für Graubünden.
<i>Cincinnati.</i>	Ohio U. S. A. Lloyd library.
<i>Cordoba.</i>	Academia nacional de ciencias.
<i>Dél-Am., (Rep. Argent.)</i>	
<i>Czernowitz.</i>	Verein für Landeskultur.
<i>Debreczen.</i>	Városi muzeum.
<i>Danzig.</i>	Naturforschende Gesellschaft. Westpreussischer botanisch zoologischer Verein.
<i>Darmstadt.</i>	Verein für Erdkunde. Grossherzogl. Geologische Landesanstalt.
<i>Dessau.</i>	Naturwissenschaftlicher Verein.
<i>Dijon.</i>	Académie de sciences.
<i>Dorpat.</i>	Naturforscher-Gesellschaft.
<i>Dresden.</i>	Naturwissenschaftliche Gesellschaft Isis. Gesellschaft für Natur- und Heilkunde. Gesellschaft für Botanik und Gartenbau.
<i>Dublin.</i>	Royal Irish Academie. Royal geological society.
<i>Dürkheim. a. d. Haardt.</i>	Pollychia naturwissenschaftlicher Verein der Rheinpfalz.
<i>Ekaterinburg.</i>	Société Ouralienne de médecine.
<i>Elberfeld.</i>	Naturwissenschaftlicher Verein.
<i>Emden.</i>	Naturforscher-Gesellschaft.
<i>Erfurt.</i>	Kön. Akademie gemeinnütziger Wissenschaften.
<i>Fiume.</i>	Naturwissenschaftlicher Klub.
<i>San Francisco.</i> (<i>California.</i>)	Academy of sciences.
<i>Frankfurt a. M.</i>	Physikalischer Verein.
<i>Frankfurt a. d. Oder.</i>	Naturwissenschaftlicher Verein für den Regie- rungsbezirk Frankfurt a. d. Oder.
<i>Freudenthal.</i> (<i>Österr.-Schlesien.</i>)	Landwirtschaftliche Versuchsstation.
<i>Freiburg in Breisgau.</i>	Gesellschaft zur Beförderung der Naturwissen- schaften.
<i>Fulda.</i>	Verein für Naturkunde.
<i>Gent.</i>	Naturwissenschaftl. Gesellschaft „Natura.“

<i>Genua.</i>	R. accademica medica.
<i>Gera.</i>	Gesellschaft v. Freunden d. Naturwissenschaft.
<i>Giessen.</i>	Oberhessische Gesellschaft für Natur- und Heilkunde.
<i>Görlitz.</i>	Naturforschende Gesellschaft.
<i>Göttingen.</i>	Kön. Gesellschaft der Wissenschaften.
<i>Graz.</i>	Naturwissenschaftl. Verein für Steiermark. Verein der Ärzte. K. k. Landwirtschafts-Gesellschaft.
<i>Halle a. d. Saale.</i>	Kaiserl. Leopoldinisch-Carolinische deutsche Akademie der Naturforscher. Naturforschende Gesellschaft.
<i>Hamburg.</i>	Naturhistorischer Verein.
<i>Hanau.</i>	Wetterauer Gesellschaft f. d. ges. Naturkunde.
<i>Hannover.</i>	Naturhistorische Gesellschaft.
<i>Heidelberg.</i>	Naturhistorisch-Medizinischer Verein.
<i>Helsingfors.</i>	Finska Vetenskaps societeten.
<i>Igló.</i>	L'observatoire magnetique et meteorologique.
<i>Insbruck.</i>	Magyarországi Kárpát-egyesület.
<i>Kansas.</i>	Ferdinandum für Tirol und Vorarlberg.
(<i>North-America.</i>)	The University. Academy of sciences.
<i>Kassa.</i>	Kassai muzeum.
<i>Kézsmárk.</i>	Szepesi orvos-gyógyszerészeti egyesület.
<i>Kiel.</i>	Naturwissenschaftlicher Verein für Schleswig Holstein.
<i>Klagenfurt.</i>	Naturhist. Landesmuseum von Kärnthen.
<i>Kolozsvár.</i>	Erdélyi muzeumegylet. Orvostermészettudományi társulat.
<i>Königsberg.</i>	Kön. physikal. ökonomische Gesellschaft.
<i>Kopenhagen.</i>	Kongelige Danske Videnskabernes Selskab. Naturhistorischer Verein.
<i>Krakau.</i>	K. Akademie der Wissenschaften. Naturhistorischer Verein.
<i>La Plata.</i>	Demographia.
(<i>Buenos Ayres.</i>)	
<i>Landshut (Bayern.)</i>	Naturwissenschaftlicher Verein.
<i>Lausanne.</i>	Société vaudoise des sciences naturelles.
<i>Leipzig.</i>	Kön. Gesellschaft der Wissenschaften. Fürstl. Jablonovskysche Gesellschaft.
<i>Linz.</i>	Museum Francisco-Carolinum.
<i>Liverpool.</i>	Literary and philosophical society.
<i>London.</i>	Royal society.
<i>Lucca.</i>	Accademie Lucchesse di science, lettere ed arti.
<i>Lüneburg.</i>	Naturwissenschaftlicher Verein.
<i>Luxemburg.</i>	Verein Luxemburger Naturfreunde.

<i>Luxemburg.</i>	Société G. d. de Botanique.
<i>Magdeburg.</i>	Museum für Natur und Heilkunde.
<i>Manchester.</i>	Literary and philosophical society.
<i>Mannheim.</i>	Verein für Naturkunde.
<i>Marburg.</i>	Verein zur Beförderung der ges. Naturwissenschaft.
<i>Mármarosziiget.</i>	Orvos gyógyszerészeti egyesület.
<i>Mecklenburg.</i>	Verein der Freunde der Naturgeschichte.
<i>Meissen.</i>	„Isis“ Naturwissenschaftliche Gesellschaft.
<i>Milano.</i>	Reale Istituto Lombardo die science, lettere ed arti. Società geologica. Società italiana die science naturali.
<i>Miskolcz.</i>	A borsod miskolczy közművelődési és muzeumegylet.
<i>Modena.</i>	Real Accademia die science, lettere ed arti.
<i>Moscou.</i>	Société imperiale des Naturalistes.
<i>München.</i>	K. bayerische Akademie der Wissenschaften. Ärztlicher Verein. Ornithologischer Verein.
<i>Münster.</i>	Westfälischer Provincial-Verein für Wissenschaft und Kunst.
<i>Monterideo.</i>	Museo nacional.
<i>Nagybánya.</i>	Muzeumegyesület.
<i>Nagyszeben.</i>	Verein für Naturwissenschaft.
<i>Naggyvárad.</i>	Biharmegyei orvos-gyógyszerész-egylet.
<i>Nancy.</i>	Société des sciences.
<i>New-York.</i>	American Museum of natural history.
<i>Nürnberg.</i>	Naturhistorische Gesellschaft.
<i>Offenbach.</i>	Verein für Naturkunde.
<i>Olmütz.</i>	Naturwissenschaftliche Sektion des Vereines Botanischer Garten.
<i>Palermo.</i>	Accademia de science, lettere e belle arti.
<i>Passau.</i>	Naturforscher Verein.
<i>Pécs.</i>	Pécs Baranyamegyei muzeumegyesület.
<i>Philadelphia.</i>	Academy of natural sciences.
<i>Pisa.</i>	Società toscana di science naturali.
<i>Pozsony.</i>	A Westungarischer Weinbergsbote szerkesztősége.
<i>Prag</i>	Kön. böhm Gesellsch. der Wissenschaften. Verein Böhmischer Landwirte. Naturhistorischer Verein „Lotos“ Lesé und Redehalle der deutschen Studenten in Prag.
<i>Regensburg.</i>	Naturwissenschaftlicher Verein. Botanische Gesellschaft.

<i>Reichenberg.</i>	Verein der Naturfreunde.
<i>Riga.</i>	Naturforscher Verein.
<i>Rio de Janeiro.</i>	Archivos do museo nacional.
<i>Salzburg.</i>	K. k. Landwirtschaftliche Gesellschaft.
<i>Sao Paulo (Brazilia.)</i>	Societate scientifica.
<i>Stettin.</i>	Entomologischer Verein.
<i>St. Gallen.</i>	Naturwissenschaftliche Gesellschaft.
<i>St. Louis.</i>	Academy of sciences.
<i>Stockholm.</i>	K. svenska-vetenskaps-Academie. Entomologisk Tidskrift.
<i>St. Petersburg.</i>	Academie imperiale des sciences.
<i>Stuttgart.</i>	Naturwissenschaftliche Gesellschaft.
<i>Szepesi Szt. György.</i>	Székely nemzeti muzeum.
<i>Temesvár.</i>	Délmagyarországi orvos-természettudományi egyesület.
<i>Trencsén.</i>	Természettudományi társulat.
<i>Turócz-Szt.-Márton.</i>	Slovenska musealna Spoloinost.
<i>Udine.</i>	Assoziacione agraria Friulana.
<i>Upsala.</i>	Regia societas scientarium. Ärztlicher Verein.
<i>Utrecht.</i>	Kon. nederlandsch. meteorolog. Institut.
<i>Venezia.</i>	R. istituto veneto di scienze, lettere ed arti.
<i>Washington.</i>	Smithsonian Institution. U. S. Department of agriculture.
<i>Wernigerode.</i>	Naturwissenschaftlicher Verein des Harzes.
<i>Wiesbaden.</i>	Nassauischer Verein für Naturkunde.
<i>Würzburg.</i>	Physikalisch-medizinische Gesellschaft. Polytechnischer Zentral-Verein.
<i>Zágráb (Agram.)</i>	Kir. egyetem. Nemzeti Muzeum.
<i>Zürich.</i>	Naturforschende Gesellschaft. Physikalische Gesellschaft.
<i>Zweibrücken.</i>	Naturhistorischer Verein.
<i>Zwickau.</i>	Verein für Naturkunde.

Verhandlungen
des
Vereins für Natur- und Heilkunde
zu Pozsony.

Neue Folge: XXIII., der ganzen Reihe XXXII. Band.

Jahrgang 1912.

Redigiert von
Dr. Ludwig Kováts

städt. Bezirksarzt,
II. Sekretär.

Pozsony.

1913.

Herausgegeben auf Kosten des Vereines
in Kommission bei Hugo Stämpel, akademischer Buchhändler.